

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE KUR'ÂN-I KERÎM'DEKİ KULLANIMI

Hazırlayan
Doğan FIRINCI

Danışman
Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2012

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

**ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE KUR'ÂN-I
KERÎM'DEKİ KULLANIMI**

Hazırlayan
Doğan FIRINCI

Danışman
Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL

Yüksek Lisans Tezi

Samsun, 2012

KABUL VE ONAY

Doğan FIRINCI tarafından hazırlanan “Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe ve Kur’ân-ı Kerîm’deki Kullanımı” başlıklı bu çalışma, 18/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ / __

Prof. Dr. Mahmut AYDIN
Müdür

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin çalışmasında, proje aşamasından sonuçlanmasına kadar ki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

18/06/2012

Doğan FIRINCI

TÜRKÇE ÖZET

Öğrencinin Adı-Soyadı	Doğan FIRINCI
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Danışmanın Adı	Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL
Tezin Adı	Arap Dilinde Sıfat-1 Müşebbehe ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımı

ÖZET

“Arap Dilinde Sıfat-1 Müşebbehe ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımı” konusunu içeren bu araştırma giriş, üç ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Konuyla bağlantılı olarak araştırmada, sıfat-1 müşebbehe yapısının Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımını biçimbilim, sözdizimi ve anlambilim açısından incelendi.

Giriş bölümünde araştırma konusunun seçilme nedenine, araştırma konusunun oluşturduğu problem yönüne , araştırmada izlenen yöntem ve yararlanılan kaynaklara temas edildi.

Birinci bölümde, “Sıfat-1 Müşebbehe ve Arap Dilindeki Diğer Yapılarla Olan İlişkisi ” başlığı altında sıfat-1 müşebbehe kavramı ve tanımı, sülâsî fiil yapıları, lâzım fiiller, câmîd ve müştak isim çeşitleri konularına değinildi.

İkinci bölümde, “Arap Dilinde Sıfat-1 Müşebbehe Yapısı” kapsamında beş ayrı maddeyle ele alınan; kıyâsî sıfat-1 müşebbehe vezinleri ve semâ'î sıfatı müşebbeheler, sıfat-1 müşebbehe olarak kullanılan diğer isim çeşitleri (masterlar, câmîd isimler, müştaklar kapsamında ism-i fâ'il, mübâlağalı ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i tafdîl), sıfat-1 müşebbenin izâfeti, sıfat mevsuf ilişkisi, Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-1 müşebbehe istatistiği konuları üzerinde duruldu.

Bu bölümde Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'de geçen sıfat-1 müşebbehe vezinleri tanıtıldı. Araştırma konusuyla ilgili olarak Arap dilinden örneklerle açıklanan konular kapsamında sıfat-1 müşebbenin Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanım şekli, işlevi ve dilbilgisi yönüyle incelenmesini sağlayan Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinden oluşan tablolara yer verildi.

Üçüncü bölümde sıfat-1 müşebbehenin ameli ve ma'mûlü konuları incelenerek Arap dilinden ve Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler verildi.

Klasik Arap kaynaklarının görüşleri esas alınarak hazırlanan bu çalışmanın sonuç bölümünde Arap dili alanında ve Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-1 müşebbehe yapısı ve işlevleri hakkında ulaşılan verilerin değerlendirmesi yapıldı.

Anahtar Sözcükler:

Sıfat-1 müşebbehe,

Sıfat,

Müştak,

Âmil,

Ma'mûl.

İNGİLİZCE ÖZET

Student's Name and Surname	Doğan FIRINCI
Department's Name	Temel İslam Bilimleri
Name of the Supervisor	Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL
Name of the Thesis	The Morphological Adjective (adjective resembling) in the Arabic Language and its usage in the Holy Qur'an

ABSTRACT

This research paper is divided into four main parts: an introduction, three chapters and a conclusion whose topic is “The Morphological Adjective (adjective resembling)” in the Arabic Language and its usage in the Holy Qur'an. The research related to this subject is concentrated on the morphological, syntactical and semantic study of the morphological adjective in the Arabic language and the Holy Qur'an.

In the introduction, I discuss the reason for choosing this particular subject of research, its current problems, the methods followed in the research and the sources used are noted.

In the first chapter, the morphological adjective and its relation with other structures in the Arabic language, the concept and identification of the morphological adjective, the trilateral verb forms, intransitive verbs, and the types of derivative and static nouns are discussed.

The second chapter takes an in depth looks at the structure of the morphological adjective. This chapter is divided into five sections: (1) original morphological adjective and the auditory (semâ'î) morphological adjective, (2) other nouns used as morphological adjectives (gerunds, static nouns, derivation nouns – comprised of the active participle – the hyperbolic participle, the passive participle, and comparative and superlative adjectives – referred to as derived nouns), (3) the morphological adjective phrase, (4) the relation between adjective and noun and (5) statistics of morphological adjective usage in the Holy Qur'an.

In this chapter, the study focuses on the demonstration of all the morphological adjective patterns mentioned in the Holy Qur'an and the Arabic language as well as everything related to this subject. Supporting examples and confirmed evidence in the field of the Arabic language in this chapter are attached with tables of Qur'anic verses clarifying the morphological adjective's structure, function and parsing in the Holy Qur'an.

In the third chapter, activation of the morphological adjective, the conditions of the governed nouns, examples from the Arabic language and the Holy Quran are provided and discussed.

While keeping in view Classical Arabic references, this research ends with a number of results arranged in the conclusion regarding the morphological adjective's structure and functions in the field of Arabic language and as used in the Holy Qur'an.

KEY WORDS:

Morphological Adjective,

Adjective,

Derivation Nouns,

Activation,

Governed Noun.

ÖNSÖZ

Sami dillerin güney grubuna bağlı bir dil olan Arapça, tarih boyunca Arapların konuştuğu dil olmuştur. Arapça, İslamiyetin doğuşundan önce Güney ve Kuzey Arapçası diye ikiye ayrılırken; İslamiyetin doğuşu ve Arap yarımadasında yayılmasıyla Kuzey Arapçası geçerli arapça olmuştur.

Önceleri her Arap kabilesinin kendi lehçelerini geliştirmesiyle gelişen Arapça, yazının Araplar arasında yaygınlaşmasıyla, kabileler üstü bir edebi dil oluşturmuştur. Câhiliye şiiriyle göze çarpan bu durum, Kur'ân dilinin Arapça olması nedeniyle standart bir yapıya kavuşmuştur.

Arapça, İslamiyetin fetihler yoluyla Arap Yarımadasının dışına taşmasıyla birlikte anadili olarak konuşulmasının dışında, milliyetlerine bakılmaksızın bütün müslümanların ortak dili haline gelmiş ve bu dilin kurallarının belirlenmesi bir zorunluluk olmuştur.

Sarf (biçimbilim) ile nahvi (söz dizimi) içeren dilbilgisi ve 'ilmu'l-luga (sözlük bilim) ve filoloji gibi başlıca temel disiplinlere ayrılan Arapçada, lengüistik ve islami çalışmaları içeren geniş bir literatür oluşmuştur.

Arap dilbiliminin başlangıcı, Basralı Ebu'l-Esved Ed-Du'eli (ö.67/686)'nin dilbilgisi konularını ele almasıyla olmuştur. Sözlükbilim çalışmaları ise; Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerde geçip anlamları sahâbiler tarafından bilinmeyen lafızların Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından izah edilmesinin ardından başlamış ve İbn 'Abbâs'ın (ö.68/687-8) *Garîbu'l-Kur'ân*'ı bu çalışmalarda öncü olmuştur.

Arapça, zengin kelime hazinesi ve gelişmiş dilbilgisiyle islami ilimlerin dışında beşeri ilimlerde de bilim dili olarak kullanılmıştır. Günümüzde dünya genelinde konuşulan sayılı dillerden biri olan Arapça'dan Türkçe'ye geçen çok sayıda kelime olmakla birlikte, özellikle hukuk alanında Arapça kökenli kelimelerin yoğun şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Türkçe ve Arapçanın yakın etkileşimi tarihsel süreçte Türklerin İslamı kabul etmeleriyle başlamış ve Osmanlı döneminde iyiden iyiye belirginleşmiştir.

“Arap Dilinde Sıfat-1 Müşebbehe ve Kur’ân-ı Kerîm’deki Kullanımı” isimli bu çalışmayla bu iki dil arasında bir köprü oluşturarak Arap dilinde ve Kur’ân-ı Kerîm’de kullanılan sıfat-1 müşebbehe yapısının anlaşılması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda, Arap dilinde sıfat-1 müşebbehe konusu sarf, nahiv ve anlam yönünden klasik arapça kaynaklarının öncülüğünde ele alınıp incelenmiş ve Kur’ân-ı Kerîm’den örneklendirilmiştir.

Bu çalışmam esnasında yönlendirme ve tashihleriyle katkıda bulunan ve desteğini esirgemeyen başta tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet YÜKSEL olmak üzere Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ ve Yrd. Doç. Dr. Osman KESKİNER’e teşekkürü bir borç bilirim.

Doğan FIRINCI
Samsun, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
2. Yöntem ve Kapsamı	2
3. Yararlanılan Kaynaklar	4

I. BÖLÜM

1. SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE ARAP DİLİNDEKİ DİĞER YAPILARLA OLAN İLİŞKİSİ.....	5
1.1. Sifat-ı Müşebbehe.....	5
1.1.1. Sifat-ı Müşebbehede Sübût Anlamı	7
1.1.2. Sifat-ı Müşebbehenin Müfred, Müsennâ ve Cemi‘ Şekilleri	9
1.2. Sifat-ı Müşebbehenin Türetildiği Sülâsî Mücerred Fiil Yapıları	10
1.2.1. Fa‘ule (فَعْلٌ) Bâbı.....	10
1.2.2. Fâ‘ile (فَعِلٌ) Bâbı.....	11
1.2.3. Fa‘ale (فَعَلٌ) Bâbı	11
1.3. Sifat-ı Müşebbehenin Türetildiği Fiil Türleri	13
1.3.1. Lâzım Fiil.....	13

1.4. Sıfat-ı Müşebbehe ve Diğer İsim Çeşitleri	16
1.4.1. <i>Câmid İsim</i>	16
1.4.1.1. Zât İsimleri	16
1.4.1.1.1. Özel İsimler	16
1.4.1.1.2. Cins İsimler	16
1.4.1.2. Mana İsimleri	17
1.4.1.2.1. Mastarlar	17
1.4.1.3. Mebnî İsimler	19
1.4.2. <i>Müştak İsim</i>	20
1.4.2.1. Zâtî İsimlere İşaret Eden Cins İsimler	20
1.4.2.2. Sıfat ve Mevsûf Olan İsimler	20
1.4.2.2.1. İsm-i Fâ'il	21
1.4.2.2.2. Mubâlağalı İsm-i Fâ'il	24
1.4.2.2.3. İsm-i Mef'ûl	26
1.4.2.2.4. İsm-i Tafdîl	29

II. BÖLÜM

2. ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE YAPISI.....	31
2.1. Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri.....	31
2.1.1. <i>Kıyâsî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri</i>	31
2.1.1.1. Fa'îlun (فَعِيلٌ) Vezni.....	35
2.1.1.2. Fa'lun (فَعْلٌ) Vezni.....	43
2.1.1.3. Fi'lun (فِعْلٌ) Vezni.....	47
2.1.1.4. Fa'alun (فَعَلٌ) Vezni.....	49
2.1.1.5. Ef 'alu (أَفْعَلٌ) Vezni.....	52
2.1.1.6. Fa'ilun (فَعِلٌ) Vezni.....	59
2.1.1.7. Fey'îlun (فَيَعِيلٌ) Vezni.....	66
2.1.1.8. Fa'âlun (فَعَالٌ) Vezni.....	68
2.1.1.9. Fu'âlun (فُعَالٌ) Vezni.....	69
2.1.1.10. Fu'ulun (فُعُلٌ) Vezni.....	71
2.1.1.11. Fi'âlun (فِعَالٌ) Vezni.....	72
2.1.1.12. Fa'lân (فَعْلَانٌ) Vezni.....	73
2.1.1.13. Fu'lun (فُعْلٌ) Vezni.....	77
2.1.1.14. Fa'ûlun (فَعُولٌ) Vezni.....	78
2.1.1.15. Fi'alun (فِعَالٌ) Vezni.....	79

2.1.1.16. Fu‘alun (فُعَلٌ) Vezni.....	80
2.1.1.17. Fu‘lâ (فُعْلِي) Vezni.....	81
2.1.1.18. Fu‘‘âlun (فُعَّالٌ) Vezni.....	82
2.1.1.19. Fı‘‘îlun (فُعِّيلٌ) Vezni.....	83
2.1.1.20. Fey‘alun (فُعَيْلٌ) Vezni.....	84
2.1.2. Semâ‘î Olarak Sıfat-ı Müşebbehe.....	84
2.2. Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılan Diğer İsim Çeşitleri	87
2.2.1. İsm-i Fâ‘il	87
2.2.1.1. İsm-i Fâ‘ilin Sıfat-ı Müşebbehe Kabul Edildiği Durumlar	90
2.2.1.2. Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılan İsm-i Fâ‘il Vezinleri	93
2.2.1.3. Mezîd Fiillerden Türemiş İsm-i Fâ‘illerin Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılması.....	96
2.2.2. Mübâlağalı İsm-i Fâ‘il.....	101
2.2.3. İsm-i Mef‘ûl	105
2.2.3.1. Sülâsî Fiillerden Türemiş İsm-i Mef‘ûllerin Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılması.....	105
2.2.3.2. Mezîd Fiillerden Türemiş İsm-i Mef‘ûllerin Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılması.....	108
2.2.4. İsm-i Tafdîl	109
2.2.5. Câmîd İsimler	110
2.2.6. Masterlar.....	112
2.3. Sıfat-ı Müşebbehenin İzâfeti.....	114
2.4. Sıfat-ı Müşebbehede Sıfat Mevsûf İlişkisi	117
2.5. Kur‘ân-ı Kerîmde Sıfat-ı Müşebbehe İstatistiği.....	120

III. BÖLÜM

3. SIFAT-I MÜŞEBBEHENİN AMELİ.....	125
3.1. Amel Etmesi Yönüyle Sıfat-ı Müşebbehe	125
3.1.1. Sıfat-ı Müşebbehenin Amel Şartları	127
3.1.1.1. Sıfat-ı Müşebbehenin ال Takısıyla Birleşmediği Durumlarda Ameli.....	127
3.1.1.2. Sıfat-ı Müşebbehenin ال Takısıyla Birleştiği Durumlarda Ameli.....	132
3.1.1.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Ameli Açısından İfade Ettiği Zaman.....	132

3.2. Ma‘mûl Yönüyle Sıfat-ı Müşebbehe	134
3.2.1. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün Nitelikleri	134
3.2.2. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün Cümle İçerisindeki Durumu	137
3.2.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün İ‘râb Durumu	137
3.2.1.1. Merfu‘ Durumunda	139
3.2.1.1.1. Açık İsim Olduğunda	139
3.2.1.1.2. Ma‘mûl Gizli Zamir Olduğunda	140
3.2.1.2. Nasb Durumu	144
3.2.1.3. Cer Durumu	145
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	149

KISALTMALAR

- a.e. : aynı eser
a.g.e. : adı geçen eser
a.m. : aynı makale
a.s. : aleyhisselam
b. : ibn/bin
bs. : basım, baskı
bkz. : bakınız
c : cilt
çev : çeviren
der. : derleyen
h. : hicri takvim
Hz : hazreti
md. : maddesi
m. : mîlâdî
mü. : müennes
no : numara
nşr. : neşreden
ö. : ölümü
sav. : Sallallâhu Aleyhi Vesellem
s : sayfa
ss. : sayfadan sayfaya kadar
şrh : şerh eden
trc. : tercüme eden
üniv. : üniversite
vb. : ve benzeri
vd. : çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
t.y. : basım tarihi yok
y.y. : basım yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmamızın temel amacı Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'deki sıfat-ı müşebbehe yapılarının biçim, dilbilgisi ve anlam açısından incelenmesi ve kullanım özelliklerinin tespitidir. Bu kapsamda sıfat-ı müşebbehe yapısının diğer yapılarla olan anlam ve kullanım ilişkisi incelenmiş, bu yapılarla olan ortak ve farklı yönleri tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Sıfat-ı müşebbehe sübût anlamıyla geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı içermekle, zamandan bağımsız bir konum oluşturmakta olup; bu çerçevede isim rolünü üslenmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda sıfat-ı müşebbehe müzârî fiile benzeyen ism-i fâ'il gibi amel ederek fâ'ilini ref' ve mef'ûle benzer durumdaki ma'mûlünü nasb eder. Yine ism-i fâ'il gibi müfred, müsennâ, cemi', müzekker ve müennes olur.

Bazı sıfat-ı müşebbehe vezinlerinin, mastar vezinleriyle ve müştaklar kapsamında ism-i fâ'il, mübâlağalı ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i tafdil vezinleriyle şeklen ortak kullanımı; klasik ve modern Arapça metin çevirileri ile Kur'ân-ı Kerîm meâl çalışmalarında hatalara neden olmaktadır.

Mef'ûlüne muzâf olan ism-i fâ'ilin fâ'iline muzâf olması ancak lâzım fiillerden türemiş ism-i fâ'ilin sıfat-ı müşebbehe anlamı kazanması sonucunda olabilmektedir. Bu da vezinlerin sadece şekli olarak belirleyici olmadığı, belirleyici rolün manada ortaya çıktığını göstermektedir.

Bu çalışma sıfat-ı müşebbehe yapısının sistemli bir şekilde incelenip Arap dilinde ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımının ortaya konulmasına, ortak vezinlerle kullanılan müştakların ayrıştırılmasına ve sıfat-ı müşebbehenin cümleye kattığı anlam zenginliklerinin anlaşılmasına ve meal çalışmalarına yardımcı olacağından dolayı önem taşımaktadır.

2. Yöntem ve Kapsamı

Bu çalışmada eklettik bir yöntem uygulanarak elde edilen bulgular analiz edilip değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışma nitel bir çalışma özelliği taşımaktadır.

Araştırma, sıfat-1 müşebbehe yapısının sarf, nahiv ve anlambilim açısından Arap dilindeki yerini kapsamakla birlikte, bu yapının Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı kullanımlarını da içermektedir.

Çalışmamız esnasında sıfat-1 müşebbehe konusunda Türkiye'de yapılan bir Yüksek Lisans Tezi, Arap dünyasında yapılan bir Yüksek Lisans Tezi ile bir Doktora Tezi çalışması bulunarak incelenmiştir.

Ziyâd Saltî Nehâr Musterîhî, Yermuk Üniversitesi (Ürdün) Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü'nde 1998 yılında yaptığı "es-Sıfatü'l-Müşebbehe fi'l-Kur'ân'il-Kerîm" isimli Yüksek Lisans Tezinde tespit ettiği 22 kıyâsî vezinle sıfat-1 müşebbeheyi incelemiş, diğer müştakların sıfat-1 müşebbehe olarak kullanılmasını ele almış, sıfat-1 müşebbeheyi asıl sıfat-1 müşebbehe, asla mülhak sıfat-1 müşebbehe, sıfat-1 müşebbeheyi delalet eden ism-i tafdîl ve câmîd isim olarak 4 kısma ayırmıştır. Sıfat-1 müşebbenin işaret ettiği manalara ve amel etme durumlarına değinerek Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vermiştir.

Muhammed 'Azîz, 'Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat, İlim ve Eğitim Kız Fakültesi Arap Dili ve Eğitimi Bölümü'nde 2009 yılında yaptığı "es-Sıfatü'l-Müşebbehe ve Mübâlağa İsm-i Fâ'il fi'l-Kur'ân'il-Kerîm" isimli Doktora Tezinde iştikâk kavramı üzerinde durmuş, sıfat-1 müşebbehe hakkında Basra, Bağdat, Endülüs, Kufe, Mısır dil okullarının görüşlerine yer verilmiştir. Doktora tezinde 18 kıyâsî vezinle sıfat-1 müşebbeheyi ele alarak diğer müştakların sıfat-1 müşebbehe olarak kullanılması kapsamında sıfat-1 müşebbeheye delalet eden câmîd isimler ve masterlar, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl vezinlerindeki sıfat-1 müşebbeheleri incelemiştir. Sıfat-1 müşebbenin işaret ettiği manalara ve amel etme durumlarına değinerek Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler vermiştir.

İlhami SÖNMEZ, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalında 2011 yılında yapılan "Kur'ân-ı Kerîm'deki Örnekler Çerçevesinde Arap Gramerinde Sıfat-1 Müşebbeheler ve Mübâlağalı İsm-i Fâ'iller" isimli Yüksek Lisans Tezinde, Arap Dilinde İştikâk ve Müştak İsimler başlığı altında Arap dilinde iştikâk ve Arap dilinde müştak isimleri (ss.1-33), 1. Bölümde müştak isimlerden sıfat-1 müşebbeheyi(ss.34-56) ve Mübâlağalı

ism-i fâ'ili (ss.57-66) inceleyerek, 2. Bölümde Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan sıfat-ı müşebbehe (ss.67-84) ve mübâlağalı ism-i fâ'il (ss.85-93) örneklerinden bazılarını vermiştir.

İlhami SÖNMEZ' in Yüksek Lisans Tezinin sonuç bölümünde :

“Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâiller geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamana delalet ederler. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâ'illerin hepsi anlam bakımından sübût ve yenilenmeye delalet eden müştaklardandır. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâ'ilin amel etmesi Basra ve Kufe ekolleri arasında ihtilaf konusu olmuştur.

Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâil Allah'la alakalı ise anlam olarak tam bir sübûta delalet eder. Fakat insanla alakalı ise sübût ve hudusa delalet eder. Sıfat-ı müşebbehe diye isimlendirilmesinin sebebi ism-i faile benzemesindedir.

Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâil Kur'ân'da neseblere ve bütün zamanlara delalet eden müştaklara katılır. Sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağalı ism-i fâil amel ve delalet şartlarında ortaklardır.”

değerlendirmelerinde bulunmuş ve Muhammed 'Azîz'in “es-Sıfatu'l-Müşebbehe ve Mübâlağa İsm-i Fâ'il fi'l-Kur'ân'il-Kerîm” adlı doktora teziyle yaklaşık aynı sonuçlara ulaşmıştır.

“Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımı” isimli çalışmamızdaki konu başlıkları ise temelde klasik kaynaklar olmak üzere günümüz Arap dili sarf-nahiv kaynakları da incelenerek yapılan değerlendirmeler ışığında aşağıda belirttiğimiz şekilde oluşmuştur. Bu kapsamda:

Birinci bölümde klasik kaynaklarda sıfat-ı müşebbehe kavramı, sıfat-ı müşebbehelerin türetildiği sülâsî fiil bâbları ve lâzım fiil konuları ele alınmış, Arapça'da isim konusu incelenerek, sıfat-ı müşebbehenin yapı ve anlam yönünden diğer müştaklarla olan ilişkisi ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, kıyâsî sıfat-ı müşebbehe vezinleri, semâ'î sıfat-ı müşebbeheler, sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılan diğer isim çeşitleri, sıfat-ı müşebbehede izâfet ve sıfat-mevsuf ilişkisi incelenerek Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler verilmiştir. Bunun yanısıra Kur'ân-ı Kerîm'de kıyâsî sıfat-ı müşebbehelere ait istatistik çalışması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise sıfat-ı müşebbehenin ameli konusu incelenmiş, ma'mûlünün cümle içerisindeki durumu ve i'râbı konularına yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

3. Yararlanılan Kaynaklar

Çalışmamızda sıfat-ı müşebbehe yapıları ile ilgili olarak Sîbeveyhi(ö.180/796)'nin *el-Kitab*'ı öncelikli tercih edilen kaynak olmakla birlikte diğer klasik kaynaklardan İbn Cinni(ö.392/1001)'nin *el-Hasâis*, İbn 'Akîl(ö.769/1367)'in *Şerhu'bni 'Akîl 'alâ Elfiyye* ve *Şerhu'l-Teshîl lib'ni 'Akîl el-Müsâ'id 'alâ Teshîlil-Fevâid* kitapları, İbn Mâlik(ö.672/1273-4)'in *Elfiyye ve Teshîl* adlı kitaplarına yapılan şerhler, İbn Hâcib(ö.646/1248-9)'in Şâfiye ve Kâfiye adlı kitaplarına yazılan şerhlerden *Şerhur-Râzî li Kâfiyeti'bn'il-Hâcib* ile *Şerh Şâfiyetu'bni'l-Hâcib*, İbn Hişâm(ö.761/1360)'ın *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ, Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyyeti'bni Mâlik, Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye fi 'İlmi'l-Lugati'l-'Arabiyye* kitapları, ez-Zemahşerî(ö.538/1143-4)'nin *el-Mufasssal fi 'İlmi'l-'Arabiyye* ve *el-Keşşâf* adlı kitapları, İbn Ya'îş(ö.643/1245-6)'in *Şerhu'l-Mufasssal*(iz-Zemahşerî) kitabı başta olmak üzere kaynakça bölümünde belirtilen diğer klasik sarf ve nahiv kaynaklarından; Kur'ân-ı Kerîm tefsir ve çalışmalarına ait el-Ferrâ' (ö.207/822)'nin *Ma'ânî'l-Kur'ân*, et-Taberî(ö.310/922-3)'nin *Tefsîru't-Taberî*, el-Kurtûbî (ö.671/1272-3)'nin *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Ebû Hayyân (ö.745/1345)'in *Tefsîru'l-Bahru'l-Muhîd*, es-Suyûti(ö.911/1505)'nin *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, es-Sâbûnî'nin *Safvetü't- Tefâsîr* adlı eserlerinden; İ'râb kitaplarından el-'Ukberî (ö.616/1219)'nin *et-Tıbyân fi İ'râbi'l-Kur'ân* kitabından; yakın tarihte yazılan sarf-nahiv kitaplarından el-Galâyînî(ö.h.1364)'nin *Câmi'u'd-Durûs el-'Arabiyye* kitabı; güncel eserlerden Abbâs Hasan'ın *en-Nahvu'l-Vâfi*, Fahreddin Kabâve'nin *Tasrîfu'l-Esmâ ve'l-Ef'âl*, el-Hatîb'in *el-Mustaksâ fi 'İlmi'l Tasrîf* kitaplarından; doktora tezlerinden Soner Gündüzöz'ün *Sîbeveyh'te Kelime Yapısı* (OMU, 2002) adlı çalışmasından ve sıfat-ı müşebbehe ile ilgili temin edilen diğer tezlerden yararlanılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinde geçen sıfat-ı müşebbelere ulaşmada Şaban KURT tarafından hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm Sözcüklerini Bulma Kılavuzu*'ndan ve <http://corpus.quran.com> internet sitesinden; anlam vermede ise Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu tarafından tercüme edilen Ragîb el-İsfehânî' nin *Müfredât*'ı, Mahmut Çanga tarafından hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm Lügati* ve Abdülvehhab ÖZTÜRK tarafından hazırlanan *Ansiklopedik Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü*'nden faydalanılmıştır.

Kelime çevirilerinde, Kadir Güneş ve Serdar Mutaçalı'nın *Arapça-Türkçe Sözlük* çalışması, Emrullah İşler ve İbrahim Özey'in *Türkçe-Arapça Kapsamlı Sözlük* çalışmaları ile İbrâhim Mustafa ve Ahmed Hasan Ziyad'ın *el-Mu'cem el-Vasît*'i kullanılmıştır. Kelimelerin çoğullarını bulmada Musa ALP ve Ahmet DOĞAN tarafından hazırlanan *Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*'nden faydalanılmıştır.

I. BÖLÜM

1. SIFAT-I MÜŞEBBEHE VE ARAP DİLİNDEKİ DİĞER YAPILARLA OLAN İLİŞKİSİ

1.1. Sıfat-ı Müşebbehe

Dilcilerin sıfat-ı müşebbehe ile ilgili tanımlamaları ve görüşleri aşağıda belirtildiği gibidir.

Sîbeveyhi, “es-Sıfâtu’l-müşebbehe bi’smi’l-fâ’il fî mâ ‘amilet fîhi” olarak tanımlamaktadır¹. Yani, “İsm-i fâ’ile ‘amel yönüyle benzeyen sıfat” olarak nitelemektedir. ‘Amel etme özelliğinden dolayı ism-i fâ’ile usulen benzediğini, ancak sadece muzârî fiil anlamı taşımadığı için amel tarzının ism-i fâ’il ile aynı olmadığını belirtmiştir.

Sîbeveyhi diğer ifadelerinde de “sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâ’il gibi müennes, müzekker ve cemi’ olur.”², “ Müfred olur, ism-i fâ’il gibi (ö) ile müennes olur, ﺝ takısı alır, ﺝ takılılı (ma‘mülüne) muzâf olur, isim gibi nekra olur.”³ demiştir. Bu ifadelerden de sıfat-ı müşebbehenin müfred, tesniye ve cemi’ olması, müennes ve müzekker olması, ﺝ takısı alması yönleriyle de ism-i fâ’ile benzediği ifade edilmiştir.

el-Müberrid, “es-Sıfâtu’l-müşebbehe bi fâ’il fî mâ ya‘melu fî hi ve inne mâ ta‘melu fî mâ kâne min sebebîhâ” olarak tanımlamaktadır⁴. Yani, sıfat-ı müşebbehenin sebebi sıfat olarak ism-i fâ’il gibi amel edeceğini belirtmiştir.

Zemahşerî, “Sıfat-ı müşebbehe müennes, müzekker, müsennâ ve cemi’ yönleriyle cârî sıfatlara benzese de onlar gibi değildir.”⁵,

İbn Ya’îş, “Sıfat-ı müşebbehe müennes, müzekker, müsennâ, cemi’ yönleri dışında cârî sıfatlara benzemez, fiil gibi amel eder.”⁶,

İbn Hâcib, “Sıfat-ı müşebbehe, sübût anlamı taşır ve lâzım fiilden türetilir.”⁷,

¹ Ebu Bişr, Amr bin Osman b. Kanber, Sîbeveyhi, *el-Kitab*, thk. ‘Abdu’s-Selâm Muhammed Harun, Bulak, Kâhîre:Mektebetu’l-Hâncî, 1982, I, s.194.

² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.203.

³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, ss.24,25.

⁴ Müberrid, Ebu’l-‘Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberrid, *Muktadab*, thk. Muhammed Abdu’l- Hâlık Azîme, Mısır: Kahire, Vakıflar Bakanlığı, 1994, IV, s.158.

⁵ Ebu Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Mufasssal fî ‘İlmi’l-‘Arabiyye*, thk. Muhammed Bedreddin Ebu Feras en-Na’sânî el-Halebî, 2. bs., Beyrut: Daru’l-Cîl, s.230.

⁶ İbn Ya’îş, İbn ‘Ali, *Şerhu’l-Mufasssal*, İdâretu’l-Tibâ‘atu’l-Munîra, Mısır, ty.,VI, s.81.

İbn Mâlik, “Sıfat-ı müşebbehe, lâzım fiilden türer ve manaca fâ‘iline muzâf olur, muzârî fiile benzemez ve mute‘addî olmaz.”⁸,

Sekkâkî, “Sıfat-ı müşebbehe sülâsî mücerred fiilden türer. Sübût anlamı taşır, tesniye ve cemi‘ olur.”⁹,

İbn ‘Akîl, “Sülâsî mücerred fiil dışından sıfat-ı müşebbehe türetilirse, vezni مُنْطَلِقُ اللِّسَانِ gibi olmalı, muzârî fiile benzemelidir. Sıfat-ı müşebbehenin fâ‘ilini cer etmesi daha güzel bir kullanımdır.”¹⁰,

İbn Mâlik, “Sıfat-ı müşebbehe, lâzım ism-i fâ‘ilden (sülâsî ve mezîd olarak) gelir.”¹¹,

İbn Hişâm, sıfat-ı müşebbehenin ismini “es-Sıfatu’l-müşebbehe bi’smi’l fâ‘il el-mute‘addî li-vahid” olarak belirterek, aslının mansûb olmadığını, lâzım fiilden türetildiğini, hudûs anlamı taşımadığını, fiilden farklı olmasına rağmen ism-i fâ‘ile benzediğini, tek mef‘ul alan ism-i fâ‘ile benzer şekilde amel ettiğini ve müennes, müsennâ, cemi‘ kullanımı olduğunu söylemiştir¹².

Bu değerlendirmeler ışığında; sıfat-ı müşebbehe, belli bir olay ve fâ‘ilini belirtmesi, zamir alması, müfred, müsennâ, cem‘, müzekker, müennes olması ve amel etmesi yönlerinden ism-i fâ‘ile benzediği için çoğu dilbilimci tarafından ism-i fâ‘ile benzeyen sıfat (sıfat-ı müşebbehe bi ism-i fâ‘il) olarak nitelendirilmiştir.

Ancak, ism-i fâ‘ilden farklı olarak sıfat-ı müşebbehe, mevsûfuna geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanı içeren sübût manasını yükleyen, lâzım sülâsî fiilden türeyen müştak bir isimdir. Bununla birlikte sülâsî veya gayr-ı sülâsî olarak lâzım fiilden veya tek mef‘ülle geçişli olan müte‘addî fiillerin ism-i fâ‘il ve ism-i mef‘ül vezinlerinden gelen ve sübût manası taşıyan müştaklar da sıfat-ı müşebbehe kabul edilmişlerdir.

⁷ Yahya Beşir Mısrî, *Şerhu’r-Râzî li Kâfiyeti’l-Hâcib*, el-Memleketu’l-‘Arabiyyetu’s-Su‘udiyye: İmâde el-Buhûs el-‘İlmiyye, 1996, II, s.745.

⁸ Cemaluddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Mâlik , *Şerhu’l-Kâfiyetu’l-Şâfiye*, thk. Abdul Men’am Ahmed Harîrî, Mekketu’l- Mükerrre: Daru’l-Me’mun litturâs, 1986, II, ss.1054-1056.

⁹ Ebu Ya’kûb Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. ‘Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, 2. bs., Beyrût: Dâru’l-Kutûbu’l-‘İlmiyye, 1987, s.50

¹⁰ İbn ‘Akîl, Bahâuddîn ‘Abdullah el-‘Akîlî el-Mısrî el-Hemedânî, *Şerhub’ni ‘Akîl ‘alâ Elfiyye*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 20. bs., Kâhire: Daru’t-Turâs, 1980, , III, ss.140-141.

¹¹ İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, II, s.210.

¹² İbn Hişâm, Ebu Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. ‘Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Belli’s-Sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, 11. bs., Mısır, 1963, s.276.; İbn Hişâm, Ebu Muhammed ‘Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. ‘Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyeti’bni Mâlik*, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Beyrut, el-Mektebetu’l ‘Asriyye, ty II, s.247.

1.1.1. Sıfat-ı Müşebbehede Sübût Anlamı

Sıfat-ı müşebbehede sübût anlamı üç şekilde değerlendirilir.

1. Yaratılıştan gelen ve sonradan değişmeyen durumlar (kusur, güzellik) sübût anlamı taşır¹³. Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir. (Tablo 1)

1. Tablo

Anlamı	Müennes	Cemi'	Sıfat-ı Müşebbehe
Tek gözlü	عَوْرَاءُ	عُورٌ	أَعْوُرٌ
Uzun	طَوِيلَةٌ	طَوَالٌ	طَوِيلٌ
Kısa	قَصِيرَةٌ	قِصَارٌ	قَصِيرٌ
Esmer	سَمْرَاءُ	سَمْرٌ	أَسْمَرٌ

2. Karakter ve huy sübût anlamı taşır, ancak yeni bir etkiyle değişim gösterebilir¹⁴. Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir. (Tablo 2)

2. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Cesurdu, korkak oldu.	كَانَ شُجَاعًا فَجَبِينًا
Dün yumuşak huyluydu, şu anda kötü huyludur.	هُوَ حَسَنُ الْخُلُقِ أَمْسَ، وَسَيُّ الْخُلُقِ الْآنَ
Güzeldi çirkin oldu.	كَانَ هَذَا حَسَنًا فَفَبِحَاحٍ

3. Sahibinin durumuna bağlı olarak sübût anlamı geçici olup ve zamanla ortadan kalkabilir. Aşağıdaki tabloda örnekler verilmiştir. (Tablo 3)

¹³ Ebu Bekr, 'Abdulkâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Curcânî, *Delâilu'l-Î'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, 5. bs., Kâhîre: Mektebetu'l-Hâncî, 2004, s.175.

¹⁴ eş-Şeyh Razîyuddîn b. el-Hasan el-Esterâbâzî, *Şerhu'l-Razî 'ale'l-Kâfiye*, thk. Yusuf Hasan Ömer, 2. bs., Bingazi: Bingazi Üniv., 1996, III, s.442.; Muhammed b. 'Ali es-Sabbân, *Hâşiyetu'l Sabbân Şerhu'l-Eşmûni 'alâ Elfîyyeti'bni Mâlik*, thk. Tâha 'Abdurrâûf Saîd, yy., el-Mektebetu't-Tevfikîyye, ty., III, s.5.

3. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Filanca kişi sarhoştur.	فَلَانٌ سَكْرَانٌ
Filanca kişi susuzdur.	فَلَانٌ عَطْشَانٌ
Filanca kişi kızgındır.	فَلَانٌ غَضْبَانٌ

Sonuçta sıfat-ı müşebbehe sübût manasına odaklıdır. Hudûs anlamı kastedildiğinde ism-i fâ'ile dönüşür ve ism-i fâ'il vezinlerinden gelir¹⁵.

Örnek¹⁶: حَاسِنٌ غَدَاً : Yarın iyi olur. كَارِمٌ السَّاعَةِ : Bu saatte cömerttir.

İsm-i fâ'il ve sıfat-ı müşebbehenin anlamca karşılaştırılması aşağıdaki örnekte yapılmıştır.

Örnek: زَيْدٌ سَائِدٌ جَائِدٌ : Zeyd, şu an bir liderdir ve cömerttir. (İsm-i Fâ'il)

زَيْدٌ سَيِّدٌ جَوَادٌ : Zeyd, lider ve cömert bir kişidir. (Sıfat-ı Müşebbehe)

el-Ferrâ', وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَازِرُونَ¹⁷ ayetini açıklarken, حَازِرٌ kelimesine ism-i fâ'il manasında, o an teşhizatlı, uyanık anlamı vermekte, حَازِرٌ kelimesine sıfat-ı müşebbehe manasında ise her an teşhizatlı, uyanık anlamı vermektedir¹⁸.

ez-Zemahşerî, إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ¹⁹ ayetini açıklarken, الْعَامِي kelimesine ism-i fâ'il manasında geçici körlük, الْعَمِي kelimesine sıfat-ı müşebbehe manasında sürekli körlük (doğuştan) anlamı vermektedir²⁰.

Ebû Hayyân, وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا²¹ ayetini açıklarken أَسِفٌ²² (üzgün) kelimesinin فَرِقَ (korktu) – فَرِيقٌ (korkak, ödle) gibi sübût anlamı taşıdığını (sıfat-ı müşebbehe) belirtmektedir.

¹⁵ es-Sabbân, *a.g.e.*, III, s.4.

¹⁶ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.83.

¹⁷ Şua'râ, 26:56

¹⁸ Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ', *Ma'âni el-Kur'ân*, 3.bs., Beyrût: 'Âlimu'l-Kutub, 1983, II, s.280.

¹⁹ A'râf, 7: 64.

²⁰ Ebu Kasım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, thk. 'Âdil Ahmed ve 'Ali Muhammed Mu'avvid, Riyâd: Mektebetu'l-'Abîkân, 1998, II, s.457.

²¹ A'râf, 7:150.

1.1.2. Sıfat-ı Müşebbehenin Müfred, Müsennâ ve Cemi‘ Şekilleri

Sıfat-ı müşebbehe vezinlerinin müfred(tekil),müsennâ(ikil) ve cemi‘(çoğul) çekimlerine örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir²³. (Tablo 4)

4. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
جَمِيلُونَ	جَمِيلَانِ	جَمِيلٌ	Müzekker
حَسُونٌ	حَسَانِ	حَسَنٌ	
جَمِيلَاتٌ	جَمِيلَاتَانِ	جَمِيلَةٌ	Müennes
حَسَنَاتٌ	حَسَنَاتَانِ	حَسَنَةٌ	

Müzekker ve müennes olarak kullanılan sıfat-ı müşebbehenin cemi‘i vezinlerine göre üç şekilde gelmektedir²⁴.

1. Cem‘i sâlim ve cem‘i teksir olarak çoğul olan sıfat-ı müşebbehe vezinleri,
2. Cem‘i teksir olarak yalnızca çoğul olan sıfat-ı müşebbehe vezinleri,
3. Cem‘i sâlim olarak yalnızca çoğul olan sıfat-ı müşebbehe vezinleri.

Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 5)

5. Tablo

Kullanılmayan Durum	Cemi‘	Müfred Müennes	Müfred Müzekker	Vezin	Örnek
	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ حَسَانٍ وَ حَسَنِينَ	حَسَنَةٌ	حَسَنٌ	فَعْلٌ	1
مَرَرْتُ بِرَجَالٍ أَحْمَرِينَ	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ حُمْرٍ	حُمْرَى	أَحْمَرٌ	أَفْعَلٌ	2
مَرَرْتُ بِرَجَالٍ أَشْقَرِينَ	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ شَقْرٍ	شَقْرَى	أَشْقَرٌ	فَعْلَى	
مَرَرْتُ بِرَجَالٍ سَكْرَانِينَ	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ سَكَرَى	سَكَرَى	سَكْرَانٌ	فَعْلَانٌ	
مَرَرْتُ بِرَجَالٍ عَطْشَانِينَ	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ عِطَاشٍ	عِطَاشِي	عَطْشَانٌ	فَعْلَى	
	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ سَيْفَانِينَ	سَيْفَانَةٌ	سَيْفَانٌ	فَعْلَانٌ	3
	مَرَرْتُ بِنِسَاءٍ سَيْفَانَاتٍ	سَيْفَانَةٌ	سَيْفَانٌ	فَعْلَانَةٌ	

²² Ebu Hayyan Muhammed b. Yusûf el-Endulîsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhît*, thk. ‘Âdil Ahmed ve ‘Ali Muhammed Mu’avvid, Beyrut: Daru'l-Kutûbu'l-‘İlmiyye, 1993, IV, s.392.

²³ el-İşbîlî, *a.g.e.*, ss.1074.; İbn ‘Akîl, *el-Müsâ'id*, II, s.219.

²⁴ el-İşbîlî, İbn Ebu'l-Rebî’ ‘Ubeydullah b. Ahmed b. ‘Ubeydullah el-Kuraşî el-İşbîlî, *el-Basît fî Şerhi Cumeli'l-Zeccâcî*, thk. ‘Iyyâd b. ‘Îdi’s-Sebitî, Beyrût: Dâru'l-Garbu'l-İslâmî, 1986, ss.1067-1070.

1.2. Sıfat-1 Müşebbehenin Türetildiği Sülâsî Mücerred Fiil Yapıları

Sülâsî mücerred fiill yapıları فَعَلَ، فَعِلَ، فَعَلَّ bâblarından meydana gelir. İlk iki bâb (فَعَلَ فَعِلَ) mute‘addî ve lâzım fiil olarak kullanılırken، فَعْلُ-يَفْعُلُ bâbı sadece lâzım fiiller için kullanılır²⁵. Sıfat-1 müşebbehenin çoğunluğu فَعَلَ ve فَعِلَ bâblarından²⁶ daha az bir kısmı da فَعْلُ bâbından gelir²⁷.

Örnek: يَضْرِبُ-ضَرَبَ (dövdü- dövüyor) يَقْتُلُ-قَتَلَ (öldürdü- öldürüyor)،
يَلْقَمُ-لَقِمَ (hızlıca yedi- hızlıca yiyor) يَكْرُمُ-كَرُمَ (cömert oldu- cömert oluyor)

Sülâsî mücerred 5. bâb (فَعْلُ-يَفْعُلُ) sadece lâzım fiiller için kullanılırken diğer beş bâb lâzım ve mute‘addî olarak kullanılır.

Sülâsî mücerred fiil yapıları tablolar halinde aşağıya çıkartılmıştır. (Tablo 6-8)

1.2.1. Fa‘ule (فَعْلُ) Bâbı

6. Tablo²⁸

فَعْلُ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فَعْلُ - يَفْعُلُ			
1	Güzellik ve çirkinlik		جَمَلٌ Güzel oldu	وَسَمٌ Güzel oldu	قَبِيحٌ Çirkin oldu
2	Büyüklik ve küçüklik	كَثْرٌ Çok oldu	قَدَمٌ Eski oldu	صَغْرٌ Küçük oldu	عَظْمٌ Büyük oldu
3	Güç, cesaret, zayıflık, korkaklık	سُرْعٌ Hızlı oldu	صَعْبٌ Zor oldu	شَجْعٌ Cesaretli	ضَعْفٌ Zayıf oldu
4	Asalet, değersizlik	وَضْعٌ Adi oldu	لَوْمٌ Alçak oldu	كَرَمٌ Cömert oldu	شَرَفٌ Şerefli oldu
5	Kavrayış ve davranış	حَلْمٌ Halim oldu	حَمَقٌ Ahmak oldu	رَفِيقٌ Arkadaş oldu	رَزَنٌ Ciddi oldu

²⁵ Sîbeveyhi, a.g.e., IV, s.38.

²⁶ Bahâuddîn ‘Abdullah b. ‘Akîl el-‘Akîlî el-Mısırî el-Hemedânî, *Şerhu'l-Teshîl lib'ni 'Akîl el-Müsâid alâ Teshîl el-Fevâid*, thk. Muhammed Kâmil Berekât, Şam: Dâr'u'l-Fikr, 1980, II, ss.587-591.

²⁷ eş-Şeyh Razîyyuddîn b. el-Hasan el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetu İbnu'l-Hâcib*, thk. Muhammed Nuri Hasan vd., Beyrût: Dâru'l-Kutûbu'l-‘İlmiyye, 1982, I, ss.148-151.

²⁸ Sîbeveyhi, a.g.e., IV, ss.36-38.

1.2.2. Fâ'ile (فَعِلَ) Bâbı

7. Tablo²⁹

فَعِلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فَعِلَ - يَفْعُلُ / يَفْعُلُ			
1	Renkler	صَدِيءٌ Paslandı	كَهَبٌ Tozlu oldu	شَهَبٌ Saçı ağardı	أَدِمٌ Esmerleşti
2	Hastalıklar	حَزِنٌ Üzüldü, tasalandı	سَقِمٌ Hasta oldu	مَرِضٌ Hasta oldu	وَجِعٌ Ağırdı
3	Korku, panik durumları	وَجِرٌ Endişelendi	وَجِلٌ Korktu	وَجِلٌ Korktu	ذَعِرٌ Korktu
4	Sevinme, neşelenme durumları	نَشِيطٌ Gayretli oldu	فَرِحَ Sevindi	بَطَرَ Kibirlendi	أَشْرَ Şımarıdı
5	Heyecanlanma durumları	قَلِقٌ Endişeli oldu	سَلِسٌ Uysal oldu	حَمِسٌ Coşkulu oldu	أَرَجٌ Güzel koktu
6	Zor olarak gerçekleşen	لَحِزٌ Sıkıldı	لَقِسٌ Mücadele etti	شَكِسٌ Huysuz oldu	عَسِرٌ Zor oldu
7	Açlık, susuzluk ve zıtları	سَكِرٌ Sarhoş oldu	شَبِعَ Doydu	عَطِشٌ Susadı	ظَمِيَ Susadı

1.2.3. Fa'ale (فَعَلَ) Bâbı

8. Tablo³⁰

فَعَلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فَعَلَ - يَفْعُلُ / يَفْعُلُ / يَفْعُلُ	
1	Galibiyet, Mağlubiyet	قَسَرَ Yendi	فَهَرَ Yendi
2	Şeddeli olduğunda veya ikinci harfi ya olduğunda	طَابَ Güzel oldu	جَلَّ Büyük oldu

²⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.17-21.

³⁰ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Hem'u'l-Havâmi' fi Şerhi Cem'il-Cevâmi'*, thk. Ahmed Şemseddîn, Beyrut: Dâru'l-Kutûbu'l-İlmiyye, 1998, VI, s.264-265.; İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.82-87.

فَعَلَ Bâbının İşaret Ettiği Anlamlar		فَعَلَ - يَفْعُلُ / يَفْعِلُ / يَفْعُلُ	
3	Bir araya toplamak	حَشَدَ Toplandı	حَشَرَ Bir araya topladı.
4	Vermek, ödemek, bahşetmek	نَحَلَ Hibe etti	مَنَحَ Verdi, bağışladı
5	Yerleşmek, karar kılmak	قَطَنَ İkamet etti	سَكَنَ İkamet etti
6	Ayırmak	قَسَمَ Pay etti	فَصَلَ Ayırdı
7	Engel olmak	حَظَرَ Yasakladı	حَظَّلَ Azalttı
8	Ayrılmak, uzaklaşmak		رَحَلَ Yola çıktı
9	Hareket etmek, ilerlemek	ذَمَلَ (deve) Hızlı gitti	رَمَلَ Hızlı yürüdü
10	Yapışmak, ayrılmamak	لَدَغَ Isırdı	لَسَعَ Arı soktu
11	Düzeltilmek	رَدَنَ Yün eğirdi, iplik yaptı	نَسَجَ Ördü, dokudu
12	Ses çıkarmak, gürültü yapmak	صَحَلَ Sesi kısıldı	صَرَخَ Bağırdı
13	Uzaklaştırmak, reddetmek	رَدَعَ Mani oldu	دَرَأَ Reddetti, kabul etmedi
14	Değişim, dönüşüm	صَرَفَ Parayı bozdu	قَلَبَ Değiştirdi, dönüştürdü
15	Gizlemek	حَجَبَ Perdeledi	خَبَأَ Gizledi
16	Ayırmak	قَشَرَ Kabuğunu soydu	سَلَخَ Deriyi yüzdü
17	Atmak, fırlatmak	حَذَفَ Kısalttı, attı	قَذَفَ Attı, savurdu

1.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Türetildiği Fiil Türleri

Sîbeveyhi, “Fiil ya mute‘addî ya da lâzımdır.”³¹ diyerek etki bakımından fiilin iki kısım olduğunu belirtmiştir. Sıfat-ı müşebbehe lâzım fiilden³² türetildiği için konumuz lâzım fiil ile devam edecektir.

1.3.1. Lâzım Fiil

Sîbeveyhi, “Lâzım fiil, kendi dışında başka bir şeyle ilgili işlem yapmaz. Fâ‘ili de böyledir.”³³, “Mef‘ûle ulaşamayan lâzım fiil zaman-mekan zarfına ve mastara ulaşır.”³⁴ diye belirterek, lâzım fiilin etki alanının sınırını da belirtmiştir.

Örnek: ذَهَبْتُ امسَ (Dün gittim.)

سَأَذْهَبُ غَدًا (Yarın gideceğim.)

Örnekte fiilin belirttiği gitme faaliyeti (matar) ile gitme işleminin yapılacağı zaman belirtilmektedir. Burada fiilin mâzî olması olayın gerçekleştiğini, muzârî olması ise gerçekleşiyor olduğunu veya gerçekleşeceğini belirtmektedir³⁵. Ayrıca, örnekte lâzım fiil mef‘ûl almadığı için sadece etkisinin fâ‘ili üzerinde gerçekleştiği de görülmektedir.

Sülâsî mücerred 5. bâbta (فَعْلٌ) olan fiiller sadece lâzım fiil olurlar³⁶. Sîbeveyhi’nin lâzım fiille ilgili belirtmiş olduğu örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.(Tablo 9-10)

9. Tablo

Anlamı	Muzârî Fiil	Muzârî Bâb	Mâzî Fiil	Mâzî Bâb	Fiilin Durumu
Cömert oldu	يَكْرُمُ	يَفْعَلُ	كَرُمَ	فَعَلَ	Lâzım

³¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.34,35.

³² İbn ‘Akîl, *Şerhu-bni ‘Akîl ‘alâ Elfiyye*, III, s.141.

³³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.33.

³⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, ss.34-35.

³⁵ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, ss.34-35.

³⁶ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.38; Muberrid, *Muktadab*, III, s.188.

10. Tablo

Örnek	Anlamı	Takdiri
كَرَّمَ زَيْدًا	Zeyd cömert oldu.	Cömert değildi, cömert oldu.
شَرَّفَ عَبْدَ اللَّهِ	Aldullah, şerefli oldu.	Şerefli değildi, şerefli oldu.

Sülâsî mücerred 5. bâbta (فَعْلًا) olan fiiller mute‘addî olmaz ve fâ‘illerini mef‘ûle ulaştırmazlar. Bu babda mef‘ûl (şibh mef‘ûl sebebi sıfatın faili olarak), fâ‘il gibi ref olur³⁷.

Müberrid, “ قام زيدٌ (Zeyd kalktı.), جلس عمرو (Amr oturdu.), تكلم خالدٌ (Halid konuştu.) örneklerinde olduğu gibi fâ‘ilin mef‘ûle ulaşmadığı fiile hakiki fiil denir. Lâzım fiilde, fâ‘il mecâzen bulunduğundan dolayı, fâ‘ilin üzerinde fiilin etkisi olmaz.” demektedir³⁸.

Aşağıdaki tabloda bu durum örneklerle açıklanmıştır.(Tablo 11)

11. Tablo

Lâzım Fiil	Anlamı	Mute‘addî Fiil	Mutava‘at Fiil
سَقَطَ الْحَائِطُ	Duvar yıkıldı(çöktü).	كَسَرَ / Kırdı	انْكَسَرَ /Kırıldı
طَالَ عَبْدَ اللَّهِ	Abdullah uzadı.	شَوِيَ/Pişirdi	انْشَوِيَ/Pişti
		قَطَعَ /Kesti	انْقَطَعَ /Kesildi

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi lâzım ve mutava‘at fiiller hakiki manada fâ‘iline etkide bulunmamaktadır.

Bir mef‘ûl alan müte‘addî fiillerde ise, mef‘ûlünü etkileme yönünden iki durum söz konusudur³⁹. Aşağıdaki tabloda bu iki durum örneklerle açıklanmıştır. (Tablo12)

³⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.33.

³⁸ el-Muberrid, *Muktadab*, III, s.187. ; Ebu Bekr Muhammed b. Sehl b. Serrâc, *el-Usûl fi'n-Nahv*, Hüseyin Fetlâ, 3.bs., Beyrût, Müessesetu'l-Risâle, 1996, I, ss.131-132.

³⁹ Muberrid, *Muktadab*, III, s.188.

12. Tablo

1. Durum		2. Durum	
Fâ'il, mef'ûle direkt etki yapmaktadır.		Fâ'il, mef'ûle etki yapmamaktadır.	
Örnek	Anlamı	Örnek	Anlamı
ضَرَبْتُ زَيْدًا	Zeydi dövdüm.	ذَكَرْتُ زَيْدًا	Zeyd'i hatırladım.
كَسَرْتُ الشَّيْءَ	Bir şey kırdım.	شَتَمْتُ عَمْرًا	Amr'a küfrettim.
		أَضْحَكْتُ خَالِدًا	Halid'i güldürdüm.

Sülâsî mücerred **فَعَلَ فَعِلَ**, bâbları lâzım ve mute'addî fiiller için ortak kullanılır⁴⁰. Sîbeveyhi'n bu durum hakkında verdiği örnekler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (Tablo 13)

13. Tablo⁴¹

Anlamı	Muzârî Fiil	Muzârî Bâb	Mâzî Fiil	Mâzî Bâb	Fiilin Durumu
Öldürdü	يَقْتُلُ	يَفْعَلُ	قَتَلَ	فَعَلَ	Mute'addî
Oturdu	يَقْعُدُ	يَفْعَلُ	قَعَدَ	فَعَلَ	Lâzım
Dövdü	يَضْرِبُ	يَفْعَلُ	ضَرَبَ	فَعَلَ	Mute'addî
Oturdu	يَجْلِسُ	يَفْعَلُ	جَلَسَ	فَعَلَ	Lâzım
Hızlı yemek yedi	يَلْقَمُ	يَفْعَلُ	لَقِمَ	فَعَلَ	Mute'addî
Yaslandı	يَرَكُنُ	يَفْعَلُ	رَكِنَ	فَعَلَ	Lâzım

⁴⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.38.

⁴¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.38.

1.4. Sıfat-ı Müşebbehe ve Diğer İsim Çeşitleri⁴²

İsim, zamana (mâzî /muzârî /gelecek zaman) bağlı kalmaksızın bir anlam için va‘z edilmiş kelimedir⁴³. İsim, câmid isim ve müştak isim diye ikiye ayrılır.

1.4.1. Câmid İsim

Türememiş isimlerdir. Câmid isimler ancak müştak isimlere tevîl edilirlse sıfat olarak kullanılırlar.

Örnek: عَدِلْ (عَادِلٌ) : Sen âdil bir hakemsin.

أَخُوكَ رَجُلٌ أَسَدٌ (شُجَاعٌ) : Kardeşin aslan gibi bir kişidir.

Câmid isimler üç kısma ayrılır.

1.4.1.1. Zât İsimleri

Duyu organlarımızla algılayabileceğimiz isimlerdir. Bu isimler iki gruba ayrılır.

1.4.1.1.1. Özel İsimler

Özel isimler, çoğunluğu câmid isimlerden ve sıfatlardan oluşan, şahıs, devlet, deniz, dağ, nehir vs. isimleridir.

Örnek: محمدٌ، عليٌّ، دِجْلَةٌ، مصرٌ

1.4.1.1.2. Cins İsimler

Cins isimler, insan, hayvan, bitki ve maddeye mahsus olarak kullanılan isimlerdir.

Aşağıdaki tabloda cins isimlere örnekler verilmiştir. (Tablo 14)

⁴² Fahreddîn Kabâve, *Tasrîfu'l-Esmâi ve'l-Ef'âl*, 2. bs., Beyrut: Mektebetu'l-Ma'ârif, 1988, ss.127-131.;
'Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, 3. bs., Mısır: Dar'ul Ma'ârif, 1971, III, ss. 181-182.

⁴³ Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Hâfizî, *Şerhu'r-Râzi li Kâfiyetu'l-Hâcib*, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Dâru'l-Hicr, 1993, I, s.20.

14. Tablo

Anlamı	Cins İsim	Anlamı	Cins İsim
Zeytin	تَيْن	Kişi	رَجُلٌ
Meyve	تَفَّاحٌ	Çocuk	طِفْلٌ
Bal	عَسَلٌ	Anne	أُمٌّ
Aslan	أَسَدٌ	Baba	أَبٌ
At	فَرَسٌ	Dağ	جَبَلٌ
Mescit	مَسْجِدٌ	Dünya	أَرْضٌ

1.4.1.2. Mana İsimleri

Mana isimleri, mastarların bildirdiği zihnen anlaşılabilen olaylardır.

Örnek: كَرَمٌ (cömertlik) فَهْمٌ (anlayış) اِنْتِقَالٌ (yer değişikliği)

1.4.1.2.1. Mastarlar

Sarih mastar, fiilin kök harfleri esas alan, zamandan soyutlanmış isimlerdir⁴⁴. Sarih mastarların başında zâid (م) olmaz ve sonuna zâid şeddeli (ى) gelmez, fakat (ة) gelebilir⁴⁵. Mastarlarda asıl olan فَعْلٌ kalıbıdır⁴⁶.

Sarih mastarlara yapılan zaid eklemeler sonucunda kıyâsî mastarlar türetilir. Sülesi mücerred fiilin kök harfleri فَعْلَةٌ vezninde mastar-ı merre⁴⁷ (adet bildiren mastar), فَعْلَةٌ vezninde ise mastar-ı nev'î⁴⁸ (oluş şeklini bildiren mastar) yapılır.

⁴⁴ Ebu Bekr, 'Abdulkâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Curcânî, *el-'Avâmîl'il-Mie en-Nahviyye fî Usûl 'İlmi'l-'Arabîyye- Şerh eş-Şeyh Hâlid el-Ezherî el-Curcânî*, thk. el-Bedrâvî Zehrân, 2. bs.,y.y., Dâru'l-Ma'ârif, ty., s.288.

⁴⁵ Mustafa *el-Galâyînî, Câmi'u'd-Durûs el-'Arabîyye*, 30. bs., Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 1994, I, s.160. ; Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.189. ; 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, ss. 181-182.

⁴⁶ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.45.

⁴⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.45. 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, s. 226.

⁴⁸ 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, ss. 228-229.

Ayrıca, sarîh mastarın başlarına zâid (م) harfi getirildiğinde mimli mastar⁴⁹, mastar yapan ma, كي, لو, ما (tesviye hemzesi) harflerden biri getirildiğinde mastar-ı müevvel⁵⁰ olur. Câmîd isimlerin sonlarına zâid şeddeli (ى) ve (ة) getirildiğinde mastar-ı sînâ'î⁵¹ yapılır. Sülâsî mezîd, rubâ'î mücerred ve rubâ'î mezîd mastarlar kıyâsîdirler.

Aşağıdaki tabloda mastar örnekleri verilmiştir. (Tablo 15)

15. Tablo

Anlamı	Mastar	Sülasi mücerred fiil	Çeşiti
Bilmek,öğrenmek	عَلِمَ	عَلِمَ	Sarih Mastar
Sapmak	فَسَقَ	فَسَقَ	
Dövmek	مَضْرَبَ	ضَرَبَ	Mimli Mastar
Secde etmek	مَسَجَدَ	سَجَدَ	
Bir oturuş	جَلَسَ	جَلَسَ	Mastar-ı Merre
Bir çarpma	صَدَمَ	صَدَمَ	
Bir çeşit yazmak	كَتَبَ	كَتَبَ	Mastar-ı Nev'î
Bir çeşit içmek	شَرِبَ	شَرِبَ	

Mastarların müennes, müsennâ ve cemi' kullanımı yoktur, sadece müfred ve müzekker kelime olarak kullanılır⁵², ancak mastar sıfat-ı müşebbehe olarak isim halini aldığı anda müennes, müsennâ ve cemi' kullanımı bulunmaktadır⁵³.

Mastar, fiilin yerine geçerek bazı şartlar dahilinde fiil gibi amel eder⁵⁴. Lâzım fiilin mastarı sadece fâ'ile ihtiyaç duyar, mute'addî fiilin mastarı ise fâ'il ve mef'ûle ihtiyaç duyar.

⁴⁹ 'Abbâs Hasan, *a.g.e*, III, ss. 186, 231.

⁵⁰ Mustafa *el-Galâyînî, Câmî'u'd-Durûs el-'Arabiyye*, 30. bs., Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 1994,III, ss.262-263.

⁵¹ 'Abbâs Hasan, *a.g.e*, III, s.186.

⁵² el-Ferrâ', *a.g.e.*, II, s.54.; Sîbeveyhi, *a.g.e.*, II, ss.619, 629.

⁵³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.401.

⁵⁴ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, s.260. ; İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyyeti'bni Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, I-IV, Beyrut, el-Mektebetu'l-'Asriyye, ty., III, s.201.

Mastar üç şekilde amel eder⁵⁵.

1- Çoğunlukla fâ'il veya mef'ûlüne muzâf olarak gelir.

Örnek: إِكْرَامُكَ الصَّيْفَ / طَاعَتُكَ الْوَالِدَيْنِ / يُعْجِبُنِي فَهْمُكَ الدَّرْسَ : Dersi anlaman / anne babana itaat etmen- saygı duyma/ misafire ikrâm etmen hoşuma gider. (fâ'ile muzâf)

⁵⁶ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ :Şayet Allah bazı insanları diğerleriyle savmamış olmasaydı yeryüzü bozguna uğrardı. (fâ'ile muzâf)

⁵⁷ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا : Ma'bedi(Kâbeyi) hacetmek, ona yol bulup gitmeye imkanı olan insanlar üzerindeki Allah'ın hakkıdır.(mef'ûlüne muzâf)

2- ال takısız ve izâfetsiz olarak gelir.

Örnek: أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعِيَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ⁵⁸...veya açlık gününde yakını olan bir yetimi doyurmaktır.

3- Nadiren ال takılı olarak gelir.

Örnek: زَيْدٌ شَدِيدُ الْحُبِّ أَوْلَادَهُ : Zeyd, çocuklarını çok sever.

1.4.1.3. Mebnî İsimler

Mebnî isimler, sonundaki hareketlerin sabit olup değişmeyen isimlerdir. Bu kapsamda, zamirler, işaret isimleri, tesniyeler dışındaki ism-i mevsul kalıpları, şart isimleri, soru isimleri, esmâü'l-ef'âl (isim fiiller), birleşik isimler, ses isimleri (asvât) yer alır.

Örnek: هو (O) هنا (burası) كَمْ (kaç)
أَحَدٌ عَشَرَ (on bir) مَتَى (ne zaman) غَاقٌ (gak sesi)

⁵⁵ İbn Hişâm, *Şerhu Katru 'n-Nedâ*, ss.266-269.; İbn 'Akîl, *Şerhu 'bni 'Akîl*, III, s.94.

⁵⁶ Bakara, 2:251

⁵⁷ 'Âl-i İmrân, 3:97.

⁵⁸ Beled, 90:14-15.

1.4.2. Müştak İsim

İştikâkın aslı konusu dil ekolleri arasında tartışmalı bir konudur. Basra dil ekolüne göre iştikâkın kaynağı mastardır; Kûfe dil ekolüne göre mastar fiilden türemiştir; bazı dilbilimcilere göre sıfat fiilden türemiştir; bazı dilbilimcilere göre ise mastar ve fiil birbirinden türemeyip aslen vardırırlar⁵⁹.

İştikâkı kavram olarak ele aldığımızda; “Lafız ve anlam ilişkisi gözeterek bir kelimedden başka bir kelime oluşturmak, bir anlam ve terkip ilişkisi çerçevesinde kalıplarda meydana getirilen bir değişime bağlı olarak bir kelimedden başka bir kelime ortaya çıkarmak” anlamını taşır⁶⁰. Bu anlam çerçevesinde başka bir kelimedden türetilmiş isme de müştak isim denir.

Örnek: ضَرَبٌ (vurma, dövme), ضَرِيبٌ (vurulan, dövülen), مَضْرُوبٌ (dövülen),
مَضْرِبٌ (vurulan yer, vurma zamanı), مِضْرَبٌ (vurma aleti)

Müştak isimler iki kısımdır.

1.4.2.1. Zâtî İsimlere İşaret Eden Cins İsimler

Bunlar: İsm-i zaman, ism-i mekan ve ism-i alettir.

1.4.2.2. Sıfat ve Mevsûf Olan İsimler

Bunlar: İsm-i fâ‘il (bu kapsamda mubâlağalı ism-i fâ‘il), ism-i mef‘ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîldir⁶¹.

⁵⁹ ‘Abdu’l-Latif Muhammed el-Hatîb, *el-Mustaksâ fî ‘İlmi’l-Tasrîf*, Kuveyt: Daru’l-Urûbe, 2003, I, ss.375 - 388.

⁶⁰ Soner Gündüzöz, *Arapçada Kelime Türetimi*, Samsun: Din ve Bilim Kitapları, 2005, s.15.

⁶¹ İbn Ya‘îş, *a.g.e.*, VI, s.82.; ‘İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s.140. ; el-İşbîlî, *a.g.e.*, s.1073.

1.4.2.2.1. İsm-i Fâ‘il

İsm-i fâ‘ilin tanımı aşağıdaki şekillerde yapılabilir:

“Mücerred bir manaya, olaya ve fâ‘iline işaret eden türemiş bir isimdir.”⁶²,

“Hudûs anlamı olan, sülâsî mücerredi فَاعِلٌ vezninden gelen, sülâsî dışında ise muzârî kalıbıyla – başında ötreli mim (م) sondan bir öncesi ise kesra olacak şekilde- fiilden türetilmiş isimdir.”⁶³,

“Olayın fâ‘iline işaret eden; müennes ve müzekker olarak hareke ve sükunuyla (hareke şekliyle) tamamen muzârî fiile benzeyen, manası geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olabilen sıfattır.”⁶⁴,

“ Mâzî çekimli fiilden lâzım yada mute‘addî fiil olmasına veya orta harfinin harekesine bağlı kalınmaksızın sülâsî tüm bâblardan türetilir. Zamanın geçmesi ile yenilenen (hudûs) bir anlam taşır.”⁶⁵.

İbn Cinnî’ ye göre فَعْلٌ bâbından gelen ism-i fâ‘il (فَاعِلٌ) vezni şazdır(kural dışı)⁶⁶. İbn Cinnî عَالِمٌ kelimesinin, ilimle uğraşan kişide ilmin karakter gibi yerleşerek meslek haline dönüştüğünde kendisiyle aynı manada olan عَلِيمٌ gibi kullanıldığını ve cemi‘inin عُلَمَاءٌ şeklinde geldiğini belirtir⁶⁷. Çünkü فَعْلٌ kalıbı lâzım fiil kalıbıdır ve lâzım fiil ile sıfat-ı müşebbehe arasında bir bağ vardır.

Bu ifadelerden ism-i fâ‘ilin geçişli veya geçişsiz fiilden türetildiğine bakılmaksızın süreklilik anlamı taşımadığını, geçici bir anlam taşıdığını, tek başına olayı ve gerçekleştireni bildirdiğini anlamaktayız. Mesela; كَاتِبٌ kelimesi ism-i fâ‘il olup hem yazma işlemi hem de yazma işlemini gerçekleştireni ifade etmektedir.

Aşağıdaki tabloda ism-i fâ‘il örnekleri verilmiştir. (Tablo 16)

⁶² ‘Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, s.238.

⁶³ Hasan b. Muhammed b. İbrahim el-Hâfizî, *Şerhu’r-Râzî li Kâfiyeti’l-Hâcib*, I-II, el-Memleketu’l-‘Arabîyyetu’s-Su’udîyye: Dâru’l-Hicr, 1993,II, , s.721.

⁶⁴ İbn ‘Akîl, *al-Müsâ‘id.*, II, s.188.

⁶⁵ ‘Abbâs Hasan, *a.g.e.*, I, s.240.

⁶⁶ İbn Cinni, *a.g.e.*, İbn Cinni, Ebu’l-Feth Osman, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, I-III, Mısır: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, 1952, I, s.375.

⁶⁷ İbn Cinni, *a.g.e.*, I, s.382.

16. Tablo

Anlamı	İsmi Fâ'il	Mastar	Muzârî	Mâzî
Açan	فَاتِحٌ	فَتَحًا	يَفْتُحُ	فَتَحَ
Oturan	قَاعِدٌ	قُعُودًا	يَقْعُدُ	قَعَدَ
Muhasebeci	حَاسِبٌ	حِسَابًا	يَحْسِبُ	حَسِبَ

İsm-i fâ'il, fiil gibi amel eder⁶⁸. İsm-i fâ'il mute'addî bir fiilden türediğinde fâ'ilini ref', mef'ûlünü de nasb eder.

Örnek: أ ضاربٌ زيدٌ عمراً؟ : Zeyd, 'Amr'ı döver mi?

İsm-i fâ'il lâzım bir fiilden türediğinde ise sadece fâ'ilini ref' eder.

Örnek: أ قائمٌ زيدٌ؟ : Zeyd ayakta mıdır?

İsm-i fâ'il amel etme konusunda ال takılı ve ال takısız olması bakımından ikiye ayrılır. ال takılı ism-i fâ'il her durumda; yani mâzî, muzârî veya gelecek anlamları taşıdığında fiil gibi amel eder⁶⁹.

Örnek: هذا الضاربُ زيداً أمس/الآن/غداً : Bu kişi, Zeydi dün dövdü. / şu an dövüyor./ yarın dövecek.

İsm-i fâ'il ال takısız olarak iki durumda amel eder.

1- Şimdiki veya gelecek zaman anlamı taşıdığında şeklen muzârî fiile benzemesinden dolayı amel eder⁷⁰. Fakat, Kisâî, İbn Hişâm ve İbn Madâ mâzî anlamını da bu kapsamda görmekte-dirler⁷¹.

Örnek: زيدٌ ضاربٌ عمراً غداً : Zeyd, Amr'ı yarın dövecek.

⁶⁸ Ebu Zeyd 'Abdurrahmân b. 'Ali b. Sâlih el-Mekkûdî, *Şerhu'l-Mekkudî 'alâ Elfiyye b. Mâ'lik*, thk. Fâtıme Râşid el-Râcihî, Kuveyt: Câmîatu'l-Kuveyt, 1993, c.1, s.462.

⁶⁹ İbn Hişâm, Ebu Muhammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. 'Abdullah el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu'l-Şuzûri'z-Zeheb fî Ma'rifeti Kelâmi'l-Arab*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kâhire: Daru't-Talâih, ty., ss.396-401.

⁷⁰ el-Mekkûdî, *a.g.e.*, I, s.462.

⁷¹ İbn Hişâm, *Şerhu'l-Şuzûri'z-Zeheb*, ss.397-398.

2- Aşağıdaki beş durumdan birinde olduğunda amel eder.

a. Soru cümlesi olursa,

Örnek: أَضَارِبُ أَنْتَ عَمْرًا؟ : Sen ‘Amr’ı döven misin?

b. Nidâ harfiyle kullanılırsa,

Örnek: يَا رَجُلًا! : Ey adam !

c. Olumsuz cümle olursa,

Örnek: مَا ضَارِبُ أَنْتَ عَمْرًا : Sen ‘Amr’ı döven değilsin.

d. Önüne mevsûf gelirse,

Örnek: مَرَرْتُ بِرَجُلٍ ضَارِبٍ أَبُوهُ عَمْرًا : Babasının Amr’ı dövdüğü kişiye uğradım.

e. Haber olursa,

Örnek: زَيْدٌ ضَارِبٌ عَمْرًا : Zeyd, Amr’ı döver.

إِنَّ زَيْدًا ضَارِبٌ عَمْرًا : Zeyd, Amr’ı kesinlikle döver.

كَانَ زَيْدٌ ضَارِبًا عَمْرًا : Zeyd, Amr’ı dövmüştü.

İsmi fâ‘il kalıbının müfred, müsennâ ve cemi‘ çekimlerine örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir⁷². (Tablo 17)

17. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
قَائِمُونَ	قَائِمَانِ	قَائِمٌ	Müzekker
قَائِمَاتُ	قَائِمَاتِنِ	قَائِمَةٌ	Müennes

⁷² el-İşbîlî , a.g.e., s.1074.

1.4.2.2.2. Mubâlağalı İsm-i Fâ'il

Mubâlağalı ism-i fâ'il, sülâsî ism-i fâ'il vezninin (فَاعِلٌ) diğer vezinlere değişmesiyle türetilir ve olayın fazlaca tekrar ettiğini belirtir⁷³. Lâzım ve mute'addî sülâsî fiillerden bazen de sülâsî fiiller dışından türetilir. Fiil kök harflerini kullanmasına rağmen hareke ve sükununda fiile benzemez.

Sîbeveyhi, ism-i fâ'ilde mubâlağa kastedilmek istendiğinde bunun fail yapısı içerisinde gerçekleşeceğini belirtmiştir⁷⁴. Mubâlağa manasını فَعِيلٌ، فَعِيلٌ، فَعُولٌ، مَفْعَالٌ، فَعَالٌ vezinlerin (kıyâsî olarak) taşıdığını söylemiştir⁷⁵. Kıyâsî vezinlere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 18)

18. Tablo⁷⁶

Mübâlağalı İsm-i Fâ'il			Vezinler
قَدِيرٌ Gücü yeten, güçlü	بَصِيرٌ Gören, ileri görüşlü bilen, bilgili, akıllı	سَمِيعٌ Duyan, işiten	فَعِيلٌ ⁷⁷
حَذِرٌ Dikkatli, tedbirli, uyanık	خَصِمٌ Mücadele eden, hasım, düşman	فَرِقٌ Korkak, ödle	فَعِيلٌ
صَرُوبٌ Çokça döven	شُكُورٌ Çok şükreden	صَبُورٌ Çok sabırlı	فَعُولٌ
مِدْرَارٌ Şiddetle akan, fişkırın, bol olan	مِكَسَالٌ Tembel	مِهْدَارٌ Boş konuşan saçmalayan, geveze	مِفْعَالٌ
مَنَاعٌ Çokça yasaklayan, engelleyen	صَرَابٌ Döğüşcü	قَتَالٌ Kâtil	فَعَالٌ

⁷³ İbn Hişâm, Ebu Muhammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. 'Abdullah el-Ensârî el-Mısırî, *Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye fi 'İlmi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, thk. Hâdi Nehr, 'Ammân: Dâru'l-Yâzûrî, 2007, II, s.85. el-Hatîb, *a.g.e.*, I, s.466.

⁷⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.110.

⁷⁵ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.110.; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s.401; el-Mekkûdî, *a.g.e.*, I, s.466.; el-İşbilî, *a.g.e.*, s.1053.

⁷⁶ el-Hatîb, *a.g.e.*, I, ss.466-468.

⁷⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.110.

Mübâlağalı ism-i fâ'ilin semâ'î vezinleri çoktur⁷⁸. Semâ'î vezinlerin bazıları aşağıda sıralanmıştır.

فَعِيلٌ، مَفْعِيلٌ، فَعْلَةٌ، فاعولٌ، فُعَالٌ، فُعَالٌ، فَعَالٌ، فَيَعُولٌ، فَعُولٌ، فُعُولٌ، فُعُولٌ، فَعْلَةٌ، فَعْلَةٌ

Mübâlağalı ism-i fâ'il mute'addî fiilden türetilmiş ise mef'ûlüne izâfet olur.

Örnek: حَسَنٌ زَرَّاعُ الْعِنَبِ : Hasan üzüm yetiştirir. / Hasan üzüm çiftçisidir.

زَيْدٌ أَكُولُ اللَّحْمِ : Zeyd, et oburdur. / Zeyd, eti sıklıkla ve çok tüketendir.

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ⁷⁹: Göklerin ve yerin benzersiz (yaratıcısı)dır.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْدِرُ بِالْحَقِّ عِلْمَ الْغُيُوبِ⁸⁰: De ki: Kuşkusuz, Rabbim gerçeği ortaya koyar. Çünkü O, gaybı çok iyi bilendir.

Mübâlağalı ism-i fâ'il lâzım fiilden türetilmiş ise fâ'iline izâfeti olur.

Örnek: هُوَ رَجُلٌ ضَحُوكٌ السِّنِّ : O, güleç yüzlü biridir.

هُوَ رَجُلٌ عُبُوسٌ الْوَجْهِ : O, somurtkan biridir.

Mübâlağalı ism-i fâ'ilin ameli ism-i fâ'ilin ameli gibidir⁸¹. Ancak mübâlağa manası yoksa amel etmez. İsm-i fâ'il gibi ma'mûlünün önünde veya sonrasında gelebilir, cümlede gizli veya açık halde bulunabilir⁸².

Örnek:

هذا ضارِبٌ زَيْدًا كَثِيرًا cümlesinin aslı هذا ضروبٌ زيدا cümlesidir. Anlamı ise: Bu, Zeyd'i çok döver.

هذا شَرَّابٌ الْعَسَلِ شَرْبًا كَثِيرًا cümlesinin aslı هذا شَرَّابٌ الْعَسَلِ cümlesidir. Anlamı ise: Bu, balı çok içer.

⁷⁸ 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, s.257-265.; el-Hatîb, *a.g.e.*, I, ss.466-475.; 'Abdulkerim Muhammed Esed, *el-Hâşiyetu'l-Âsriyyeti 'alâ Şerhi'ş-Şuzûri'z-Zeheb*, Beyrut: Daru'l-Eşvâf, 1995, II, ss.337-348.; Cemâleddin Muhammed b. 'Abdullah b. 'Abdullah et-Tâî el-Ceyyânî el-Endelûsî, *Şerhu'l-Teshîl lib'ni Mâlik*, thk. 'Abdurrahmân Seyyid ve Muhammed b. Bedevî'l-Maktûn, y.y., Dâru'l-Hicr, 1990, III, s.82.

⁷⁹ En'âm, 6:101.

⁸⁰ Sebe', 34:48.

⁸¹ el-İşbilî, *a.g.e.*, ss.1053.; el-Mekkûdî, *a.g.e.*, c.1, s.466.; İbn Hişâm, *Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye* c.2, s.85.

⁸² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.110.

1.4.2.2.3. İsm-i Mef'ûl

İsm-i mef'ûl, mücerred bir manaya ve fâ'ilin etkisi altında bulunduğu nesneye işaret eden, süreksizlik anlamı taşıyan, fiilden türemiş bir isimdir. Mute'addî fiillerden ve mute'addî yapılan lâzım fiillerden sülâsî olarak مَفْعُولٌ vezninden; sülâsî dışında ise ism-i fâ'il vezinlerinin sondan bir önceki harfinin fetha yapılmasıyla türetilir. İsm-i fâ'il gibi amel eder⁸³.

Örnek : العَادِلُ مَحْفُوظٌ بِرِعَايَةِ رَبِّهِ (Âdil Rabbinin gözetiminde korunmaktadır.)

İsm-i mef'ûl olan مَحْفُوظٌ kelimesi hem koruma olayını hem de korunanı ifade etmektedir.

أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ⁸⁴: Onlar (Cehennemden) uzak tutulacaklardır.

İsm-i mef'ûl olan مُبْعَدُونَ kelimesi mezîd sülâsî fiilden türemiş olup çoğuldur. Hem uzak tutma olayını hem de uzak tutulanı ifade etmektedir.

İsm-i mef'ûl özellikle mevsûfun zamirine isnad edildiğinde fâ'iline (nâibi fâ'iline) izâfet edilir⁸⁵.

Örnek: زَيْدٌ مَضْرُوبٌ الْعَبْدُ (ضَرْبَ عَبْدُهُ): Zeyd'in kölesi dövülmüştür.

Yukarıdaki örnekte ism-i mef'ûl ve sıfat olan مَضْرُوبٌ fiil gibi amel etmektedir. Mef'ûlü olan الْعَبْدُ nâibi fâ'il olduğundan الْعَبْدُ şeklinde i'râb olmamıştır. Bu cümlenin aslı ise : زَيْدٌ مَضْرُوبٌ عَبْدُهُ şeklinde ifade edilir⁸⁶.

Sülâsî mücerred fiil kalıpları haricinde mezid fiillerin kök harflerinden birincisi illetli harf veya üçüncüsü muda'âf harf olduğu durumda ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl vezinleri birlikte kullanılır.

⁸³ Şeyh Halil b. el-Mella Haseyni el-İs'ardî, *el-Kâfiyetu'l-Kubrâ fi 'İlmi'l-Nahvi*, thk. İlyas Kaplan, Beyrût:Dârü'l-Sâder, 2007, ss.243-244.; Cemâluddîn 'Abdullah b. Ahmed b. 'Ali el-Fâkihî, *Mucîbu'n-Nedâ ilâ Şerhi Katrin-Nedâ*, thk. İbrahim Cemil Muhammed İbrahim, el-Memleketu'l-'Arabîyyetu's-Su'udîyye: Mektebetu'l-Mütenebbî, 2007, ss.588-589.; Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, s.271. ; İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s.406.

⁸⁴ Enbiya, 21:101

⁸⁵ el-Fâkihî, *a.g.e.*, ss.588-589.

⁸⁶ el-Fâkihî, *a.g.e.*, ss.588-589.

Örnek⁸⁷:

اللّٰهُ مُخْتَارٌ مُحَمَّدًا رَّسُولًا : Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber olarak seçendir.

مُحَمَّدٌ مُخْتَارٌ مِنَ اللّٰهِ رَّسُولًا : Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah tarafından peygamber seçilmiştir.

İfti'âl bâbından gelen مُخْتَارٌ ism-i fâ'il olarak seçen, ism-i mef'ûl olarak seçilen anlamındadır.

هَذَا جَيْشٌ مُّحْتَلٌّ : Bu işgal ordusudur. هَذَا وَطَنٌ مُّحْتَلٌّ : Bu işgal altında bir vatandır.

İfti'âl bâbından gelen مُّحْتَلٌّ ism-i fâ'il olarak işgal eden, ism-i mef'ûl olarak işgal edilen anlamındadır.

İnfi'âl bâbından gelen مُتَقَادٌ ism-i fâ'il olarak itaat eden, boyun eğen anlamında, ism-i mef'ûl olarak itaat edilen, boyun eğilen anlamındadır.

İnfi'âl bâbından gelen مُنْشَقٌّ ism-i fâ'il olarak yarılan, ism-i mef'ûl olarak yaran anlamındadır.

Tefâ'ul bâbından gelen مُتَحَابٌّ ism-i fâ'il olarak birbirini seven anlamında, ism-i mef'ûl olarak birbirince sevilen anlamındadır.

Kıyâsî vezinlerin dışında semâ'î olarak da ism-i mef'ûl anlamı taşıyan sülâsî mücerred fiillerden türetilmiş semâ'î vezinler de vardır⁸⁸.

Bu vezinlere ait örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 19)

⁸⁷ el-Hatîb, *a.g.e.*, I, s.490.

⁸⁸ İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, II, s.208.; el-Hatîb, *a.g.e.*, I, ss.484-486.

19. Tablo⁸⁹

Anlamı	Kıyâsî İsm-i Mef'ûl	Semâ'î İsm-i Mef'ûl	Vezinler
Lider, önder, başkan izlenilen, kendisine uyulan	مَتَّبِعٌ	تَبِيعٌ	فَعِيلٌ
Yaralı, acı çeken	مَجْرُوحٌ	جَرِيحٌ	
Boğazlanan, boğazlanmış, kurban	مَذْبُوحٌ	ذَبِيحٌ	
Açık, net, kesin samimi	مَصْرُوحٌ	صَرِيحٌ	
Dövülen, vurulan, çarpılan benzer	مَضْرُوبٌ	ضَرِيبٌ	
Un	مَطْحُونٌ	طَحِينٌ	
Öldürülen, ölü	مَقْتُولٌ	قَتِيلٌ	
Boğazlanan, boğazlanmış, kurban	مَذْبُوحٌ	ذَبِيحٌ	فِعْلٌ
Un	مَطْحُونٌ	طِخْنٌ	
Atılan , atılmış, düşük	مَطْرُوحٌ	طَرِحٌ	
Zorla alınan, gasb malı, ganimet, talan, yağma	مَسْلُوبٌ	سَلَبٌ	فَعْلٌ
Tahsil edilmiş, toplanmış	مَقْبُوضٌ	قَبْضٌ	
Ağaç vb. şeyler silkenince etrafa dökülen şeyler	مَنْقُوضٌ	نَقْضٌ	
Az, eksik, yetersiz, noksan	مَنْقُوصٌ	قَنْصٌ	
Çıkartılan, çıkartılıp atılan, telaffuz edilen, söylenen, söz	مَلْفُوظٌ	لَفْظٌ	فَعْلٌ
Buluntu	مَلْقُوطٌ	لَقْطٌ	
Yenilmiş, yok edilmiş, yemek için hazırlanmış yiyecekler	مَأْكُولٌ	أَكْلَةٌ	فُعْلَةٌ
Avuç dolusu, bir avuç	مَعْرُوفٌ	عُرْفَةٌ	
Çiğnenen, lokma, parça, embriyo, sakız	مَمْضُوعٌ	مُضْعَةٌ	
Haksız/haram kazanç	مَسْحُوتٌ	سَحْتٌ	فُعْلٌ
Hasta , rahatsız	عَلِيلٌ	مُعَلٌّ	مُفَعَّلٌ

⁸⁹ el-Hatîb, a.g.e., I, ss.384-386.

1.4.2.2.4. İsm-i Tafdîl

Sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fâ'il gibi türetilmiş isim olan ism-i tafdîl, mevsûfunun içerisinde bulunduğu grupla olan nitelik ve nicelik farklarını; grup içerisindeki en üstün veya en değersiz olma durumunu ortaya koyar. Sadece sülâsî mücerred fiillerden türetilir. Amel eder ve gizli zamirini ref' eder. Mef'ûlünü hakiki manada nasb etmez ve mef'ûle muzâf olmaz⁹⁰. İsm-i tafdîl örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 20)

20. Tablo

İsm-i tafdîlin cümleye kattığı anlam	Örnek Cümle
Güneş ve Ay aynı manada (büyüklük manası) birleşmiş ve Güneş bu kapsamda üstünlük sağlamıştır.	الشَّمْسُ أَكْبَرُ مِنَ الْأَرْضِ Güneş Ay'dan büyüktür.
Münafık ve açık düşman aynı manada (tehlike olma manası) birleşmiş ve münafık bu kapsamda üstünlük sağlamıştır.	الْمُنَافِقُ أخطرُ مِنَ الْعَدُوِّ الظَّاهِرِ Münafık, açık düşmandan daha tehlikelidir.
İki Zeyd'in kavimleri içeririnde en üstün konumda olduğu belirtilmektedir.	الزَّيْدَانِ أَفْضَلُ الْقَوْمِ İki Zeyd kavminin en ilerigelen iki kişisidir.
Bazı insanların, insanlar arasında en hırslı konumda olduğu belirtilmektedir.	وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ..... ⁹¹ Onları insanlar arasında en hırslı olarak bulursun..

أَفْعَلُ kelimeleri خَيْرٌ، شَرٌّ، حَبٌّ kelimeleri veznine girmeksizin ism-i tafdîl anlamında kullanılırlar⁹².

Örnek : وَالِدَارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ⁹³: Ahiret yurdu, emir ve yasaklarını gözeterek Allah'a yönelenler için daha hayırlıdır.

هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ⁹⁴: Bu, onların tüm biriktirdiklerinden hayırlıdır.

⁹⁰ İbn 'Akîl, *Şerhu 'bni 'Akîl*, III, ss.181-183.; es-Sabbân, a.g.e., III, s.62.; İbn Ya'îş, a.g.e., VI, s.91. ; Ebu "Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberrid, *el-Kâmil*, thk. Muhammed Ahmed ed-Dâli, 2. Baskı, Mısır: Medresetu'r-Risâle, 1992, II, ss.876- 877.; 'Abbâs Hasan, a.g.e., III, s.395. İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, ss.280,281.

⁹¹ Bakara, 2:96

⁹² Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Hamalâvî, *Şeze'l-'Arfi fi Fenni's-Sarf*, thk. Mumammed b. 'Abdulmu'tî, Beyrût: Dâr'l-Keyân, t.y., s. 127.

⁹³ 'Arâf, 7:169.

⁹⁴ Yunus, 10:58.

İsmi tafdîl cümle içerisinde 4 şekilde kullanılır⁹⁵. Bunlar:

1. ال takısız, izâfetsiz ve müzekker olarak mefdûlün önüne مَنْ getirilerek kullanılır.
2. Nekra isme muzâf ve müzekker olarak kullanılır.
3. ال takısı ile ma‘rife olup mufaddala sıfat şeklinde uyarak kullanılır.
4. Ma‘rife isme muzâf olarak müfred-müzekker olarak veya mufaddala sıfat olarak uyumlu şekilde kullanılır.

İsm-i tafdîl örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 21)

21. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	Örnek Madde
الزَّيْدُونَ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو	الزَّيْدَانُ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو	زَيْدٌ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو	1
الزَّيْدُونَ أَفْضَلُ رِجَالٍ	الزَّيْدَانُ أَفْضَلُ رِجَالَيْنِ	زَيْدٌ أَفْضَلُ رَجُلٍ	2
الزَّيْدُونَ الْأَفْضَلُونَ	الزَّيْدَانُ الْأَفْضَلَانُ	زَيْدٌ الْأَفْضَلُ	3
الزَّيْدُونَ أَفْضَلُ الرِّجَالِ	الزَّيْدَانُ أَفْضَلُ الرِّجَالِ	زَيْدٌ أَفْضَلُ الرِّجَالِ	4
الزَّيْدُونَ أَفْضَلُ الرِّجَالِ	الزَّيْدَانُ أَفْضَلُ الرِّجَالِ	زَيْدٌ أَفْضَلُ الرِّجَالِ	4
الهِنْدَاتُ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو	الهِنْدَانُ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو	هِنْدٌ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرٍو	1
الهِنْدَاتُ أَفْضَلُ نِسْوَةٍ	الهِنْدَانُ أَفْضَلُ امْرَأَتَيْنِ	هِنْدٌ أَفْضَلُ امْرَأَةٍ	2
الهِنْدَاتُ الْأَفْضَلِيَّاتُ	الهِنْدَانُ الْفُضْلِيَّانِ	هِنْدٌ الْفُضْلِيَّةُ	3
الهِنْدَاتُ أَفْضَلُ النِّسَاءِ	الهِنْدَانُ أَفْضَلُ النِّسَاءِ	هِنْدٌ أَفْضَلُ النِّسَاءِ	4
الهِنْدَاتُ الْفُضْلِيَّاتُ النِّسَاءِ	الهِنْدَانُ فَضْلِيَّاتِ النِّسَاءِ	هِنْدٌ فَضْلِيَّةُ النِّسَاءِ	4

⁹⁵ İbn Hişâm, Şerhu Katru'n-Nedâ, ss.280, 281.

II. BÖLÜM

2. ARAP DİLİNDE SIFAT-I MÜŞEBBEHE YAPISI

2.1. Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

2.1.1. Kıyâsî Sıfat-ı Müşebbehe Vezinleri

Sülâsî mücerred bâblardan **فَعْلٌ** bâbı ile lâzım **فَعَلَ** bâblarından kıyâsî olarak ism-i fâ'îl gelmez ve bu vezinlerde olan ism-i fâ'îller sıfat-ı müşebbehe olarak kabul edilirler⁹⁶. Sıfat-ı müşebbehenin az bir kısmı da **فَعَلَ** bâbından gelir⁹⁷. **فَعَلَ** bâbından çoğunlukla hastalıklar ve görünür kusurlar bulunur⁹⁸. Renkler, görünen kusurlar ve güzellikler **أَفْعَلٌ** vezninden kıyâsî olarak gelir⁹⁹.

Araştırma sonucunda Arap dilinde kullanılan 20 adet kıyâsî sıfat-ı müşebbehe vezni tespit edilmiştir. Bu vezinlerden bir kısmı mastar, mübâlağalı ism-i fâ'îl, ism-i mef'ûl ve ism-i tafdîl kıyâsî/semâ'î vezinleriyle ortak olup mana olarak ayrılmaktadırlar. Sıfat-ı müşebbehe vezinlerinden 18 adeti Kur'ân-ı Kerîm'de yer almaktadır.

Bu vezinler örnekleriye birlikte aşağıdaki tablolarda listelenmiştir. (Tablo 22-24)

22. Tablo

Açıklamalar	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Sülâsî Fiili	Vezni
100	Ahmak	أَحْمَقُ	حَمَقَ	أَفْعَلُ
	Güzel, iyi, hoş	حَسَنٌ	حَسُنَ	فَعَلٌ
	Kaba, sert	خَشِينٌ	خَشِنَ	فَعِلٌ
	Korkak	جَبَانٌ	جَبِنَ	فَعَالٌ
	Tatlı olan (su)	فُرَاتٌ	فَرَّتَ	فُعَالٌ

⁹⁶ İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, ss.587-591.

⁹⁷ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, ss.148-151.

⁹⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.17-19.

⁹⁹ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.143.

¹⁰⁰ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, ss.143-150.

Açıklamalar	Anlamı	Sıfat-1 Müşebbehe	Sülâsî Fiili	Vezni
	Işıl ışıl parlak, temiz	وَضَاءٌ	وَضُوًّا	فُعَالٌ
	Cahil	غُمْرٌ	غَمَرٌ	فُعَلٌ
	Zor	صَعَبٌ	صَعَّبَ	فَعَلٌ
	Sıkıntılı	حَصُورٌ	حَصِرَ	فَعُولٌ
	Saçma konuşan, geveze	رَعْنٌ	رَعَنَّ	فُعَلٌ
	Tok, doymuş	شَبَعَانٌ	شَبِعَ	فَعْلَانٌ
	Üzgün	حَزِينٌ	حَزِنَ	فَعِيلٌ
101 102	Yumuşak huylu	لِينٌ	لَانَ	فَيْعِلٌ
103	Kaba, nezaketssiz	جِلْفٌ	جَلِفَ	فِعْلٌ
104	Hızlı	دِلَاثٌ	دَلَّتْ	فِعَالٌ
105	Kıymet sahibi , dosdoğru	قِيمٌ	قَامَ	فِعْلٌ
106	Büyük	كُبْرٌ	كَبِرَ	فُعَلٌ
107	Eğri, çarpık, insafsız, adil olmayan	ضَيْرِي/ضُورِي	ضَارَ	فُعَلِي
108	Şarhoş	شَرِيبٌ	شَرِبَ	فَعِيلٌ
109	Dövizci, veznedar	صَيْرَفٌ	صَرَفَ	فَيْعَلٌ

¹⁰¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.642.; el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.149.

¹⁰² Bkz. dipnot 37.

¹⁰³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.629.

¹⁰⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.

¹⁰⁵ Ebu'l-Begâi Abdullah b. el-Hüseyn el-'Ukberî, *et-Tıbyân fi İ'râb el-Kur'ân*, thk. Sa'd Kurrim el-Fakıyyu, y.y., Dâru'l-Yâkîn, 2001, II, s.565.

¹⁰⁶ Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûti, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Merkezi'd-Dirâsati'l-Kur'âniyye, el-Memleketu'l-'Arabıyyetu's-Su'udıyye: Mektebetu'l-Melik Fahd, ty., V, s.1773.

¹⁰⁷ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Ma'âni'l-Kur'ân*, 3.bs., Beyrût: 'Âlimu'l-Kutub, 1983, I, ss.98-99.

¹⁰⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.641.

¹⁰⁹ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.149.

23. Tablo¹¹⁰

Örnekler	Vezni	Bâbı
أَحْمَرُ، أَبْيَضُ، أَرْهَرُ	أَفْعَلٌ	فَعْلٌ
شَبَعَانُ، غَضْبَانُ، صَدْيَانُ، رَيَّانُ، عَطْشَانُ، خَيْرَانُ، ظَمَّانُ، جَوْعَانُ	فَعْلَانُ	
وَجَعٌ، مَغْصٌ، نَكْدٌ، شَكْسٌ، خَرْفٌ، أَشْرٌ، بَطْرٌ، حَزْنٌ، أَسْفٌ، فَرِحٌ، تَعَبٌ، ضَجْرٌ	فَعْلٌ	
حَرَضٌ، حَسَنٌ، بَطَلٌ، رَعْدٌ	فَعْلٌ	فَعْلٌ
أُنْفٌ، فُرْطٌ، جُزْرٌ رَوْضَةٌ	فُعْلٌ	
شُخَاعٌ، مَاءُ فُرَاتٍ، مِلْحٌ أَجَاجٌ، طُوالٌ، رُخَاءٌ	فُعَالٌ	
شَدِيدُ المِرَاسِ، دِهَاقٌ، قِوَامٌ، لِرَامٌ	فِعَالٌ	
عَوَانٌ، رَزَانٌ، حَصَانٌ، جَبَانٌ	فِعَالٌ	
قُرَاءٌ، وُضَاءٌ، عُخَابٌ	فُعَالٌ	
شَرِيفٌ، جَمِيلٌ، سَمِيحٌ، حَلِيمٌ، حَكِيمٌ، رَزِينٌ، أَمِينٌ، نَشِيطٌ، بَيْيسٌ، ظَرِيفٌ	فَعِيلٌ	
صَخْمٌ، شَهْمٌ، سَفَلٌ، سَمَحٌ، سَمَجٌ، فَنَحْمٌ، صَعَبٌ	فُعْلٌ	
حُرٌّ، صَلْبٌ	فُعْلٌ	
غِرٌّ، بَدْعٌ، بَكْرٌ، إِدٌ	فِعْلٌ	
وَقُورٌ، طَهُورٌ، حَرُورٌ، صَعُودٌ	فَعُولٌ	
حَشِينٌ، لَبِيقٌ، نَزِقٌ، حَذِرٌ، فَكِيَةٌ، بَطِنٌ	فِعْلٌ	
بَيْنٌ، صَبِيقٌ، طَبِيبٌ، جَيِّدٌ	فَيْعِلٌ	
طَاهِرٌ، فَاضِلٌ	فَاعِلٌ	
حَرِيصٌ، عَفِيفٌ، خَفِيفٌ، طَبِيبٌ، حَسِيسٌ، جَلِيلٌ، لَبِيبٌ، شَدِيدٌ، عَلِيٌّ، صَفِيٌّ	فَعِيلٌ	
أَشْيَبٌ، أَجْدَمٌ، أَفْطَعٌ، أَشْمَطٌ	أَفْعَلٌ	
سَيِّدٌ، قَيْمٌ، صَبِيقٌ، طَبِيبٌ	فَيْعِلٌ	
(فَرِحَ) فَرِحٌ، (نَجَسَ) نَجِسٌ	فَعْلٌ	فَعْلٌ ve فَعْلٌ
(حَرَرَ) حُرٌّ، (صَلَبَ) صَلْبٌ	فُعْلٌ	
(ضَخَمَ) ضَخْمٌ، (سَبَطَ) سَبَطٌ	فُعْلٌ	
(كَرَّمَ) كَرِيمٌ، (بَخَلَ) بَخِيلٌ	فَعِيلٌ	
عَجَلٌ-عَجُلٌ، طَمَعٌ-طَمَعٌ، يَقِظٌ-يَقِظٌ	فَعْلٌ-فَعْلٌ	فَعْلٌ-فَعْلٌ

¹¹⁰ el-Hatîb, a.g.e., ss.497-508.

24. Tablo¹¹¹

İşaret Ettiği Mana	Anlamı	Sıfat-1 Müşebbehe	Vezin	Fiil	Bâbı
Ferah ve Surur	Sevinçli	فَرِحَ	فَعِلٌ	فَرِحَ	فَعِلَ
Hüzün ve korku	Hüzünlü, üzgün	حَزِنَ	فَعِلٌ	حَزِنَ	فَعِلَ
Acı, Üzüntü	Sancısı olan	مَعَصَ	فَعِلٌ	مَعَصَ	فَعِلَ
Güzel Sıfatlar	Zeki, anlayışlı	فَطِنَ	فَعِلٌ	فَطِنَ	فَعِلَ
Renk, Mü. (فَعَلَاء) حَمْرَاء	Kırmızı	أَحْمَرُ	أَفْعَلٌ	حَمِرَ	فَعِلَ
Kusur, Mü. (فَعَلَاء) عَرَجَاء	Topal	أَعْرَجُ	أَفْعَلٌ	عَرَجَ	فَعِلَ
Süs, zinet Mü. حوراء (فَعَلَاء)	Gözünün beyazı çok beyaz, siyahı çok siyah olan	أَحْوَرُ	أَفْعَلٌ	حَوِرَ	فَعِلَ
Boşluk, Mü. (فَعَلَى) عَطَشٌ	Susuz	عَطَشَانُ	فَعْلَانُ	عَطَشَ	فَعِلَ
Doluluk, Mü. (فَعَلَى) شَبَعِيٌّ	Tok	شَبَعَانُ	فَعْلَانُ	شَبِعَ	فَعِلَ
Devamlılık , huy, tabiat	Cömert	كَرِيمٌ	فَعِيلٌ	كَرُمَ	فَعِلَ
Devamlılık	Büyük, iri	صَخْمٌ	فَعْلٌ	صَخِمَ	فَعِلَ
Devamlılık ve mübâlağalı	Cesur, yiğit	شَجَاعٌ	فُعَالٌ	شَجَعَ	فُعِلَ
Devamlılık ve mübâlağalı	Korkak	جَبَانٌ	فُعَالٌ	جَبِنَ	فُعِلَ
Çoğunlukla devamlılık	Güzel	حَسَنٌ	فُعَلٌ	حَسُنَ	فُعِلَ
Çoğunlukla devamlılık	Tatlı	حُلُوٌّ	فُعَلٌ	حَلُوَ	فُعِلَ
Çoğunlukla devamlılık	Cünüb	جُنُبٌ	فُعَلٌ	جُنِبَ	فُعِلَ
Çoğunlukla devamlılık	Temiz	طَهُورٌ	فُعُولٌ	طَهَّرَ	فُعِلَ
Çoğunlukla devamlılık	Sert, kaba	خَشِينٌ	فَعِلٌ	خَشِنَ	فَعِلَ

¹¹¹ محمد عزري، “الصَّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ وَ مُبَالَغَةُ اسْمِ الْفَاعِلِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ”، جامعة عين شمس كلية البنات للآداب والعلوم والتربية . ٢٠٠٩ . ص. ٢١-٢٢

Arap dilinde kullanılan 20 adet kıyâsî sıfat-ı müşebbehe vezini aşağıda listelenerek vezinlerle ilgili açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan 18 adet kıyâsî sıfat-ı müşebbehe vezniyle ilgili ayetlerden örnekler verilmiştir.

2.1.1.1. Fa'îlun (فَعِيلٌ) Vezni

Bu vezin, güzellik ve çirkinlik manalarını ifade eder. Mübâlağalı ism-i fâ'îl vezinleri ile ortak bir vezindir. Fiili çoğunlukla فَعْلٌ - فَعُلٌ bâbından, mastarı ise فَعَالَةٌ، فَعَالًا، فَعَالًا vezinlerinden gelir¹¹². Müennesi فَعِيلَةٌ veznidir. Sîbeveyhi'nin bu vezinle ilgili olarak aşağıdaki tabloda (Tablo 25) verdiği örnekleri incelediğimizde bu veznin; yaratılışa gelen sabit ve sürekli haller ile huy, karakter, hastalık, azlık, çoklukla ilgili anlamları ifade ettiğini görürüz. (Tablo 25-26)

25. Tablo¹¹³

Anlamı	فَعِيلٌ Vezni	Anlamı	فَعِيلٌ Vezni
Ağır	ثَقِيلٌ	Göbekli	بَطِينٌ
Cesur	جَرِيءٌ	Cimri	بَخِيلٌ
Dost, arkadaş	جَالِسٌ	Güzel	جَمِيلٌ
Vekil	جَرِيٌّ	Yumuşak huylu	حَلِيمٌ
Üzgün	حَزِينٌ	Çirkin	دَمِيمٌ
Aptal, edepsiz	رَقِيعٌ	Dost, Yoldaş	رَفِيقٌ
Mantıklı, ferasetli	رَشِيدٌ	Ciddi, Ağır başlı	رَزِينٌ
Hızlı	سَرِيعٌ	Yüksek, yüce	رَفِيعٌ
Mutlu	سَعِيدٌ	Şişman	سَمِينٌ
Asil, Şerfli	شَرِيفٌ	Hasta	سَقِيمٌ
Mutsuz, şanssız	شَقِيٌّ	Cesaretli	شَجِيعٌ

¹¹²Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.28.; el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.148.

¹¹³Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.17, 30-34

Anlamı	فَعِيلٌ Vezni	Anlamı	فَعِيلٌ Vezni
Kötü, çirkin	شَقِيحٌ	Cimri	شَحِيحٌ
Kısa	قَصِيرٌ	Eski	قَدِيمٌ
Kötü, çirkin	قَبِيحٌ	Büyük, ulu	عَظِيمٌ
Yatak arkadaşı	ضَجِيعٌ	Küçük	صَغِيرٌ
Denk, eşit	عَدِيلٌ	Zayıf, güçsüz	ضَعِيفٌ
Kaba	غَلِيظٌ	İffetli, namuslu	عَفِيفٌ
Çok	كَثِيرٌ	Yatak arkadaşı	كَمِيعٌ
Adi, cimri	لَئِيمٌ	Cesur	كَمِيشٌ
Şık	ظَرِيفٌ	Zeki, aylayışlı	لَيْبٌ
Hasta	مَرِيضٌ	Fakir	فَقِيرٌ
Şeref'li, ulu	نَبِيلٌ	Güzel, parlak	نَضِيرٌ
Değersiz	وَضِيعٌ	Zarif	وَسِيمٌ
Vekil	وَكِيلٌ	Veli, vekil	وَصِيٌّ

26. Tablo

Anlamı	Müennes (فَعِيلَةٌ)	Cemi'	فَعِيلٌ Vezni
Lider	أَمِيرَةٌ	أُمَرَاءُ	أَمِيرٌ
Cimri	بَحِيلَةٌ	بُخَلَاءُ	بَحِيلٌ
Yardımcı, vekil	بَدِيلَةٌ	بُدَلَاءُ، بَدَائِلٌ	بَدِيلٌ
Uzak	بَعِيدَةٌ	بَعَادٌ، بَعْدَانٌ، بَعْدَاءُ	بَعِيدٌ
Güzel	جَمِيلَةٌ	جَمَالٌ، جُمَلَاءُ	جَمِيلٌ
Yumuşak huylu	حَلِيمَةٌ	حُلَمَاءُ	حَلِيمٌ
Üzgün, hüzünlü	حَزِينَةٌ	حِزَانٌ	حَزِينٌ

Anlamı	Müennes (فَعِيلَة)	Cemi'	فَعِيلٌ Vezni
Çirkin adam	ذَمِيمَةٌ	ذِمَامٌ	ذَمِيمٌ
Çirkin, iğrenç	سَمِيحَةٌ	سُمَجَاءٌ ، سِمَاجٌ	سَمِيحٌ
Mutlu	سَعِيدَةٌ	سُعْدَاءٌ	سَعِيدٌ
Şerefli, onurlu	شَرِيفَةٌ	أَشْرَافٌ	شَرِيفٌ
Eşkiya, canı	شَقِيَّةٌ	أَشْقِيَاءٌ	شَقِيٌّ
Güçlü, sert	شَدِيدَةٌ	شِدَادٌ	شَدِيدٌ
Uzun	طَوِيلَةٌ	طِوَالٌ	طَوِيلٌ
Zarif, alımlı	ظَرِيفَةٌ	ظُرَفَاءٌ	ظَرِيفٌ
Geniş, enli	عَرِيضَةٌ	عِرَاضٌ	عَرِيضٌ
Büyük, mühim	عَظِيمَةٌ	عِظَامٌ	عَظِيمٌ
İffetli, namuslu	عَفِيفَةٌ	أَعْفَاءٌ	عَفِيفٌ
Acemi, toy	عَرِيرَةٌ	أَعْرَاءٌ	عَرِيرٌ
Yabancı, tuhaf	غَرِيبَةٌ	غُرَبَاءٌ ، أَغْرَابٌ	غَرِيبٌ
Az	قَلِيلَةٌ	قَلَائِلٌ ، أَقْلَاءٌ	قَلِيلٌ
Kısa	قَصِيرَةٌ	قِصَارٌ ، قُصْرَاءٌ	قَصِيرٌ
Üzgün, kederli	كَمِيبَةٌ	كَمِيبٌ ، كَمِيبُونَ	كَمِيبٌ
Cömert	كَرِيمَةٌ	كُرَمَاءٌ ، كِرَامٌ	كَرِيمٌ
Hasta	مَرِيضَةٌ	مَرَضَى	مَرِيضٌ
Şerefli, soylu	نَبِيلَةٌ	نُبَلَاءٌ	نَبِيلٌ
Temiz	نَظِيفَةٌ	نِظَافٌ	نَظِيفٌ
Zayıf, cılız	نَحِيلَةٌ	نَحْلَى	نَحِيلٌ
Vekil, veli	وَصِيَّةٌ	أَوْصِيَاءٌ	وَصِيٌّ
Zarif, alımlı	وَسِيمَةٌ	وَسَامٌ ، وَسَمَاءٌ	وَسِيمٌ

Bu vezin, Kur'ân-ı Kerîm'de mâzî üç bâbta ve çok sayıda gelir. Bu vezinin işaret ettiği anlamlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.(Tablo 27)

27. Tablo

Hastalık		Huy ve karakter	
Anlamı	Sıfat-1 Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-1 Müşebbehe
Kötü	خَبِيثٌ	Kötülükten Uzak	بَرِيءٌ
Hasta	سَقِيمٌ	Cömert	كَرِيمٌ
Hasta	مَرِيضٌ	Sert Bir Şekilde	وَيْلٌ
Şişman	سَمِينٌ	Yumuşak Huylu	حَلِيمٌ
		Neşeli	بُهَيْجٌ

Türetildiği bâblarla birlikte فَعِيلٌ vezninden gelen sıfat-1 müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 28)

28. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:26 يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ...Allah onunla birçok kişiyi saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıkları saptırır.	
Bakara, 2:142 سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ İnsanlardan bir kısım beyinsizler...derler.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ
Al-i İmrân, 3:155 وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ..Yine de Allah onları affetti. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, halimdir.	
Al-i İmrân, 3:181 قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ Allah fakir biz zenginiz dediler.	
Nisâ', 4:27 وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ...şehvetlerine uyanlar ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Nisâ', 4:28 يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan <u>zayıf</u> yaratılmıştır.	
Mâide, 5:100 قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ De ki : <u>Pis</u> ile temiz bir değildir; <u>pis olanların</u> çokluğu tuhafına gitse de.	
A'râf, 7:165 وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ...Zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü <u>şiddetli</u> bir azap ile yakaladık.	
Enfâl, 8:4 لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ...onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve <u>tükenmez</u> bir rızık vardır.	
Hüd, 11:3 وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başımıza gelecek <u>büyük</u> bir günün azabından korkarım.	
Yusuf, 12:83 فَصَبِرْ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا (Bana düşen) artık, <u>güzel</u> bir sabırdır. Umulurki Allah onların hepsini bana getirir.	
Yusûf ,12:54 فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ Onunla konuşunca: “ Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve <u>güvenilir</u> <u>birisin</u> ” dedi.	فَعَلَّ - يَفْعَلُ
Ra'd, 13:41 وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Allah(dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve o hesabı <u>çabuk</u> görendir.	
Nahl 16:14 وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا İçinden <u>taze</u> et(balık) yemeniz ... için denizi emrinize veren O'dur.	
Meryem, 19:24 فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا Aşağısından ona şöyle seslendi: “Tasalanma! Rabbin senin alt yanında <u>bir su arki</u> vucuda getirmiştir.”	
Hac, 22:15 وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بِهَيْجٍ .. her çeşitten <u>güzel</u> bitkiler bitirdi.	
Hac, 22:28 وَأَطْعَمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ Muhtaca ve <u>fakire</u> yediriniz.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Hâc, 22:31 ...yahut rüzgar onu <u>uzak bir</u> yere sürüklemiş gibidir.	
Lokmân, 31:24 Onları biraz faydalandırır, sonra kendilerini <u>ağır</u> bir azaba sürükleriz.	
Secde, 32:8 Sonra onun zürriyetini, <u>dayanaksız</u> bir suyun özünden üretmiştir.	
Ahzâb, 33:69 O, Allah yanında <u>şerefli</u> idi.	
Sebe', 34:52 Ona inandık demişlerdir, ama <u>uzak</u> yerden imana kavuşmak onlar için nasıl mümkün olur?	
Fussilet, 41:51 ..fakat ona bir şer dokunduğu zaman da <u>yalvarıp durur</u> .	
Ahkâf, 46:11 ...fakat onlar doğru yola girme arzusunda olmadıkları için “bu <u>eski</u> bir yalandır” diyeceklerdir.	
Kâf, 50:18 İnsan hiçbir söz söylemeye dursun ki, yanında gözetleyen yazmaya <u>hazır</u> bir melek bulunmasın.	فَعْلٌ - يَفْعَلُ
Kamer, 54:53 <u>Küçük</u> büyük herşey satır satır yazılmıştır.	
Saf, 61:13 Seveceğiniz başka bir şey daha var: Allahtan yardım ve yakın bir fetih, Mü'minleri müjdele.	
Kalem, 68:45 Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim fendim <u>sağlamdır</u> .	
Müzzemmil, 73:16 Ama firavun o peygambere karşı gelmiş, bizde onu <u>ağır</u> ve çetin bir şekilde muaheze etmiştik.	
Müzzemmil, 73:5 Doğrusu biz sana <u>ağır</u> bir söz vahyedeceğiz.	
Müddessir, 74:9 İşte o gün <u>zorlu</u> bir gündür.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:196 ... sizden kim <u>hasta</u> olursa yahut başından bir rahatsızlığı varsa. ...	
Bakara, 2:263 Güzel söz ve bağışlama, arkasından inciltme gelen sadakadan daha iyidir. Allah <u>zengindir</u> , acelesi de yoktur.	
Nisâ, 4:9 ...Allah'tan sakınsınlar ve <u>doğru söz</u> söylesinler.	
Nisa, 4:57 ... Orada onlara tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir <u>gölgeye</u> koyarız.	
Nisa, 4:77 De ki: Dünya malı <u>azdır</u> .(değersizdir)	
En'âm, 6:152 Rüş çığına erinceye kadar <u>yetimin</u> malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın. ...	
A'râf, 7:189 ..eşyle birleşince eşi <u>hafif bir yük</u> yüklendi.(hamile kaldı)...	فَعِلَ - يَفْعَلُ
Enfâl, 8:49 Halbuki kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah <u>mutlak galiptir</u> , hikmet sahibidir.	
Tevbe, 9:128 Sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir.O, size <u>çok düşkün</u> , mü'minlere karşı çok şefkatlidir.	
Yunus, 10:41 ...Siz benim yaptığımdan <u>uzaksınız</u> , ben de sizin yaptığınızdan <u>uzağım</u> .	
Hüd, 11:66 ..Rabbin kuvvetlidir, (herşeye) <u>galip gelendir</u> .	
Hüd, 11:105 O gün geldiğinde Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi	
Yusûf, 12:65 ...Çünkü bu <u>kolay</u> (az) bir miktardır.	
İbrahim, 14:19 ...O dilerse sizi ortadan kaldırıp <u>yepyeni</u> bir halk getirir.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Taha, 20:135 فَسَتَّعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى Yakında anlayacaksınız; <u>doğru düzgün</u> yolun yolcuları kim miş ve hidayette olan kim miş!	
Nur, 24:124 وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ <u>Hastaya</u> zorluk yoktur.	
Yâsîn, 36:78 قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ “ Şu <u>çürümüş</u> kemikleri kim diriltecek “ diyor.	
Saffât, 37:89 فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ Ben (bu yaptıklarımızdan dolayı) <u>hastayım</u> (rahatsızım) dedi.	
Şūrâ, 42:50 وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ..dilediğini de <u>kısır</u> kılar. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.	فَعْلٌ – يَفْعَلُ
Şu‘arâ’, 42:89 إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Allah’ a <u>sağlıklı</u> bir kalple gelenler başka.	
Zâriyât, 51: 26 فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ Hemen ailesinin yanına giderek <u>semiz</u> bir dana getirmişfir.	
Müddessir, 74:11 ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا <u>Tek</u> olarak yaratıp önüne nimetler serdiğim....	
Mürselât, 77:43 كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (Kendilerine) “İşlediklerinizin karşılığı olarak şimdi <u>afiyetle</u> yeyin için ” denir.	
Tekfîr, 81:24 وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ O, gaybın bilgilerini (sizden) <u>esirgemeyendir</u> .	
Nisa, 4:9 وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا <u>Doğru</u> söz söylesinler.	فَعْلٌ – يَفْعَلُ
Mu‘min, 40:15 رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ Dereceleri <u>yükselten</u> arşın sahibi.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Enfâl, 8:52 Allah güçlüdür, O'nun cezası <u>şiddetlidir</u> .	
Yusûf, 12:100 Şüphesiz Rabbim dilediğine <u>lütfedicidir</u> . Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.	
Meryem, 19:46 ..Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! <u>Uzun bir zaman</u> benden uzak dur!	
Ahzâb, 33:19 ..Korku gidince ise mala <u>düşkünlük göstererek</u> sizi sivri dilleri ile incitirler...	
Kalem, 68:13 Eli sıkı obur ve bütün bunlardan sonra bir de <u>soysuzlukla damgalanmış</u> kimseden..	
Müzzemmil, 73:7 Zira gündüz vakti sana <u>uzun</u> bir meşguliyet vardır.	
Al-i İmrân, 3:123 Andolsun, sizler <u>güçsüz</u> olduğunuz halde Allah Bedir'de size yardım etmişti.	
Tevbe, 9:124 Sen <u>yumuşak huylu</u> ve doğru görüşlüsün.	

فَعَلَ - يَفْعَلُ

2.1.1.2. Fa'lun (فعل) Vezni

Bu vezin mastar vezinleriyle ortak bir vezindir. Sıfat-ı müşebbehe isim halini almasından dolayı mastar vezninlerindeki bu kelimelerin müsennâ ve cemi' şekli kullanılmaktadır¹¹⁴. Cemi' şekli çoğunlukla فَعَالٌ vezninden, az bir kısmı ise فُعُولٌ vezninden gelir¹¹⁵. Bu vezindeki sıfat-ı müşebbeheler üç bâbtan da türetilmiştir (فَعَلَ، فَعِلَ، فُعِلَ)¹¹⁶.

¹¹⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.401.

¹¹⁵ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.401,626.

¹¹⁶ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu 'l-Hâcib*, I, s:143.; Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.27-29.

Bu vezine ait sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.(Tablo 29-31)

29. Tablo

Anlamı	فَعْلٌ Vezni	Bâbı
Yaşlı	شَيْخٌ	فَعْلٌ
Yardım eden	نَصْرٌ	فَعْلٌ
Huysuz,Ahlaksız	شَكْسٌ	فَعْلٌ
Büyük, İri	ضَخْمٌ	فَعْلٌ

30. Tablo

Anlamı	Müennes (فَعْلَةٌ)	Cemi'	فَعْلٌ Vezni
Cimri, pinti	جَعْدَةٌ	جَعَادٌ	جَعْدٌ
Eski, yıpranmış	رَثَّةٌ	رَثَاتٌ	رَثٌ
Nemli, rutubetli,taze,körpe	رَطْبَةٌ	رُطْبٌ	رَطْبٌ
Güzel, hoş, yakışıklı	زَيْنَةٌ	أَزْيَانٌ	زَيْنٌ
Keskin zekalı, asil, kibar,	شَهْمَةٌ	شِحَامٌ	شَهْمٌ
Zor, güç	صَعْبَةٌ	صِعَابٌ	صَعْبٌ
Büyük, iri cüsseli	ضَخْمَةٌ	ضِحَامٌ	ضَخْمٌ
İffetli, namuslu, terbiyeli	عَفَّةٌ	أَعْفَةٌ	عَفٌّ
Tatlı, hoş, lezzetli	عَذْبَةٌ	عِدَابٌ	عَذْبٌ
Büyük, yüce, heybetli	فَخْمَةٌ	فِخَامٌ	فَخْمٌ
Kaba, sert tabiatlı, terbiyesiz	فَطَّةٌ	أَفْطَاطٌ	فَطٌّ
Aşağılık, şeref'siz, rezil	نَذْلَةٌ	نُدُولٌ	نَذْلٌ
Sarp, engembeli, zorlu, çetin	وَعْرَةٌ	وُعُورٌ	وَعْرٌ
Ahmak, aptal, hain	وَعْدَةٌ	أَوْعَادٌ	وَعْدٌ

31. Tablo¹¹⁷

Anlamı	Cemi‘	فَعْلٌ Vezni
Zor	صِعَابٌ	صَعَبٌ
Hızlı, seri, çabuk	عِيَالٌ	عَبِلٌ
Ahmak, aptal	فِسَالٌ	فَسُلٌ
Sert, dogun, uyuşmuş	خِدَالٌ	خَذَلٌ
Orta yaşlı (30-50 arası)	كُهُولٌ	كَهْلٌ
Kötü, aptal	فُسُولٌ	فَسُلٌ

Bu vezin Kur’ân-ı Kerîm’de çokça geçer. رَطْبٌ (nemli, yaş), كَهْنًا (yetişkin), عَذْبٌ (lezzetli), örneklerinde olduğu gibi sübût ve devam manası taşır.

Türetildiği bâblarla birlikte فَعْلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 31)

32. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Âl-i İmân, 3:46 وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ Ve o beşikte ve <u>erişkin</u> iken insanlarla konuşacak ve Salihlerden biri olacak.	فَعْلٌ – يَفْعَلُ
Yusûf, 12:20 وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ Onu <u>ucuz</u> bir fiyatla, sayılı birkaç dirheme sattılar.	
Yusûf, 12:78 قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا Dediler ki, Ey aziz, gerçekten onun çok <u>yaşlı</u> bir babası var.	فَعْلٌ – يَفْعَلُ
Nahl, 16:76 هُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ بَخِيرٍ ...efendisinin üzerine bir <u>yüktür</u> . Onu nereye gönderse bir hayır getiremez.	
Meryem, 19:32 وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا Beni, anneme <u>saygılı</u> kıldı. Beni, bedbaht bir zorba yapmadı.	
Tâhâ, 20:107 لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا Orada ne bir iniş, ne de bir yokuş göreceksin.	

¹¹⁷ Sîbeveyhi, a.g.e., III, s.626.; IV, s.242.

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:178 لَحْرٌ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى' ...hüre hür, köleye köle, kadına kadın..	
Nisâ', 4:11 يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ Allah, size çocuklarınız hakkında, erkeğe kadının <u>payının</u> iki misli vermenizi emreder.	
Enbiya, 21:89 وَزَكَرِيَّا إِذِ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ Zekeriyya'yı da (an). Hani o, Rabbine şöyle niyaz etmişti. Rabbim! Beni <u>yalnız</u> bırakma! Sen varislerin en hayırlısısın.	
Sebe', 34:9 قُلْ جَاءَ الْحَقُّ De ki, <u>Hak</u> geldi.	فَعَلَ - يَفْعَلُ
Duhân, 44:24 وَاتْرِكْ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّعْرَفُونَ Denizi <u>açık halde</u> bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur.	
Kaf, 50:8 تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ Allah' a yönelen her <u>kula</u> gönül gözünü açmak ve ibret vermek için.	
Tür ,52:28 إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ “Gerçekten biz bundan önce O’na yalvarıyorduk. Çünkü <u>iyilik eden</u> , esirgeyen O’dur.”	
Fecr, 89:19-20 وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا Oysa mirası öyle bir yiyorsunuz ki, haram helal gözetmeden. Malı da <u>çok</u> seviyorsunuz.	
Bakara, 2:264 فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ..Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz bir kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmişse onu <u>çıplak pürüzsüz</u> kaya haline getirivermiştir.	
Enâm, 6:59 وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ <u>Yaş</u> ve kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta olmasın.	
A'raf, 7:74 تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا ...onun <u>düzlüklerinde</u> saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz.	فَعَلَ - يَفْعَلُ
Tâha, 20:124 وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا Kim de beni anmaktan yüzçevirirse onun <u>sıkıntılı</u> bir hayatı olacaktır....	
Furkan, 25:53 وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ Birinin suyu <u>tatlı</u> ve susuzluğu giderici, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren..	
Fâtır, 35:12 هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ Bu <u>tatlı</u> dır, susuzluğu keser,kolay içimlidir. Şu da tuzludur, acıdır.	

Ayet ve Meali	Bâbı
Âl-i İmân, 3:159 Şayet sen <u>kaba</u> , katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi.	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Tevbe, 9:81 Cehennem ateşi daha <u>sıcaktır</u> .	
Rum, 30:19 Ölüden <u>diriyi</u> , <u>diriden</u> de ölüyü O çıkarıyor..	
Ahzab, 33:13 ..İçlerinden bir kısmı ise: Gerçekten evlerimiz emniyette değil, diyerek peygamberden izin istiyordu; oysa evleri tehlikede (<u>noksan</u>) değildi..	

2.1.1.3. Fi'lun (فعل) Vezni

Sıfat-1 müşebbehenin az sayıda geldiği bu veznin müennesi **فَعْلَة** dır ve cemi' şekli **أَفْعَالٌ** vezninden gelir¹¹⁸.

Bu vezinde sıfat-1 müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda çıkartılmıştır.(Tablo 33-34)

33. Tablo¹¹⁹

Anlamı	Cemi'	فَعْلَ Vezni
Zayıf, sıska	أَضْنَاءٌ	نِضْوٌ
Kaba, nezaketssiz	أَجْلَافٌ	جِلْفٌ
Yıkıntı, enkaz	أَنْقَاصٌ	نِقْصٌ
Misli, katı, satır arası	أَضْعَافٌ	ضِعْفٌ

¹¹⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, ss.629-630.

¹¹⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, ss.629-630.; IV, 242.

34. Tablo

Anlamı	Cemi‘	فعلٌ Vezni
Tuzlu	أَمْلَاحٌ	مِلْحٌ
Hiç, sıfır	أَصْفَارٌ	صِفْرٌ
İffetli, bakire, ilk, yeni	أَبْكَارٌ	بِكْرٌ
Yenilikçi	أَبْدَاعٌ	بِدْعٌ
Aynı yaşıt, akran	أَثْرَابٌ	تَرْبٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de üç bâbtan da gelen bu vezin أَخْبَارٌ مِلْحٌ، رِجْسٌ، أُنْدَادًا kelimelerinde de olduğu gibi sübûta delalet eder.

Türetildiği bâblarla birlikte فَعْلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 35)

35. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Ahkâf, 46:9 De ki, Ben peygamberlerin <u>ilki</u> değilim.	فَعْلَ - يَفْعَلُ قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَا مِّنْ الرُّسُلِ
Mâide, 5:90 İçki, kumar, dikili taşlar, fal ve şans okları <u>pislik</u> dir.	فَعْلَ - يَفْعَلُ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ
Furkan, 25:53 Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici, diğerindeki <u>tuzlu</u> ve acı iki denizi salıveren..	فَعْلَ - يَفْعَلُ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ
Meryem, 19:81 Onlar, kendilerine <u>saygınlık</u> olsun diye Allah’tan başka tanrılar edindiler.	فَعْلَ - يَفْعَلُ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا
Bakara, 2:22 ..Artık bunu bile bile Allah’a <u>şirk</u> koşmayın.	فَعْلَ - يَفْعَلُ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أُنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Ayet ve Meali	Bâbı
Meryem, 19:89 Gerçekten çok <u>çirkin</u> bir şey getirdiniz.	لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا فَعَلَّ - يَفْعَلُ
Bakara, 2:68 Musa: Allah diyorki “ O ne yaşlı nede <u>körpe</u> , ikisi arasında bir inek.”	قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بُكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ
Mâide, 5:5 ... namuslu olmak, zina etmemek ve gizli <u>dost</u> tutmamak üzere...	مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ
Mâide, 5:44 ...Rablerine teslim olmuş zahidler ve <u>bilginler</u> de onunla hükmederlerdi.	يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ فَعَلَّ - يَفْعَلُ
Kehf, 18:71 Gerçekten sen çok <u>tehlikeli</u> bir iş getirdin.	لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا
Sâd, 38:52 Yanlarında, eşlerinden başkasına bakmayan, kendileriyle <u>yaşıt</u> güzeller vardır.	وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَثْرَابٌ

2.1.1.4. Fa‘alun (فَعَلَّ) Vezni

Bu vezin master vezinleriyle ortak bir vezindir. رجلٌ حَرَضٌ، امرأةٌ حَرَضٌ، قومٌ حَرَضٌ. Örneklerinde olduğu gibi, masterların (حَرَضٌ:hayırsız) müennes, müsennâ ve cemi‘ kullanımı yoktur, sadece müfred müzekker olarak kullanılır¹²⁰, ancak sıfat-ı müşebbehe isim halini aldığından dolayı müsennâ ve cemi‘ kullanımı bulunmaktadır¹²¹. فَعَلَّ vezninin müzekker cemi‘ şekli أَفْعَالٌ vezninden geldiğinde müennesi فَعَلَّةٌ vezninden gelir ve cemi‘ şekli cem‘i müennes salim olarak yapılır¹²².

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 36)

¹²⁰ el-Ferrâ’, a.g.e., II, s.54.; Sîbeveyhi, a.g.e., III, s.629.

¹²¹ Sîbeveyhi, a.g.e., III, s.401.

¹²² Sîbeveyhi, a.g.e., III, ss.628-629.

36. Tablo

Anlamı	Cemi‘	فَعْلٌ Vezni
Bir şey sayılmayan, hayrı olmayan	أَحْرَاضٌ*	حَرَضٌ*
Güzel	حِسَانٌ*	حَسَنٌ ¹²³
Kahraman, cesur	أَبْطَالٌ*	بَطَلٌ ¹²⁴
Bekar, evlenmemiş	أَعْرَابٌ*	عَرَبٌ ¹²⁵
Dünya malı, sonradan olan	أَعْرَاضٌ*	عَرَضٌ*
Orta, normal, ortalama	أَوْسَاطٌ*	وَسْطٌ*
Ebedi	أَصْمَادٌ*	صَمَدٌ*
Bol su	غَوَادِقٌ*	غَدَقٌ*

Türetildiği bâblarla birlikte فَعْلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 37)

37. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:35 ...İsteddiğinizden <u>bolca</u> yeyin.	وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا
Âl-i İmran, 3:37 Rabbi, Meryem’e hüsnü kabul gösterdi; onu <u>güzel</u> bir bitki olarak yetiştirdi.	فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا
En’âm, 6:114 (De ki) Allah’tan başka bir <u>hakem</u> mi arayacağım? Halbuki size Kitab’ı açık olarak indiren O’dur.	أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا

¹²³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.28.; el-Esterâbâzî, *a.g.e.*, I, s.148.

¹²⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.243.

¹²⁵ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.243.

Ayet ve Meali	Bâbı
<p>Yusuf, 12:85 حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا <u>Hasta</u> olacaksın.</p>	
<p>Kehf, 18:9 أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا (Rasulüm) Yoksa sen, bizim ayetlerimizden (sadece) Kehf ve Rakim sahiplerinin <u>ibrete şayan</u> olduklarını mı sandın?</p>	فَعَلٌ - يَفْعَلُ
<p>Kehf, 18:40 وَيُرْسِلْ عَلَيْهَا حُمْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ فُتْصِحَّ صَعِيدًا زَلَقًا ...Senin başına ise gökten yıldırımlar gönderir de baş kupkuru toprak haline gelir.</p>	
<p>Tâhâ, 20:71 فَأَضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا Onlara denizde <u>kuru</u> bir yol aç.</p>	
<p>Nisa, 4:35 وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir <u>hakem</u> gönderin.</p>	
<p>Kehf, 18:61 فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا Balık, denizde bir yol bulup tutup gitti.</p>	فَعَلٌ - يَفْعَلُ
<p>Necm, 53:32 الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ <u>Ufak tefek kusurları</u> dışında, büyük günahlar ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, Rabbin affi bol olandır.</p>	
<p>Bakara, 2:143 وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا Sizi <u>vasat</u> bir ümmet yaptık.</p>	
<p>Tevbe, 9:42 لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ Eğer <u>çağrıldıkları şey</u> kolay kolayca elde edilebilir mal, kolay bir yolculuk olsaydı, sana uyup gelirlerdi.</p>	فَعَلٌ - يَفْعَلُ
<p>Cin, 72:16 لَأَسْقِيَنَّهُمْ مَاءً غَدَقًا ...Onlara <u>bol</u> su verirdik.</p>	

2.1.1.5. Ef ‘alu (أَفْعَلُ) Vezni

Bu vezin; renkler, kusurlar, hastalıklar ve güzellikler için aslen kıyâsî olarak gelir. Müennesi sadece فَعْلَاءُ veznindedir¹²⁶. Müennes ve müzekker için cemi‘ şekli فُعْلٌ vezninden gelir¹²⁷, ancak semâ‘î olarak فِعَالٌ ve فُعْلَانٌ vezinlerinden de gelir. Mastarı ise فَعْلٌdür¹²⁸. فُعْلٌ ve فَعْلٌ bâblarından az gelen أَفْعَلُ vezni, çoğunlukla فَعْلٌ (يَفْعَلُ-فَعِلٌ) bâbından gelir¹²⁹. Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda çıkartılmıştır. (Tablo 38-42)

38. Tablo¹³⁰

Anlamı	Cemi‘ (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلَاءُ)	أَفْعَلُ Vezni
Kırmızı	حُمْرٌ	حَمْرَاءُ	أَحْمَرٌ
Yeşil	حُضْرٌ	حَضْرَاءُ	أَحْضَرٌ
Siyah	سَوْدٌ	سَوْدَاءُ	أَسْوَدٌ
Beyaz	بَيْضٌ	بَيْضَاءُ	أَبْيَضٌ

39. Tablo¹³¹

Anlamı	أَفْعَلُ Vezni	Mastar (فَعْلًا)	Muzârî (يَفْعَلُ)	Mâzî (فَعِلٌ)
Tek gözlü	أَعْوَرٌ	عَوْرًا	يَعْوَرُ	عَوِرَ
Şişkin testis	أَدْرٌ	أَدْرًا	يَأْدُرُ	أَدِرَ
Tavşan dudaklı	أَشْتَرٌ	شْتَرًا	يَشْتَرُ	شْتِرَ
Karnı şiş	أَحْبِنٌ	حَبْنًا	يَحْبِنُ	حَبِنَ
Kel	أَصْلَعٌ	صَلَعًا	يَصْلَعُ	صَلَعَ

¹²⁶ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss:26-27.;el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.143.

¹²⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.644.

¹²⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.26.

¹²⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.26,27.

¹³⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.644.

¹³¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.26.

40. Tablo

Anlamı	Cemi‘ (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلَاءُ)	أَفْعَلٌ Vezni	R E N K L E R
Esmer	أُدْمٌ	أُدْمَاءُ	أَدْمٌ	
Beyaz	بَيْضٌ	بَيْضَاءُ	أَبْيَضٌ	
Kırmızı	حُمْرٌ	حَمْرَاءُ	أَحْمَرٌ	
Siyah	حَمٌّ	حَمَاءُ	أَحْمٌ	
Gri, kül rengi	خُصْفٌ	خُصَفَاءُ	أَخْصَفٌ	
Yeşil	خَضْرٌ	خَضْرَاءُ	أَخْضَرٌ	
Siyah	دُجْنٌ	دَجْنَاءُ	أَدَجِنٌ	
Siyaha çalan	دُكَلٌ	دَكَلَاءُ	أَدَكَلٌ	
Koyu, siyahımsı, siyahla kırmızı arası renk	دُكْنٌ	دَكْنَاءُ	أَدَكْنٌ	
Siyah	دَلْمٌ	دَلْمَاءُ	أَدَلْمٌ	
Kara, siyah	دُهْمٌ	دَهْمَاءُ	أَدَهْمٌ	
Karışık renkli, alaca	رُبْشٌ	رَبْشَاءُ	أَرَبِشٌ	
Alaca, benekli, rengarenk	رُقْشٌ	رَقْشَاءُ	أَرَقْشٌ	
Mavi	زُرُقٌ	زَرَقَاءُ	أَزْرَقٌ	
Kara, siyah	دُهْمٌ	دَهْمَاءُ	أَدَهْمٌ	
Siyah	سُحْمٌ	سَحْمَاءُ	أَسْحَمٌ	
Siyah, kara, zenci	سُودٌ	سَوْدَاءُ	أَسْوَدٌ	
Esmer, kumral	سُمْرٌ	سَمْرَاءُ	أَسْمَرٌ	
Kırmızımsı, kumral	صُهَبٌ	صَهْبَاءُ	أَصْهَبٌ	
Toz rengi	غُبْرٌ	غَبْرَاءُ	أَغْبَرٌ	
Esmer, kahverengi	ظُمِيٌّ	ظُمِيَاءُ	أَظْمِيٌّ	
Yeşil	خَضْرٌ	خَضْرَاءُ	أَخْضَرٌ	
Sarı	صَفْرٌ	صَفْرَاءُ	أَصْفَرٌ	

41. Tablo

Anlamı	Cemi' (فُعَلٌ)	Müennes (فَعَلَاءُ)	أَفْعَلٌ Vezni
Cüzzamlı	بُهَقٌ	بَهَقَاءُ	أَبْهَقٌ
Derisi benekli	بُرْصٌ	بُرْصَاءُ	أَبْرَصٌ
Dilsiz	بِكْمٌ	بِكْمَاءُ	أَبْكَمٌ
Cüzzamlı	جُذْمٌ	جُذْمَاءُ	أَجْذَمٌ
Dilsiz	خُرْسٌ	خُرْسَاءُ	أَخْرَسٌ
Ağzında dişi kalmamış	حَكٌ	حَكَاءُ	أَحْكٌ
Kambur	حَنَوٌ	حَنَوَاءُ	أَحْنَى
Şaşı	حَوْلٌ	حَوْلَاءُ	أَحْوَلٌ
Eli felçli, çolak	حَبْلٌ	حَبْلَاءُ	أَحْبَلٌ
Az gören	دُوشٌ	دُوشَاءُ	أَدُوشٌ
Gözü bozuk	رَسْعٌ	رَسْعَاءُ	أَرْسَعٌ
Sağır	سَكٌ	سَكَاءُ	أَسَكٌ
Saçı ağarmış	شَيْبٌ	شَيْبَاءُ	أَشَيْبٌ
Sağır	صَمٌ	صَمَاءُ	أَصَمٌ
Kel	صَلْعٌ	صَلْعَاءُ	أَصْلَعٌ
Dişleri eğri	ضَلْعٌ	ضَلْعَاءُ	أَضْلَعٌ
Sağır	طُرْشٌ	طُرْشَاءُ	أَطْرَشٌ
Tek gözlü	عُورٌ	عُورَاءُ	أَعُورٌ
Topal	عُرْجٌ	عُرْجَاءُ	أَعْرَجٌ
Kör	عَمِيٌّ	عَمِيَاءُ	أَعْمَى
Gece körü, bulanık	عَشْوٌ	عَشْمَاءُ	أَعَشَى
Sakat	كَسْحٌ	كَسْحَاءُ	أَكْسَهُ
Doğuştan kör	كُمَةٌ	كُمَهَاءُ	أَكْمَهُ

BEDENİ KUSURLAR

42. Tablo

Anlamı	Cemi (فُعْلٌ)	Müennes (فَعْلَاءُ)	أَفْعَلُ Vezni	
Güler yüzlü	جُبَّةٌ	جَبِيَّاتٌ	أَجْبَةُ	BEDENİ GÜZELLİKLERİ
Gözünün beyazı çok beyaz siyahı çok siyah olan	حَوْرٌ	حَوْرَاءٌ	أَحْوَرٌ	
İri ve siyah göz	دُعَجٌ	دَعَجَاءٌ	أَدْعَجٌ	
Kalem kaşlı	رُجٌّ	رَجَاءٌ	أَرَجٌ	
Ela gözlü	شَهْلٌ	شَهْلَاءٌ	أَشْهَلٌ	
Sürmeli	كَحْلٌ	كَحْلَاءٌ	أَكْحَلٌ	
Geniş omuzlu	كُتْفٌ	كَتَفَاءٌ	أَكْتَفٌ	
Uzun kirpikli	هُدْبٌ	هُدْبَاءٌ	أَهْدَبٌ	
İnce /zarif kalçalı	هَيْفٌ	هَيْفَاءٌ	أَهَيْفٌ	
Gür kaşlı, uzun kirpikli	وُطْفٌ	وُطْفَاءٌ	أَوْطَفٌ	
Peltek	لُشَعٌ	لُشَعَاءٌ	أَلْشَعٌ	
Ahmak	بُلْهٌ	بَلْهَاءٌ	أَبْلَهٌ	KARAKTER KUSURLARI
Ahmak, mecnun	تُولٌ	تَوْلَاءٌ	أَتَوْلٌ	
Ahmak, aptal	حُمَقٌ	حَمَقَاءٌ	أَحْمَقٌ	
İnatçı	حُرْنٌ	حَرَنَاءٌ	أَحْرَنٌ	
Deli, çılgın, ahmak	خَبْلٌ	خَبْلَاءٌ	أَخْبَلٌ	
Ahmak, işini bilmeyen	خَلْبٌ	خَلْبَاءٌ	أَخْلَبٌ	
Korkak, çekingen	خَشْيٌ	خَشْيَاءٌ	أَخْشَى	
Tembel	دُتْرٌ	دُتْرَاءٌ	أَدْتَرٌ	
Çok ahmak	عَفْكَ	عَفْكَاءٌ	أَعْفَكٌ	
Mantıksız, ahmak	رُعْنٌ	رَعْنَاءٌ	أَرَعْنٌ	
Çılgın, coşkunsabırsız	هُوَجٌ	هُوَجَاءٌ	أَهُوَجٌ	
Ahmak, budala	هَبْلٌ	هَبْلَاءٌ	أَهْبَلٌ	
Ahmak	دُعْبٌ	دَعْبَاءٌ	أَدْعَبٌ	

Kur'ân-ı Kerîm'de **فَعْلَاءٌ- أَفْعُلُ** vezni renk, kusur, hastalık, güzellik, huy, mizaç manalarını ifade eder; **الْأَبْيَضُ، الْبَيْضُ، الْأَسْوَدُ، الْأَبْتَرُ، الْأَبْرَصُ، أَبْكُمْ، حُمْرٌ، حُورٌ، حِسَانٌ** gibi. Kur'ân-ı Kerîm'de **أَفْعُلُ** vezni üç bâbtan da (**فَعْلٌ، فَعِلٌ، فَعَلٌ**) gelir.

Türetildiği bâblarla birlikte **أَفْعُلُ** vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 43)

43. Tablo

Ayet ve Meali	Vezni
Bakara, 2:187 Sabahleyin, beyaz iplik <u>siyah</u> iplikten ayırt edilinceye kadar.. حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ	أَفْعُلُ (Müzekker)
Âl-i İmân, 3:49 ...Allah'ın izni ile körü ve <u>alacayı</u> iyileştirir, ölüleri diriltirim. وَأُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ	
En'âm, 6:50 De ki: <u>Kör</u> ile gören hiçbir olur mu? Hiç düşünmez misiniz? قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ	
Hud,11:24 Bu iki topluluğun durumu kör ve <u>sağır</u> lar... مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى	
Nahl, 16:76 ..onlardan biri <u>dilsiz</u> dir. Hiçbir şeyi beceremez ve efendisinin üzerine bir yükür. أَحَدُهُمَا أَتْبَعُ مَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ	
Nur, 24:61 <u>A'mâya</u> güçlük yoktur, <u>topala</u> güçlük yoktur. لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ	
Yâsin, 36:80 <u>Yeşil</u> ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِّنْهُ تُوقَدُونَ	
Vâkıa, 56:55 <u>Susamış develerin</u> suya saldırışı gibi içeceksiniz. فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ	
Kevser, 108:3 Asıl, sana buğz eden o kişinin <u>soyu kesik</u> dir. إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ	

Ayet ve Meali	Vezni
Bakara, 2:69 قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّظِيرِينَ “O, diyorki: <u>Sarı</u> renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir” dedi.	
A‘râf, 7:108 وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءٌ لِلنَّظِيرِينَ Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere <u>bembeyaz</u> göründü.	فَعْلَاءُ (Müennes)
Bakara, 2:18 صُمُّ بَكْمٌ عُمِيٌّ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ Onlar, <u>sağırlar</u> , <u>dilsizler</u> ve <u>körlerdir</u> . Bu sebeple onlar geri dönmezler.	
Bakara, 2:88 وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ “Kalplerimiz <u>perdelidirler</u> ” dediler. Hayır küfür ve isyanları sebebiyle Allah onlara lanet etmiştir. O yüzden çok az inanırlar.	
Enfâl, 8:22 إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen <u>sağırlar</u> ve <u>dilsizlerdir</u> .	
İsra, 17:97 وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِيًَّا وَبُكْمًا وَصُمًّا Kıyamet gününde onları <u>kör</u> , <u>dilsiz</u> ve <u>sağır</u> bir halde yüzükoyun hasrederiz.	
Taha, 20:102 وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا Suçluları o gün <u>mavi</u> olarak toplarız.	
Fâtır, 35:27 وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ Dğlardan (geçen) beyaz, <u>kırmızı</u> , değişik renklerde ve simsiyah yollar yaptık.	فُعْلٌ (Cemi‘)
Duhân, 44:54 كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ İşte böyle. Bunun yanısıra biz onları, <u>iri gözlü</u> hurilerle evlendiririz.	
Rahman, 55:72 حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ Çadırlar içerisinde sahiplerine tahsis edilmiş <u>huriler</u> vardır.	
İnsân, 76:21 عَالِيَهُمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ Üzerlerinde <u>yeşil</u> ipekten ince ve kalın elbiseler vardır, gümüş bilezikler takınmışlardır.	
Murselât, 77:32,33 إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ * كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ O, saray gibi kocaman kıvılcım saçar. Her bir kıvılcım, sanki <u>sarı</u> bir devedir.	
Abese, 80:30 وَحَدَاتِقٌ غُلَبًا <u>İri</u> ağaçlı bahçeler	

Ayet ve Meali	Vezni
Furkân 25:73 Kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığında ise onlara karşı sağır ve <u>kör</u> davranmazlar.	فُعْلَانٌ (Cemi‘)
Yusuf, 12:43 Yedi <u>zayıf</u> (inek) yiyordu.	فِعَالٌ (Cemi‘)

Kur’ân-ı Kerîm’de فِعْلٌ – يَفْعُلُ bâbı çokça gelir. Taha suresi 102. ayette زُرْقًا kelimesi beyaz-siyah arasında bir renk olup mavi anlamındadır.¹³³

Kur’ân-ı Kerîm’de فَعْلٌ – يَفْعُلُ bâbı az gelir. Yusuf suresi 43. ayette geçen عِجَافٌ ، أَعْجَفُ nun cemi‘ şekli olup, müennesi فَعْلَاءُ vezninden عِجَفَاءُ dır. Zayıf, cılız anlamındadır.

Kevser suresi 3. ayette geçen الْأَبْتَرُ, kesmek manasına gelen بَتَرَ fiilinden türetilmiştir. Soy kesikliği¹³⁴, her türlü hayırdan yoksun anlamına gelir.¹³⁵

Abese suresinin 30. ayetinde cemi‘ kullanılan غُلِبٌ’un müfredi أَغْلَبُ ve müennesi غَلْبَاءُ dır ve غَلِبَ fiil kökünden türetilmiştir.

Vakıa suresinin 55. Ayetinde geçen أَلْهِيمَ, yakalandığı hastalıktan dolayı suya kanmayan, susuz deve demektir¹³⁶. Müfredi أَهِيْمٌ ve müennesi هَيْمَاءُ dır.

¹³² عُمِّي sıfat-ı müşebbesinin cemi‘i kıyasi olarak عُمِّي dır. Kıyasi kullanım haricinde عُمِّيَانٌ şeklinde gelmiştir.

¹³³ Ragıb el-İsfhânî, *Müfredât*, trc. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010, s.458.

¹³⁴ *a.e.*, s.120.

¹³⁵ Muhammed ‘Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t- Tefâsîr*, trc. Nedim Yılmaz ve Sadreddin Gümüş, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993, VII, s.448.

¹³⁶ es-Sâbûnî, *a.g.e.*, VI, s.292.

2.1.1.6. Fa‘ilun (فعل) Vezni

Bu vezin, hastalık, kusur, karakter, hüzn, korku, heyecan ve hafiflik anlamlarına işaret eder¹³⁷. Müennesi فَعْلَةٌ vezninden gelirken, cemi‘ şekli birden fazla vezinden (فُعْلَاءُ, فَعْلَى, فِعَالٌ) gelir.

Bu vezinle ilgili örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 44-47)

44. Tablo

Anlamı	Cemi‘			فَعْلٌ Vezni
	فُعْلَاءُ	فَعْلَى	فِعَالٌ	
Tamahkar, aç gözlü	جُشَعَاءُ	جَشَعَى	جِشَاعٌ	جَشِعٌ
Bir omuzu düşük	حُدَلَاءُ	حَدَلَى	حِدَالٌ	حَدِلٌ
Dikkatli, açık göz	حُدَرَاءُ	حَدَرَى	حِدَارٌ	حَدِرٌ
Kızgın	حُرَبَاءُ	حَرَبَى	حِرَابٌ	حَرِبٌ
Utangaç	دُجَرَاءُ	دَجَرَى	دِجَارٌ	دَجِرٌ
Zayıflıktan ölen deve	رُزَحَاءُ	رَزَحَى	رِزَاخٌ	رَزِخٌ
Şükreden	شُكْرَاءُ	شُكْرَى	شِكَارٌ	شُكِرٌ
Övünen	صُلَفَاءُ	صَلَفَى	صِلَافٌ	صَلِفٌ
Güçlü	جُلَدَاءُ	جَلَدَى	جِلَادٌ	جَلِدٌ
Eli açık	سُمَحَاءُ	سَمَاحَى	سِمَاحٌ	سَمِحٌ

¹³⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e*, IV, ss.17-19.; el-Galâyîni, *a.g.e*, I, s.188.

45. Tablo¹³⁸

Anlamı	فَعِلٌ Vezni	Mastar	Muzârî	Mâzî
Hasta, ağrı çeken	وَجِعٌ	وَجَعًا	يُوجَعُ	وَجِعَ
Karnı ağrıyan	حَبِطٌ	حَبِطًا	يَحْبِطُ	حَبِطَ
Kör	عَمٍ	عَمَى	يَعْمَى	عَمِيَ
Korkmuş	فَزِعٌ	فَزَعًا	يَفْزَعُ	فَزِعَ
Korkak	فَرِقٌ	فَرَقًا	يَفْرَقُ	فَرِقَ
Korkak	وَجِلٌ	وَجَلًا	يُوجَلُ	وَجِلَ
Kibirli	أَشْرٌ	أَشْرًا	يَأْشُرُ	أَشِرَ
Kibirli	بَطْرٌ	بَطْرًا	يَبْطُرُ	بَطَرَ
Sevinçli	فَرِحٌ	فَرَحًا	يَفْرَحُ	فَرِحَ
Hoş kokulu	أَرْجٌ	أَرْجًا	يَأْرَجُ	أَرَجَ
Akıcı	سَلَسٌ	سَلَسًا	يَسْلَسُ	سَلِسَ
Tedirgin	قَلِقٌ	قَلَقًا	يَقْلِقُ	قَلِقَ
Sabırsız, Aceleci	نَزِقٌ	نَزَقًا	يَنْزِقُ	نَزِقَ
Kapalı, anlaşılması zor	غَلِقٌ	غَلَقًا	يَغْلِقُ	غَلِقَ
Zor, güç, şiddetli	عَسِرٌ	عَسْرًا	يَعْسِرُ	عَسِرَ
Huysuz, ahlaksız	شَكِسٌ	شَكْسًا	يَشْكَسُ	شَكِسَ
Cimri	لَحِزٌ	لَحْزًا	يَلْحِزُ	لَحِزَ
Huysuz, aksi	نَكِدٌ	نَكْدًا	يَنْكِدُ	نَكِدَ

حَزِنٌ, حَزِنٌ, حَزِنٌ, حَزِنٌ, حَزِنٌ örneklerinde görüldüğü gibi فَعِلٌ vezninden çoğunlukla sıfat-ı müşebbehe türer¹³⁹.

¹³⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.17-21, 243.

¹³⁹ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü 'bni 'l-Hâcib*, I, s.72.

46. Tablo

Anlamı	Müennes (فَعْلَةٌ)	فَعْلٌ Vezni
Küstah	أَشِيرَةٌ	أَشِيرٌ
Dikkatli, uyanık	حَذِرَةٌ	حَذِيرٌ ¹⁴⁰
Utangaç, çekingen	خَجَلَةٌ	خَجِلٌ
Sert, kaba, görgüsüz	خَشِينَةٌ	خَشِينٌ
Kibar, nazik, yumuşak huylu	دَمِيئَةٌ	دَمِيئٌ
Memnun, hoşnut	رَضِيئَةٌ	رَضِيٌّ
Çirkin, iğrenç	سَمِجَةٌ	سَمِجٌ
Obur, aç gözlü	شَرِهَةٌ	شَرِهٌ
Huysuz, ahlaksız	شَرِسَةٌ	شَرِسٌ
Kızgın, hiddetli	غَضِبَةٌ	غَضِبٌ
Zeki, anlayışlı	فَطِينَةٌ	فَطِينٌ
Sevinçli, neşeli	فَرِحَةٌ	فَرِحٌ
Solgun, üzgün, kederli	كَمِدَةٌ	كَمِيدٌ
Nazik, zarif, ahlaklı	لَبِيقَةٌ	لَبِيقٌ
Coşmuş, neşeli, mutlu	طَرِبَةٌ	طَرِبٌ
Sancılanan	مَغْصَةٌ	مَغْصٌ
Uysal, Yumuşak huylu	مَرْنَةٌ	مَرْنٌ
Pis, kirli	نَجِسَةٌ	نَجِسٌ

¹⁴⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s. 243.

47. Tablo

Anlamı	فَعْلٌ Vezni	Anlamı	فَعْلٌ Vezni
Üzüntülü, kederli	أَسِفٌ	Güzel kokulu	أَرِيحٌ
Bir omuzu düşük	جَدَلٌ	Yeşil	خَضِرٌ
Pis kokulu	سَهَكٌ	Akıcı	سَالِسٌ
Huzursuz	فَلِقٌ	Bozulmuş (et, vs)	قَنَمٌ
Korkmuş	فَزِعٌ	Güzel kokulu	خَمِطٌ
Dar, yapışık. ¹⁴¹	لَحِجٌ	Zor	عَسِرٌ
Ağrılı hasta	وَجِعٌ	Huysuz, aksi, dertli	نَكِدٌ

Bu vezin فَعْلَانُ ve فَعِيلٌ ve فَعْلٌ vezinleriyle ortak anlamlar taşır.¹⁴² Aynı kök harflerinde birleştiklerinde فَعْلَانُ-فَعْلَانُ فَعْلَانُ-فَعْلَانُ فَعْلَانُ vezinlerinde sıfat-ı müşebbeheler aynı anlamda kullanılırlar¹⁴³.

Anlam birleşmesiyle ilgili örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 48-50)

48. Tablo

Anlamı	Aynı Anlamı Taşıyan Vezinler	
	فَعْلٌ	فَعِيلٌ
Zor	عَسِرٌ	عَسِيرٌ
Üzgün	لَهْفٌ	لَهِيْفٌ
Üzgün	حَزَنٌ	حَزِينٌ

¹⁴¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.18-20.

¹⁴² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.18.

¹⁴³ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü 'bni 'l-Hâcib*, ss.147-148.

49. Tablo

Anlamı	Aynı Anlamı Taşıyan Vezinler	
	فَعِلٌ	فَعْلَانٌ
Kızgın	غَضِبٌ	غَضْبَانٌ
Üzgün	لَهْفٌ	لَهْمَانٌ
Üzgün	حَزِنٌ	حَزْنَانٌ
Korkmuş	فَزِعٌ	فَزَعَانٌ
Susamış	عَطِشٌ	عَطْشَانٌ
Uyanık	يَقِظٌ	يَقِظَانٌ
Saçıbaşı dağınık	شَعِثٌ	شَعْتَانٌ

50. Tablo¹⁴⁴

Anlamı	Aynı Anlamı Taşıyan Vezinler	
	فَعِلٌ	أَفْعَلٌ
Ahmak	حَمِقٌ	أَحْمَقٌ
Saçıbaşı dağınık	شَعِثٌ	أَشْعَثٌ
Kambur	حَدِبٌ	أَحْدَبٌ
Sert, kaba	خَشِنٌ	أَخْشَنٌ
Bulanık	كَدِرٌ	أَكْدَرٌ
Huysuz, aksi	نَكِدٌ	أَنْكَدٌ
Uyuz	جَرِبٌ	أَجْرَبٌ
Çıkık göğüslü	فَعِيسٌ	أَفْعِيسٌ

¹⁴⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV , ss.18-21.

Kur'ân-ı Kerîm'de **فَعْلٌ** vezni, **حَمِيَّةٌ**, **نَحِسَاتٌ**, **نَخْرَةٌ**, **عَمِيْنٌ**, **نَكِيْدًا**, **عَسِرٌ**, **صَعِيْقًا**, **أَسْفًا** kelimelerinde olduğu gibi çoğunlukla hastalık ve benzer manaları ifade eder. Bazen de **فَكِهِيْنٌ**, **وَجِلُوْنَ** kelimelerinde olduğu gibi heyecan, hafiflik ve korkuyu ifade eder. Kur'ân-ı Kerîm'de üç bâbtan (**فَعْلٌ**, **فَعِلٌ**, **فَعَلٌ**) da gelen bu vezin sübût anlamı taşır.

Türetildiği bâblarla birlikte **فَعْلٌ** vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 51)

51. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:255 اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ Allah; Ondan başka İlah yoktur, yaşayan, <u>hayat sahibi</u> ve Kayyumdur.	فَعْلٌ – يَفْعَلُ
En'âm, 6:99 فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا ...ondan bir..... <u>yeşillik</u> çıkarınız	
A'raf, 7:58 أَلْبَدُّ الطَّيِّبُ يُخْرَجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِيْدًا Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi(güzel) çıkar Kötü olandan ise <u>faydasız</u> bitkiden başka bir şey çıkmaz.	
A'raf, 7:143 وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا Musa <u>baygın</u> düştü.	
A'raf, 7:150 وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي Musa, kızgın ve <u>üzgün</u> bir halde kavmine dönünce: “Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız!	
Hüd, 11:10 إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ...Çünkü o <u>şımarıktır</u> , kibirlidir.	
Mu'minün, 23:60 وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ Ve Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri <u>carparak</u> yapanlar.	
Kamer, 54:8 مُهْطِعِينَ إِلَىٰ الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَسِرٍ Davetçiye koşarak kabirlerinden çıkarlar. O esnada kafirler: Bu <u>çetin</u> bir	
Naziat, 79:11 أَنذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخْرَةً Biz, <u>çürümüş</u> kemikler olduktan sonra mı?	

Ayet ve Meali	Bâbı
Fussilet, 41:16 O <u>uğursuz</u> günlerde soğuk bir rüzgar gönderdik.	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Bakara, 2:246 Bize bir <u>hükümdar</u> tayin et ki Allah yolunda savaşalım.	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Kehf, 18: 86 Güneşi <u>balçıklı çamur</u> içerisine batar buldu.	
Taha, 20: 86 Musa,kavmine kızgın ve <u>üzüntülü</u> olarak döndü.	
Mü'minûn, 23:53 Her grup kendinde bulunanla <u>sevinmektedir</u> .	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Mü'minûn, 23:60 Onların kalpleri <u>korku</u> içindedir.	

Bakara suresi 255. ayette ¹⁴⁶ الْحَيِّ kelimesi ölümün zıttı anlamında yaşayan manasında, sıfat-ı müşebbehe olup; فَعْلٌ veznindedir. حَيٌّ fiili ise فَعْلٌ bâbındandır. İki ya (ي) harfi bir araya geldiğinden dolayı idgam edilmiştir.

Naziat suresi 79. ayette نَجْرَةٌ kelimesi çürümüş anlamında sıfat-ı müşebbehe olup; فَعْلٌ veznindedir. نَجَرَ fiili ise فَعْلٌ bâbındandır.

فَعْلٌ veznine çoğunlukla يَفْعَلُ - فَعْلٌ bâbından sıfat-ı müşebbehe gelir¹⁴⁷, فَعْلٌ bâbından ise az sayıda sıfat-ı müşebbehe gelir. Örnek: خَشِيَ (korktu)

Fussilet suresi 16. ayette geçen نَجِسَاتٍ sıfat-ı müşebbehesinin müfred müzekkeri نَجِسٌ dur. فَعْلٌ bâbından, uğursuzluk manasına gelen نَجَسَ fiilinden türetilmiş olup uğursuz anlamındadır¹⁴⁸.

¹⁴⁵ مَلِكٌ, halk üzerinde emretme ve yasak koyma yetkisine sahip olan kişi anlamındadır. el-İsfehânî, *Müfredât*, مَلِكٌ maddesi, ss.1010-1012

¹⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, Beyrût:Dârü'l-Sâder, ty., حَيٌّ maddesi.

¹⁴⁷ er-Râzi, *Şerhu 'ş-Şafiye*, I, s.148.

¹⁴⁸ es-Sâbûnî, *a.g.e.*, V, s.410

Türetildiği bâblarla birlikte فَعِلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 53)

53. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Âl-i İmân, 3: 179 ...Sonunda murdarı <u>temizden</u> ayıracaktır.	
Kehf, 18:15 ..Bari bu tanrılar konusunda <u>açık</u> bir delil getirseler..	
Tâha, 20:44 Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o aklını başına alır veya korkar.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ
En'âm, 6:125 Göğre çıkar gibi kalbi daraltır.	
Nur, 24:32 Bekarlarınızı evlendirin..	
Sad, 38:48 İsmail'i, Elyesa'yı, Zülkfli de an. Hepsi de iyilerdendir.	
Bakara, 2:19 Karanlıkta, şimşek ve gökgürültüleriyle yağın şiddetli yağmur...	
Yusuf, 12:40 İşte <u>dosdoğru</u> din budur.	
Al-i, İmran 3:27 .. <u>Ölüden</u> diriye çıkarır, diriden de <u>ölüyü</u> çıkarırsın..	فَعْلٌ – يَفْعُلُ
Al-i, İmran 3:39 Allah sana kendisi tarafından gelen bir kelimeyi tasdik edici efendi, iffetli ve Salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler.	
Fâtır, 35:43 ...kötü tuzak kuruyorlar. Halbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.	

2.1.1.8. Fa‘âlun (فَعَالٌ) Vezni

Bu vezin mastar ve mübâlağalı ism-i fâ‘il vezinleriyle ortak bir vezindir. فَعَالٌ vezni, فُعُولٌ vezni gibi müenneslik (ة) si almaz müfred, müsennâ, cemi‘ ile müzekker ve müennes kullanımları birdir¹⁵². Sıfat-ı müşebbehe isim halini almasından dolayı müsennâ ve cemi‘ şekilleri kullanılmaktadır¹⁵³. Cemi‘ şekli فُعُولٌ vezninden gelir. Bu vezine ait müennes kullanım yoktur¹⁵⁴.

Örnek¹⁵⁵: حَصَانٌ (İffetli) جَبَالٌ (Büyük) رُزَانٌ¹⁵⁶ (Vakur kadın)

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda çıkartılmıştır. (Tablo 54)

54. Tablo¹⁵⁷

Anlamı	Cemi‘	فَعَالٌ Vezni
Sanatkar	صُنْعٌ	صِنَاعٌ
Korkak	جُبْنَاءٌ	جِبَانٌ
Cömert	جُودٌ	جَوَادٌ
Orta yaş, Kıranta	عُونٌ	عَوَانٌ

Bu veznin Kur‘ân-ı Kerîm’de kullanımı azdır. Türetildiği bâblarla birlikte فَعَالٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur‘ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 55)

¹⁵² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.

¹⁵³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.401.

¹⁵⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.

¹⁵⁵ Celâluddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Muzhir fî ‘Ulûmi’l-‘Arabiyye ve Envâihâ*, Muhammed Ahmed Cârû’l-Mevlâ bike vd., 3.bs., Kâhire: Daru’t-Turâs, 2008, II, s.129.

¹⁵⁶ Müennes kullanımı bulunmaktadır. Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.31.

¹⁵⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.; IV, 249

55. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
En'âm, 6:124 ..Suç işleyenlere,Allah katında <u>aşağılık ve çetin</u> bir azap erişecektir.	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Furkân, 25:65 Onun (Cehennem) azabı <u>sürekli</u> dir.	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Bakara, 2:68 O, ne yaşlı ne körpe; <u>ikisi</u> arasındadır.	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Furkân, 25:67 Onlar infak ettikleri zaman <u>ne</u> israf ederler nede pıntılık ederler. Bu ikisi arasında <u>orta yol</u> tutarlar.	

2.1.1.9. Fu'âlun (فُعَالٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehenin az sayıda geldiği bu vezin çoğunlukla فَعِيلٌ vezninin mübâlağalı ve eş anlamlısı olarak kullanılır¹⁵⁸.

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda çıkartılmıştır.(Tablo 56-57)

56. Tablo

Anlamı	فُعَالٌ Vezni	فَعِيلٌ Vezni
Şaşırtıcı, acıb	عُجَابٌ	عَجِيبٌ
Cesur	شُجَاعٌ ¹⁵⁹	شَجِيعٌ
Uzun	طُوَالٌ ¹⁶⁰	طَوِيلٌ

¹⁵⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e*, IV, s.31.;el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü'bnî'l-Hâcib*, I, s.148.; es-Suyûti, *el-İtkân*, V, s.1773.

¹⁵⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e*, IV, ss.31,249.

¹⁶⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e*, IV, s.249.

57. Tablo

Anlamı	فُعَالٌ Vezni	Anlamı	فُعَالٌ Vezni
Küme, yığın (üst üste)	رُكَّامٌ	Tuzlu su	أُجَاجٌ
Yüce gönüllü, cömert	هُمَامٌ	Zarif, şık	ظُرَافٌ
Saf, katışıksız	صُرَاحٌ	Çok güzel	جُمَالٌ
Tatlı su	فُرَاتٌ	Yumuşak esen rüzgar	رُحَاءٌ

Ferrâ' anlamı artırmak için حُسَّانٌ، حُسَّانٌ، جُمَالٌ، جُمَالٌ (çok iyi, çok güzel bir adam) şeklinde bu veznin kullanılacağını belirtmiştir¹⁶¹. Başka bir bölümde de فُعَالٌ، فُعَالٌ، فُعِيلٌ vezinlerinin رُجُلٌ كَرِيمٌ، كُرَّامٌ، كُرَّامٌ : Cömert bir adam, şeklinde aynı anlamı ifade ettiğini belirtir¹⁶². Türetildiği bâblarla birlikte فُعَالٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 58)

58. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Fâtır, 35:45 Bu tatlı, <u>susuzluğu giderici</u> , içimi kolaydır.	هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ فُعَلٌ – يَفْعُلُ
Fâtır, 35:12 Bu, tuzlu ve <u>acıdır</u> .	وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ فُعَلٌ – يَفْعُلُ
Sâd, 38:5 Doğrusu bu <u>şaşırtıcı</u> bir şeydir.	إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ فُعَلٌ – يَفْعُلُ
Sad, 38:36 Bunun ardından <u>rüzgarı</u> ona amade kıldık ki, onun emriyle (çalışan gemileri) istediği yöne doğru kolayca yüzdürebilsin.	فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءَ حَيْثُ أَصَابَ فُعَلٌ – يَفْعُلُ
Furkân, 25:53 Birin suyu tatlı ve <u>susuzluğu giderici</u> , diğèrininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren..	وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ

¹⁶¹ el-Ferrâ', a.g.e., III, s.189.

¹⁶² el-Ferrâ', a.g.e., II, s.398.

2.1.1.10. Fu‘ulun (فُعُلٌ) Vezni

Sıfat-1 müşebbehenin az sayıda geldiği bu veznin cemi‘ şekli أفعالٌ vezninden gelir¹⁶³.

Bu vezinde sıfat-1 müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 59)

59. Tablo

Anlamı	Cemi‘ (أفعالٌ)	فُعُلٌ Vezni
Cünüp	أَجْنَابٌ	جُنُبٌ ¹⁶⁴
Kabul edilemez, çirkin, fena	أَنْكَارٌ	نُكْرٌ ¹⁶⁵
Aşırı	أَفْرَاطٌ	فُرُطٌ
Çorak-kurak yer	أَجْرَازٌ	جُرُزٌ

Bu veznin Kur’ân-ı Kerîm’de kullanımını az olup, sayısı sekizdir. Türetildiği bâblarla birlikte فُعُلٌ vezninden gelen sıfat-1 müşebbehelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 60)

60. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Mâide 5:110 Hani seni <u>mukaddes</u> ruh ile desteklemiştir.	فُعُلٌ – يَفْعُلٌ
Mâide 5:6 .. Eğer <u>cünüp</u> omuşsanız temizlenin (boy abdesti alın)..	
Nahl, 16:102 De ki: O’nu <u>mukaddes</u> Ruh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmekRabbin katından hak olarak indirdi.	
Kamer 54:6 Çağıranın <u>fena</u> bir şeye çağırdığı gün.	

¹⁶³ Sîbeveyhi, a.g.e, III, s.629.

¹⁶⁴ Sîbeveyhi, a.g.e, III, s.629.

¹⁶⁵ Sîbeveyhi, a.g.e, IV, s.244.

Ayet ve Meali	Bâbı
En'âm, 6:141 Ürün çeşitleri farklı ekin ve hurmaları..	فَعَلَ - يَفْعَلُ
Kehf, 18:8 Biz mutlaka oradaki herşeyi <u>kupkuru</u> yapacağız.	
Kehf, 18:28 Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü <u>aşırılık olan</u> kimseye boyun eğme.	
İhlas, 112:4 O'na hiçbir şey <u>denk</u> değildir.	

2.1.1.11. Fi'âlun (فَعَالٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehinin az sayıda geldiği bu vezin **فَعَالٌ** vezni gibidir¹⁶⁶. Master vezinleriyle ortak bir vezin olan **فَعَالٌ** vezninin müennes kullanımı yoktur. Sıfat-ı müşebbehe isim halini almasından dolayı müsennâ ve cemi' halleri kullanılmaktadır¹⁶⁷. Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 61)

61. Tablo ¹⁶⁸

Anlamı	Örnek Cümle	Cemi'	فَعَالٌ Vezni
Büyük bir deve	جَمَلٌ كِنَازٌ اللَّحْمِ	كُنْزٌ	كِنَازٌ
Hızlı bir deve	نَاقَةٌ دِلَاثٌ ، جَمَلٌ دِلَاثٌ	دُلْثٌ	دِلَاثٌ
Dolgun adam	رَجُلٌ لِكَاكٌ اللَّحْمِ	لُكُكٌ	لِكَاكٌ

İbn Cinni'nin görüşü **فَعَالٌ** vezninin cemi' şeklinin **فَعَالٌ** kalıbından geldiği yönündedir¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.

¹⁶⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.401.

¹⁶⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.

Türetildiği bâblarla birlikte **فَعَالٌ** vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 62)

62. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:255 Allah, O’ndan başka <u>İlah</u> yoktur. O, hayat sahibi ve Kayyumdur.	فَعِلٌ – يَفْعُلُ
Tâhâ, 20:129 Rabbinin, daha önceden bir sözü olmasaydı, .. <u>zorunlu</u> olurdu.	
Tahrîm, 66:6 ... onun başında <u>şiddetli</u> melekler vardır..	فَعَلٌ – يَفْعُلُ
Nuh, 71:19 Allah, yeryüzünü sizin için bir <u>sergi</u> yapmıştır.	فَعَلٌ – يَفْعُلُ
Nuh, 71:20 ..Onda <u>geniş</u> yollar edinip dolaşasınız diye.	
Nebe’, 78:34 <u>Dolu</u> kadehler...	فَعَلٌ – يَفْعُلُ

2.1.1.12. Fa‘lân (فَعْلَانٌ) Vezni

Bu vezin, boşluk ve doluluğa, açlık ve susuzluğa işaret eden, tekrarlanan, yavaşlıkla meydana gelen ve niteleme anında sahibinde sabit olan sıfatların anlamlarını taşır. Açlık ve susuzlukla ilgili isimler çoğunlukla **فَعْلَانٌ** vezninden gelir. Müennesi kıyâsî olarak **فَعْلَى** vezninden, semâ‘î olarak **فَعْلَانَةٌ** vezninden, cemi‘ şekli ise kıyâsî olarak **فَعَالِي** vezninden gelir¹⁷⁰.

¹⁶⁹Ebu’l-Feth Osman b.Cinni, *al-Hasâis*, thk.Muhammed Ali Neccâr, Mısır: el-Mektebetu’l-‘İlmiyye, 1952, II, s.94.

¹⁷⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, غَضْبَانٌ maddesi.

er-Razî, “ Doluluğa kıyasla; sarhoşluk, suya kanma, açlık, tokluk, iç duygulara kıyasla; susuzluk, açlık, öfke, üzüntü, yakınıni kaybetmek فَعْلَانُ vezninde ifade edilir.” demiştir¹⁷¹.

Sîbeveyhi فَعْلَانُ vezni hakkında fiilin فَعْل-يَفْعَلُ bâbında geldiğini belirterek aşağıdaki tablodaki örnekleri vermiştir. (Tablo 63)

63. Tablo¹⁷²

Anlamı	Sıfat-1 Müşebbehe	Mastar	Muzârî يُفْعَلُ	فَعْلَ Vezni
Susuz	ظَمَانُ	ظَمًا	يَظْمَأُ	ظَمِيَّ
Aç	عَانُ	جُوعًا	يَجُوعُ	جَاعَ
Susuz	عَطْشَانُ	عَطْشًا	يَعْطَشُ	عَطِشَ
Çok susayan	صَدْيَانُ	صَدْيًا	يَصْدِي	صَدِيَّ
Aç	طَيَّانُ	طَوِيَّ	يَطْوِي	طَوِيَّ
Suya kanmış	رِيَّانُ	رِيًَّا	يُرْوِي	رَوِيَّ
Sarhoş	سَكْرَانُ	سَكْرًا	يَسْكُرُ	سَكِرَ
Şehvet düşkünü	شَهْوَانُ	شَهْوَةً	يَشْهِي	شَهِيَّ
Çocuğunu kaybeden	ثَكْلَانُ	ثَكْلًا	يَثْكَلُ	ثَكَلَ
Kederli	لَهْفَانُ	لَهْفًا	يَلْهَفُ	لَهَفَ

Bu vezinde sıfat-1 müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.(Tablo 64-65)

¹⁷¹ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü 'bni 'l-Hâcib*, c.1, s.144.

¹⁷² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.21-23.

64. Tablo

Anlamı	Müennes Vezni (Semâ'î)	Müennes Vezni (Kıyâsî)	Vezni
	فَعْلَانَةٌ	فَعْلَى	فَعْلَانُ
Çocuğunu kaybeden	تَكْلَانَةٌ	تَكْلَى	تَكْلَانُ
Aç	جَوْعَانَةٌ	جَوْعَى	جَوْعَانُ
Üzgün	حَزْنَانَةٌ	حَزْنَى	حَزْنَانُ
Hayran,Şaşkın	حَيْرَانَةٌ	حَيْرَى	حَيْرَانُ
Utangaç, mahcup	خَزْيَانَةٌ	خَزْيَا	خَزْيَانُ
Suya kanmış, sulanmış	رِيَّانَةٌ	رِيَّأ	رِيَّانُ
İnce kalıplı kişi	سَيْفَانَةٌ	سَيْفَى	سَيْفَانُ
Sarhoş	سَكْرَانَةٌ	سَكْرَى	سَكْرَانُ
Tok, doymuş	شَبْعَانَةٌ	شَبْعَى	شَبْعَانُ / شَبْعَانُ
Hızlı, seri	عَجْلَانَةٌ	عَجْلَى	عَجْلَانُ
Susuz	عَطْشَانَةٌ	عَطْشَى	عَطْشَانُ
Aşırı kıskanç	غَيْرَانَةٌ	غَيْرَى	غَيْرَانُ
Kızgın	غَضْبَانَةٌ	غَضْبَى	غَضْبَانُ / غَضْبَانُ
Tembel	كَسْلَانَةٌ	كَسْلَى	كَسْلَانُ / كَسْلَانُ
Üzgün, kederli	لَهْفَانَةٌ	لَهْفَى	لَهْفَانُ
Uyuklayan	نَعْسَانَةٌ	نَعْسَى	نَعْسَانُ
Pişman, üzgün	نَدْمَانَةٌ	نَدْمَى	نَدْمَانُ
Üzüntülü	وَلَهْفَانَةٌ	وَلَهْفَى	وَلَهْفَانُ
Uyanık, dikkatli	يَقْظَانَةٌ	يَقْظَى	يَقْظَانُ

65. Tablo¹⁷³

Anlamı	Müennes فعلى	فعلان Vezni
Çocuğunu kaybeden	نَكَلَى	نَكَلَانُ
Üzgün	حَزَنَى	حَزْنَانُ
Tok	شَبَعَى	شَبَعَانُ
Kızgın	غَضَبَى	غَضَبَانُ
Kederli	لَهْفَى	لَهْفَانُ
Pişman	نَدَمَى	نَدَمَانُ
Yarım	نَصَفَى	نَصَفَانُ

Kur'ân-ı Kerîm'de فعلان vezninde sadece 8 sıfat-ı müşebbehe vardır ve tamamı müzekker olarak geçmiştir. Bunlar: حَيْرَانُ، رَحْمَانُ، سَكْرَانُ، غَضْبَانُ، كَسْلَانُ، نَصْرَانُ، حَيْوَانُ، طَمَّانُ dır.

Türetildiği bâblarla birlikte فعلان vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 66)

66. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Nîsa, 4:43 يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى Ey iman edenler! <u>Sarhoşken</u> namaza yaklaşmayın...	فِعْلٌ - يَفْعَلُ
Nîsa, 4:142 وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى Onlar namaza kalktıkları zaman <u>üşenerek</u> kalkarlar.	
Taha, 20:86 فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا Bunun üzerine Musa, <u>öfkeli</u> ve üzüntülü olarak kavmine döndü.	
Nur, 24:39 كَسْرَابٍ بِقِيَعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً ..ıssız çöllerdeki serap gibidir, <u>susayan</u> onu su zanneder.	

¹⁷³ Sîbeveyhi, a.g.e., IV, ss.21,24.

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:113 وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ ..Yahudiler: <u>Hristiyanlar</u> , doğru yolda değildirler dediler.	فَعَلَ - يَفْعَلُ
En'âm, 6:71 كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ ..Şeytanlar tarafından saptırılıp, çöl ortasında <u>şaşkın</u> bırakılan kimse gibi mi ..	
'Ankebût, 29:64 وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ .. Asıl hayat, ahretteki hayattır, keşke bilselerdi.	

Nisa suresi 142. ayette geçen كَسَالَى'nın müfredi كَسَلٌ ve كَسْلَانٌ dır. Cemi'i ise كَسَالَى, كَسَالَى, كَسَالَى olarak gelir, anlamı tembel, ihmalkar, üşengeçtir.

En'âm suresi 71. ayette geçen حَيْرَانَ, çekimi حَارَ يَحَارُ حَيْرَةً şeklinde dir.

Bakara suresi 113. ayette geçen نَصْرَانَ ve müennesi نَصْرَانَةٌ dır.

2.1.1.13. Fu'lun (فُعْلٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehenin az sayıda geldiği bu veznin cemi' şekli أَفْعَالٌ vezninden, müennesi ise فُعْلَةٌ vezninden gelir¹⁷⁴.

Örnek¹⁷⁵: قَوْمٌ حُلُوءٌ (Zarif bir topluluk) رجلٌ حُلُوٌّ (Zarif bir adam)

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 67)

67. Tablo

Anlamı	Cemi'	فُعْلٌ Vezni (Müfred)
Zarif, tatlı, lezzetli	حُلُوءٌ	حُلُوٌّ
Acı	أَمْرًا	مُرٌّ
Sert, sıkı, inatçı	أَصْلَابٌ	صَلْبٌ
Hür, özgür	أَحْرَارٌ	حُرٌّ

¹⁷⁴ Sîbeveyhi, a.g.e, III, s.630.

¹⁷⁵ Sîbeveyhi, a.g.e, III, s.630.

Bu vezinde Kur'ân-ı Kerîm'de yedi sıfat-ı müşebbehe gelmektedir. Türetildiği bâblarla birlikte **فُعْلٌ** vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 68)

68. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Kehf, 18:74 Gerçekten sen <u>fena</u> bir iş yaptın.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا
Tevbe, 9:42 Fakat, <u>meşakkatli</u> yol onlara uzak geldi.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ
Bakara, 2:178 <u>Hürre hür</u> , köleye köle.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

2.1.1.14. Fa'ûlun (فَعُولٌ) Vezni

Mübâlağalı ism-i fâ'il vezinleri ile ortak bir vezindir. Bu vezinde müzekker ve müennes kullanım aynıdır. Cemi' şekli ise **فُعْلٌ** vezninden gelir¹⁷⁶.

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örneği aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 69)

69. Tablo

Anlamı	Cemi' Durumu	فَعُولٌ
Vakur, ağırbaşlı, saygı değer	وَقُورٌ	وَقُورٌ

Türetildiği bâblarla birlikte **فَعُولٌ** vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 70)

¹⁷⁶ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.639.

70. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:87 ...Gönlünüzün arzulamadığı şeyleri söyleyen bir <u>elçi</u> geldikçe, ona karşı büyüklük tasladınız.	
Şu‘arâ, 26:170-171 Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık. Ancak bir <u>kocakarı</u> müstesna o gerikalanlardan (oldu).	فَعَلَّ - يَفْعَلُ
Fatır, 35:21 Gölge ile <u>sıcak</u> (bir olmaz).	وَلَا الظِّلُّ وَلَا الحَرُّورُ
Furkân, 25:48 ...Biz semadan <u>temiz</u> su indirdik.	فَعَلَّ - يَفْعَلُ
Tâha, 20:117 Bunun üzerine: Ey Adem! Dedik, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır.	
Hicr, 15:27 Cinleri de daha önce <u>zehirli ateşten</u> yaratmıştık.	فَعَلَّ - يَفْعَلُ
Vâkı‘a, 56: 41-42 Soldakiler, ne yazık o soldakilere! <u>İçlerine işleyen bir ateş</u> ve kaynar su içinde...	

2.1.1.15. Fi‘alun (فَعَلَّ) Vezni

‘Ukberî bu vezini şâz olarak kabul eder¹⁷⁷. Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 71)

71. Tablo¹⁷⁸

Anlamı	Cemi‘	فَعَلَّ (Müfred)
Orta yer (orta,adalet)	أَسْوَأُ	مَكَانٌ سَوِيٌّ
Dosdoğru din	قِيَمُونَ	دِينٌ قِيَمٌ
İki üç parça et (en fazla onbeş parça)	زَيْمٌ	لَحْمٌ زَيْمٌ

¹⁷⁷ el-‘Ukberî, *a.g.e.*, II, s.565.

¹⁷⁸ Ragıb el-İsfehânî, *Müfredât*, trc. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010, s.878.

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe Kur'ân-ı Kerîm'de 6 defa geçmektedir. (لَبَّ، قِيمًا، قَدَدًا)
(عَوَجًا، عَضِينَ، بَدْعًا)

Türetildiği bâblarla birlikte فَعْلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 72)

72. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Ahkâf, 46:9 De ki , Ben peygamberlerin <u>ilki</u> değilim.	فَعْلَ - يَفْعَلُ قُلْ مَا كُنْتُ بَدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ
Kehf 18:11 Hamd olsun Allah'a ki, içerisinde hiçbir <u>eğrilik</u> bulunmayan Kur'ân'ı kuluna indirdi.	فَعْلَ - يَفْعَلُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا
En'âm, 6:161 De ki, Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, <u>dosdoğru</u> dine.... ilettiler.	فَعْلَ - يَفْعَلُ قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا
Beled, 9:6 “ <u>Pek çok</u> mal harcadım” diyor.	فَعْلَ - يَفْعَلُ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَا لَا بَدَّ
Hicr, 15:91 Onlar, Kur'ân'ı <u>parçalayanlardır</u> .	فَعْلَ - يَفْعَلُ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ
Cin, 72:11 Gerçekten biz, kimimiz salih, kimimiz salih olmayarak <u>türlü türlü</u> yollar tutmuştuk.	فَعْلَ - يَفْعَلُ وَأَنَا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا

2.1.1.16. Fu‘alun (فُعْلٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehenin az sayıda geldiği bu vezin mübâlağa anlamı taşır¹⁷⁹.

Örnek¹⁸⁰: كُبْرٌ (Büyük) سَكْعٌ (Başiboş dolaşan) كُبْدٌ (Çok mal, vs.)

¹⁷⁹ es-Suyûti, *el-İtkân*, V, s.1773.

¹⁸⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.243.;es-Suyûti, *el-İtkân*, V, s.1773.

Kur’ân-ı Kerîm’de **فَعْلٌ** vezninden gelen üç sıfat-ı müşebbehe aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 73)

73. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Beled 90:6 “ <u>Pek çok mal</u> harcadım” diyor.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا
Tâhâ 20:58 ..Bizim ve senin muhalefet etmeyeceği <u>düz</u> (uygun) bir yer...	فَعْلٌ – يَفْعُلُ لَا نُخَلِّفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سَوِيًّا
Kıyamet, 75:36 İnsan kendisinin <u>başı boş</u> bırakılacağını mı sanır!	فَعْلٌ – يَفْعُلُ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

2.1.1.17. Fu‘lâ (فُعْلَى) Vezni

Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe çok az gelir. Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 74)

74. Tablo

Anlamı	Cemi‘	فُعْلَى Vezni
Hamile, gebe	حَبَالِي	حُبْلَى
Kadın	أُنَاثِي، إِنْثَاءٌ	أُنْثَى
Telaşlı	عَجَالِي، عَجَالِي	عُجْلَى
İki cinsiyetli	خِنَاثِي، خِنَاثِي	خُنْثَى
Eğri, çarpık, insafsız	–	صُوزَى ¹⁸¹

¹⁸¹ Araplar tarafından **صُوزَى** şeklinde kullanımı bulunmasına rağmen müennes kalıbı olması nedeniyle vav (و) yaya (ي) dönüşerek Kur’an-ı Kerim’de **صِيزَى** şeklinde geçmektedir. el-Ferrâ, a.g.e., III, ss. 98-99.

Kur'ân-ı Kerîm'de فُعْلَىٰ vezninden gelen iki sıfat-ı müşebbehe aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 75)

75. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:178 ...Kadına kadın...	فَعْلٌ – يَفْعُلُ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ
Necm, 53:22 O zaman bu, <u>insafsızca</u> taksim.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ

2.1.1.18. Fu‘‘âlun (فُعَالٌ) Vezni

Sıfat-ı müşebbehenin az sayıda geldiği bu vezin فُعِيلٌ vezninin mübâlağalı olan فُعَالٌ vezninin mübâlağalıdır. Mübâlağalı yönüyle en üst düzeydedir¹⁸². Vezin olarak sıfat-ı müşebbelerin mübâlağasını ifade eder. Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 76)

76. Tablo

Anlamı	فُعَالٌ	فُعِيلٌ
Çok cömert	كُرَامٌ	كَرِيمٌ
Çok güzel	جُمَالٌ	جَمِيلٌ

Kur'ân-ı Kerîm'de فُعَالٌ vezninden gelen bir sıfat-ı müşebbehe aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 77)

77. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Nuh, 71:22 Onlar, <u>büyük</u> tuzaklar kurdular.	فَعْلٌ – يَفْعُلُ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبْرًا

¹⁸² el-Esterâbâzî, Şerh Şâfiyetü 'bni 'l-Hâcib, I, s.148.

2.1.1.19. Fı‘îlun (فَعِيلٌ) Vezni

Semâ‘î mübâlağalı ism-i fâ‘il vezinleri ile ortak olan bu vezin, فَعَالٌ vezni gibidir¹⁸³. Lâzım ve müte‘addî fiillerden müştak türetir. Lazım fiilden türetilen ve sübût anlamı taşıyan sıfat-ı müşebbehelerin mübâlağasını ifade ettiğinde sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâ‘ilin mübâlağasını ifade ettiğinde mübâlağalı ism-i fâ‘il olur.

Bu ve vezinle ilgili Sîbeveyhi'nin ve İbn Kuteybe'nin verdiği örneklerden bir kısmı aşağıya çıkartılmıştır. (Tablo 78)

78. Tablo¹⁸⁴

Müştak	Anlamı	فَعِيلٌ Vezni	Anlamı	Müştak
SIFAT-I MÜŞEBBEHE	Ayyaş, içkici	خَمِيرٌ	Sarhoş	خَمِيرٌ
	Ayyaş, içkici	سَكِيرٌ	Sarhoş	سَكِيرٌ، سَكْرَانٌ
	Çok kibirli	فَخِيرٌ	Kibirli	فَخِيرٌ، فَخُورٌ
	Çok açık	صَرِيحٌ	Açık, net	صَرِيحٌ
	Suskun, çok sessiz	سَكِيْتُ	Suskun, sessiz	سَكُوتٌ
MÜBÂLAĞALI İSM-İ FÂ‘İL	Çok aşık olan, Şıpsevdi	عَشِيْقٌ	Aşık	عَاشِقٌ
	Çok sapık	ضَلِيلٌ	Sapık, yoldan çıkmış	ضَالٌّ
	Çok zalim	ظَلِيْمٌ	Zâlim	ظَالِمٌ
	Ayyaş, içkici	شَرِيْبٌ	İçen	شَارِبٌ
	Çok günahkar	فَسِيْقٌ	Fâsık, Günahkar	فَاسِقٌ

Kur’ân-ı Kerîm’de bu vezinde gelen sıfat-ı müşebbehe bulunmamaktadır.

¹⁸³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.641.

¹⁸⁴ Ebu Muhammed Abdullah bin Muslim b. Kuteybe, *Edebu'l-Kâtib*, thk. Muhammed ed-Dâlî, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, t.y., s.330.; Sîbeveyhi, *a.g.e.*, III, s.641.

2.1.1.20. Fey‘alun (فَيْعَلٌ) Vezni

Şâz olan bu vezinden sıfat-ı müşebbehe çok az gelir. Bu vezinden gelen sıfat-ı müşebbeheler sadece aynel fiili sahih olan fiillerden türerler¹⁸⁵. Bu vezinde sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda çıkartılmıştır.(Tablo 79)

79. Tablo

Anlamı	فَيْعَلٌ	Anlamı	فَيْعَلٌ	Anlamı	فَيْعَلٌ
Veznedar	صَيْرَفٌ	Hakem, yargıç, kadı	فَيْصَلٌ	Kuvvetli ve sabırlı kişi	نَيْرَبٌ

Kur‘ân-ı Kerîm’de bu vezinde gelen sıfat-ı müşebbehe bulunmamaktadır.

2.1.2. Semâ‘î Olarak Sıfat-ı Müşebbehe

Yukarıda belirttiğimiz 20 vezin dışında kullanılan ancak kıyası olarak sistemleştirilmemiş semâ‘î sıfat-ı müşebbehelerin kullanımları mevcuttur. Semâ‘î sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda çıkartılmıştır.(Tablo 80-81)

80. Tablo¹⁸⁶

Anlamı	Semâ‘î Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Semâ‘î Sıfat-ı Müşebbehe
Asalak	إِمْعَةٌ	Akraba ile ilişkiyi kesen	أُبَاتِرٌ
Sütü bol	تُحْلِبَةٌ	Sağanak	أُسْكُوبٌ
Alımlı	تَرْبُوتٌ	Böğüren	إِزْمُونٌ
Obur	جَارُوفٌ	Bodur	إِرْزَبٌ
Çabuk	جَمَزَى	Oynak	أَلْعَبَانٌ
Atılğan	جَهْوَرٌ	Hasım	أَلْتَدَدٌ

¹⁸⁵ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.149.

¹⁸⁶ Soner Gündüzöz, “ Sîbeveyhi’te Kelime Yapısı”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), ss.353-365.; Fahreddin Kabâve, *a.g.e.*, ss.164-166.

Anlamı	Semâ'î Sıfat-1 Müşebbehe	Anlamı	Semâ'î Sıfat-1 Müşebbehe
Zorlu (yol)	عَطَوْدٌ	İlk	حَوْمَلٌ
Serkeş	عَدَبَسٌ	Simsiyah	حَلَكُوْكَ
Çirkin	عَفْرِیَّةٌ	Muhalif	خِلْفَنَةٌ
Şirret	عِنْطِيَانٌ	Berrak	دُمَلِصٌ
Uzun	عُمْدَانٌ	Şiddetli	دُوَاسِرٌ
Şiddetli	عُرْدٌ	Kocamış	دَرْدِيسٌ
Sünepe	عَثْوَلٌ	Dişsiz	دِلْقَمٌ
Körpe	غَيْدَاقٌ	Titrek	رَعَشَنٌ
Pejmurde	قِرْشَبٌ	Korkak	زُمَيْلٌ
Korkak	قُعْدُدٌ	Mavi	زُرْمٌ
Ağır yürüyen	قَطْوَانٌ	Sıcak	سُخَّاحِيْنٌ
Bodur	كُنْدُرٌ	Kolay yutulan	سِرِّطْرَاطٌ
Yalancı	كَيْدُبَانٌ	Uzun	سَلْهَبٌ
Sert	مَدَاعِيسٌ	Hızlı	شَمْرَدَلٌ
Sırtkan	مِضْحَاكٌ	Hızlı	شَمْلِيلٌ
Koca burunlu	مَكْوَرَى	Şişko	صُمَخْرٌ
Heybetli	هَيْبَانٌ	Erkeksi	صَهْبِيًّا
Alçak	هَبْلَعٌ	Isırgan	صَيْغَمٌ
Siyah	يَحْمُومٌ	Hızlı	طِمْرٌ
İnatçı	يَلْنَدَدٌ	Tortop	طُرْطُبٌ

81. Tablo

Anlamı	Cemi‘	Semâ‘î Sıfat-ı Müşebbehe (Müfred)
Güçlü ve uzun olan	سَهَاوِدُ	سَهْوَدٌ
Boş alan	صَفَاصِفٌ	صَفْصَفٌ
Cesur, kıskanç	شَحَاشِحٌ	شَحْشَحٌ
Titreyen, sallanan	رَجَارِجٌ	رَجْرَجٌ
Cesur	سَلَافِعٌ	سَلْفَعٌ
Dağınık	صَعَاصِعٌ	صَعْصَعٌ

Yukarıda saydığımız kıyâsî vezinlerde olmayıp Arap dilinde semâ‘î olarak kullanılan ve Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan sıfat-ı müşebbelere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 82)

82. Tablo

Ayet ve Meali	
Tâhâ, 20:106 Yerlerinizi, <u>dümdüz</u> , <u>bomboş</u> bırakacak.	فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا
Neml 27:39 Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm.	قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ
Kasas, 28:71 De ki , Düşündünüz mü hiç, Allah üzerinizdeki geceyi <u>sürekli</u> kılarlsa....	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا
Vakı’a, 56:43 <u>Kapkara duman</u> bir gölge altındadırlar.	وَوَظِلٌّ مِّنْ يَحْمُومٍ
Hâkka, 69:6 <u>Uğultulu kasıp kavuran</u> bir fırtına ile mahvedildiler.	فَأَهْلِكُوا فِيهَا بَرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ
İnsân, 76:10 “Biz çetin ve <u>belalı</u> bir günde Rabbimizden korkarız.	إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا غُبُوسًا قَمَطِيرًا
İnsân, 76:13 Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar, ne yakıcı sıcak görülür orada, ne de <u>dondurucu</u> soğuk.	مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرُونَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا

Ayet ve Meali	
İnsân, 76:18 Orada <u>sesebil</u> adında bir pınar vardır.	عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا
Mutaffifîn, 83:18,19 Hayır! Andolsun iyilerin kitabı <u>İlliyyundadır</u> . <u>İlliyyun</u> nedir bilir misin?	كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عَلَيِّنَ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا عَلَيُونَ
Nâs, 114:4 <u>İnsanların kalplerine vesvese sokan</u> hannas olanın şerrinden....	مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ

2.2. Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılan Diğer İsim Çeşitleri

Bu kısımda; ism-i fâ'îl ve ism-i mef'ûl vezinlerinden gelen, câmid isim olan bununla beraber sübût anlamı taşıdığı için sıfat-ı müşebbehe kabul edilen müştakları inceleyeceğiz.

2.2.1. İsm-i Fâ'îl

Lâzım sülâsî fiillerden türeyen ism-i fâ'iller sübût anlamı taşırlarsa sıfat-ı müşebbehedirler¹⁸⁷.

İsm-i fâ'îl kalıbında olan sıfat-ı müşebbehelerle ilgili örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 83-85)

83. Tablo¹⁸⁸

Anlamı	İsm-i Fâ'îl Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Bâbı
Korkan, endişelenen	خَاشٍ	خَشِي
Kızgın, memnuniyetsiz	سَاخِطٌ	سَخِطَ
Akıl sahibi, anlayışlı	عَاقِلٌ	عَقَلَ
Aciz, güçsüz, zayıf	عَاجِزٌ	عَجَزَ
Pişman, üzgün	نَادِمٌ	نَدِمَ
Parlak, güzel, ışıltılı	نَاضِرٌ	نَضَرَ

¹⁸⁷ İbn Ya'îş, a.g.e., VI, s.83.

¹⁸⁸ Sîbeveyhi, a.g.e., IV, ss.17-19, 23-24, ss.28-29,35.

84. Tablo¹⁸⁹

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Mastar	Bâbı
Temiz	طَاهِرٌ	طَهَّرَ، طَهَارَةً	طَهْرٌ
Bekleyen, Duran	مَاكٍتٌ	مُكَّتًا	مَكَّتٌ
Güçsüz, zayıf	عَاجِزٌ	عَجَزًا	عَجَزٌ
Kızgın	حَارِدٌ	حَرَدًا	حَرِدٌ
Akıllı	عَاقِلٌ	عَقْلًا	عَقْلٌ
Bilmeyen	جَاهِلٌ	جَهْلًا	جَهْلٌ

85. Tablo¹⁹⁰

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Bâbı
Temiz	طَاهِرٌ	طَهْرٌ
Şair	شَاعِرٌ	شِعْرٌ
Ekşi, Asitli	حَامِضٌ	حَمِضٌ
Kısr	هِيَ عَاقِرٌ	عَقْرٌتٌ
Koyu, pıhtılaşmış	خَائِرٌ	خَشْرٌ
İkamet eden, oturan	مَاكٍتٌ	مَكَّتٌ

Kur'ân-ı Kerîm'de sülâsî mücerred ism-i fâ'il kalıplarından gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 86)

¹⁸⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.29,35.

¹⁹⁰ İbn Cinni, *a.g.e.*, I, ss.375, 381; Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.29.; el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu'l-Hâcib*, I, s.148

86. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe
Kaybedenler	خَاسِرُونَ
İtaat Edenler	خَاشِعُونَ
Secde edenler	سَاجِدُونَ
Kulluk Edenler	عَابِدُونَ
Fasıklar	فَاسِقُونَ

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ve Allah'ın (c.c.) sıfatlarının belirtildiği ism-i fâ'il kalıpları mana olarak sıfat-ı müşebbehe, şekil olarak ism-i fâ'il sayılmışlardır¹⁹¹. Bu konu müstakil olarak incelenmesi gereken bir konu olduğundan sadece aşağıdaki tabloda verilen örneklerle yetinilmiştir.(Tablo 87)

87. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe
Gaybı bilen	عَالِمُ الْغَيْبِ
Din gününün sahibi	مَالِكُ يَوْمِ الدِّينِ

Sıfat-ı müşebbehe ise huy, karakter gibi sürekli ve sabit mana taşır ve manası geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman diye sınırlanamaz.

Dilbilimciler, sıfat-ı müşebbehenin ism-i fâ'il kalıbından da türediğini belirtmişlerdir¹⁹². İbn Ya'îş, ism-i fâ'ilin lâzım olduğunda sıfat-ı müşebbehe kabul edileceğini söylemiştir¹⁹³. İbn Mâlik ise genel kabulün dışında mute'addî ism-i fâ'ilin de sübût manası taşıdığına sıfat-ı müşebbehe olacağını söylemiştir¹⁹⁴.

¹⁹¹ 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, s.244.

¹⁹² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.17-19, 29,35.; İbn-i Cinni, *a.g.e.*, I, s.375; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, ss.247-248.

¹⁹³ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.83.

¹⁹⁴ İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, s.222.

İbn Hişâm, sıfat-ı müşebbehe vezinleri konusunu işlerken; sıfat-ı müşebbehe vezinlerine örnek verdikten sonra فَاعِلٌ vezninin, ضَارِبٌ (Döven) ve قَائِمٌ (Ayakta duran) örneğinde olduğu gibi sıfat-ı müşebbehe anlamı taşımadığını, ancak طَاهِرُ الْقَلْبِ (Temiz kalpli) ve الدَّارِ شَاحِطٌ (Evi uzakta olan) tamlamalarında olduğu gibi, ism-i fâ'ilin fâ'iline muzâf olduğunda sübût anlamı kazanarak sıfat-ı müşebbehe olduğunu söylemiştir¹⁹⁵.

İbn Ya'îş, Şerhu'l-Mufasssal'da ism-i fâ'ilin sıfat-ı müşebbehe ile irtibatlı durumunu açıklarken: هَذَا حَاسِنٌ غَدًا / سَيَحْسُنُ (Bu, yarın iyi olur/olacak.) örneğiyle şimdiki zaman veya gelecek zaman için hudûs manası içeren ism-i fâ'ili, هَذَا زَيْدٌ سَيِّدٌ جَوَادٌ (Bu, Cömert Başkan Zeyd' dir.) örneğiyle de sübût manası taşıyan سَيِّدٌ (lider), جَوَادٌ (cömert) sıfat-ı müşebbeheleri kullanmış ve şayet Zeyd'in sadece şimdi veya gelecekte lider ve cömert olduğu kastedilmek istendiğinde hudûs anlamı taşıyan سَائِدٌ ve جَائِدٌ ism-i fâ'illerinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir¹⁹⁶.

İsm-i fâ'il, yenilenme ve hudûs manası taşır. Sübût manası taşıdığına, lâzım fiilden türeyip fâ'iline muzâf olduğunda vezni ism-i fâ'il olmakla birlikte sıfat-ı müşebbehe olur.

Örnek: لِي صَدِيقٌ رَاجِحُ الْعَقْلِ (Kendisine danışılan/ ileri görüşlü bir arkadaşım var.) burada izâfetin aslı رَاجِحٌ عَقْلُهُ dur ve süreklilik ifade eder.

أَنَا ظَنَّ رَفِيقًا قَادِمًا (Eski bir arkadaş zannettim.) örneğinde olduğu gibi ism-i fâ'ilin mute'addî olup iki veya üç mef'ûl aldığı durumlarda, ism-i fâ'ilin sıfat-ı müşebbehe manasını destekleyen fâ'iline muzâf olma durumu ortadan kalkar.

2.2.1.1. İsm-i Fâ'ilin Sıfat-ı Müşebbehe Kabul Edildiği Durumlar

İsm-i fâ'il iki durumda sıfat-ı müşebbehe kabul edilir.

1. Sülâsî lâzım fiillerden türetilen, sübût anlamı taşıyan ve tamlamasız olarak kullanılabilen ism-i fâ'ilerdir. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 88)

¹⁹⁵ İbn Hişâm, *el-Mesâlik.*, III, ss.245-246.

¹⁹⁶ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.83.

88. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-1 Müşebbehe	Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-1 Müşebbehe
Kızgın	سَاخِطٌ	Korkan	خَاشٍ
Kısır	عَاقِرٌ	Temiz	طَاهِرٌ

2. Sübût anlamı taşıyan ism-i fâ'ilin kendisinden sonra olarak gelen fâ'iline izâfeti olduğunda sıfat-1 müşebbehe kabul edilir. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 89)

89. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-1 Müşebbehe	Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-1 Müşebbehe
Ahlaklı	طَاهِرُ النَّفْسِ	Hazır cevap	حَاضِرُ الْبَدِيهَةِ
Huzurlu yaşam	نَاعِمُ الْعَيْشِ	Rengi değişen	حَائِلُ اللَّوْنِ
Ciddi, Vakur	سَاهِمُ الْوَجْهِ	Şöhreti olmayan	خَامِلُ الذِّكْرِ

İbn Mâlik, “Sübût manası taşıdığıında mute‘addî ism-i fâ'il de sıfat-1 müşebbehe olur.” demiştir¹⁹⁷.

Şayet ism-i fâ'il mute‘addî fiilden türetilmiş ve bir mef'ûlle geçişli ise fâ'iline muzâf olduğunda sıfat-1 müşebbehe anlamı kazanır. Mansûb olan mef'ûl bih çoğunlukla kaybolur veya mef'ûl bihe benzer olarak i'râb olur. Çünkü sıfat-1 müşebbehe mef'ûl almaz. Bu durumda ism-i fâ'il sadece vezin olarak bulunmakta olup, gerçekte sıfat-1 müşebbehe olmuştur¹⁹⁸.

Sübût anlamı taşıyan ism-i fâ'il, müte‘addî fiillerden türetilmiş ise semâ'î olarak sıfat-1 müşebbehe kabul edilir. عَالِمُ الْغَيْبِ gibi. Bu durumda ism-i fâ'il; merfu‘a (fâ'ile) muzâf olan sıfat-1 müşebbeheden farklı olarak mansûba (mef'ûle) muzâf olmaktadır.

¹⁹⁷ İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, II, s.222 .

¹⁹⁸ 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, ss.242-243.

Sülâsî mücerred dışındaki sıfat-ı müşebbeheler, ism-i fâ'il vezninden gelir ve sübût anlamı taşır.

Örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 90)

90. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Muzâri	Mâzî
Doğru görüşlü	مُسْتَقِيمُ الرَّأْيِ	يَسْتَقِيمُ	اِسْتَقَامَ
Uzun boylu	مُرْتَفِعُ الْقَامَةِ	يَرْتَفِعُ	ارْتَفَعَ
Güneş, yanan bir küttedir.	النَّجْمُ مَتَوَقِّدُ الْجَرْمِ	يَتَوَقِّدُ	تَوَقَّدَ
Güneş, daire (yuvarlak) şeklindedir.	النَّجْمُ مُسْتَدِيرُ الشَّكْلِ	يَسْتَدِيرُ	اِسْتَدَارَ

Kurân-ı Kerîm'de sülâsî mezîd ism-i fâ'il kalıplarından gelen sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 91)

91. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe
Koyu yeşil	مُهْتَدُونَ
Allah'tan Korkanlar	مُتَّقُونَ
Müslümanlar	مُسْلِمُونَ
Muhsinler	مُحْسِنُونَ
Alay Edenler	مُسْتَهْزِئُونَ

2.2.1.2. Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılan İsm-i Fâ'îl Vezinleri

1. يُفْعَلُ - فَعَلَ Bâbından Türetilen İsm-i Fâ'îller

Sîbeveyhi, hastalıkların ve hastalığa benzetilen hallerin çoğunlukla bu bâbta geldiğini belirtir¹⁹⁹. Bu bâbla ilgili örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 92)

92. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'îl Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Muzârî	Mâzî
Kısr	عَاقِرٌ	يَعْقُرُ	عَقَرَ
Korkak, endişeli	خَاشٍ	يَخْشَى	خَشِيَ
Kızgın, memnuniyetsiz	سَاخِطٌ	يَسْخِطُ	سَخِطَ

2. يُفْعَلُ - فَعَلَ Bâbından Türetilen İsm-i Fâ'îller

Sîbeveyhi, فَعَلَ - يُفْعَلُ bâbından türetilen ism-i fâ'îllerin geçişli olmadıklarını belirterek aşağıdaki örnekleri verir²⁰⁰. (Tablo 93)

93. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ'îl Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Mastar	Muzârî	Mâzî
Akıllı	عَاقِلٌ	عَقْلًا	يَعْقِلُ	عَقَلَ
Aciz	عَاجِزٌ	عَجْزًا	يَعْجِزُ	عَجَزَ

3. يُفْعَلُ - فَعَلَ Bâbından Türetilen İsm-i Fâ'îller

Sîbeveyhi, فَعَلَ - يُفْعَلُ bâbından türetilen ism-i fâ'îllerin geçişli olmadıklarını belirterek aşağıdaki örnekleri verir²⁰¹. (Tablo 94)

¹⁹⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.17-19.

²⁰⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.35.

²⁰¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, ss.28-29.

94. Tablo

Anlamı	İsm-i Fâ‘il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Mastar	Muzârî	Mâzî
Güzel ve parlak olmak	ناصِرٌ	نَصْرَةٌ	يَنْصُرُ	نَصَرَ وَجْهَهُ

4. فَعْلٌ - يَفْعُلُ Bâbından Türetilen İsm-i Fa‘iller

İbn Cinni, فَعْلٌ bâbında türeyen ism-i fâ‘ilin şâz olduğunu söylemiştir²⁰². Bu kapsamda er-Razî, عَاقِرٌ (kısır) örneğini vermiştir²⁰³. Sîbeveyhi ise aşağıdaki tabloda ki örnekleri verir. (Tablo 95)

95. Tablo²⁰⁴

Anlamı	İsm-i Fâ‘il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Mastar	Mâzî
Temiz	طَاهِرٌ	طَهَّرًا - طَهَارَةً	طَهَّرَ
İkamet eden, Oturan	مَاكِنٌ	مُكِنًا	مَكَّنَ

Türetildiği bâblarla birlikte sülâsî ism-i fâ‘il vezninde gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 96)

96. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Hâdîd 57:3 هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ O ilktir, <u>sondur</u> , <u>zahirdir</u> , <u>batındır</u> . O herşeyi bilendir.	فَعْلٌ - يَفْعُلُ
Haşr 59:24 هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى O, yaratan, <u>var eden</u> , (varlığa getirdiklerine) biçim veren Allah’tır. En güzel isimler O’nundur.	

²⁰² İbn Cinni, *a.g.e.*, I, s.375.

²⁰³ el-Esterâbâzî, *Şerh Şâfiyetü İbnu ‘l-Hâcib*, I, s.148.

²⁰⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, IV, s.29.

Ayet ve Meali	Bâbı
<p>Fatiha, 1:3 مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ Din gününün <u>Mâliki</u> (Sahibi) dir.</p>	
<p>Kasas, 28:88 لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ O'nun yüzü(zatı)ndan başka her şey <u>helâk</u> olacaktır.</p>	
<p>Mu'min, 40:3 غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ Günâhı <u>bağışlayan</u>, tevbeyi kabul eden, azâbı çetin olan.</p>	فَعْلٌ - يَفْعَلُ
<p>Rahmân, 55:26 كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (Yer) Üzerinde bulunan her şey <u>yok</u> olacaktır.</p>	
<p>Hadîd, 57:3 هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ O ilktir, sondur, zahirdir, <u>bâtındır</u>. O herşeyi bilendir.</p>	
<p>Ali İmran 3:40 قَالَ رَبِّ أُمَّيْ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ Dedi ki: "Rabbim, bana ihtiyarlık gelip çatmış, karım da kısırken benim nasıl oğlum olur?"</p>	
<p>Tevbe 9:120 وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيْلًا إِلَّا كَمَا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ Düşmana karşı bir başarı kazanmaları yoktur ki mutlaka bunlarla kendilerine iyi bir amel yazılmış olmasın.</p>	
<p>Nahl 16:25 لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ Ki kıyâmet günü hem kendi vebâllerini <u>tam olarak</u> yüklesinler.</p>	فَعْلٌ - يَفْعَلُ
<p>Kehf 18:3 مَا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا Onlar sürekli olarak o mükâfât içinde bulunacaklardır.</p>	
<p>Enbiya 21:5 بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ "Hayır, (bu) karmakarışık hayallerdir; hayır onu uydurmuş, hayır o <u>şâ'irdir</u>."</p>	
<p>Gaşiye 88:8 وَجُودًا يَوْمَ نَادَى تَارِعَةً Yüzler de var ki o gün <u>ni'met içinde</u> mutlu.</p>	

Ayet ve Meali	Bâbı
Ra'd, 13:35 Altından ırmaklar akar; yemişi de <u>sürekli</u> dir, gölgesi de.	
İbrahim, 14:24 Güzel söz, kökü (yerde) <u>sâbit</u> , dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.	
Nahl, 16:66 Size onların karınlarından, fişkı ile kan arasından (çıkardığımız) <u>hâlis</u> , içenlere (<u>içimi</u>) kolay süt içiriyoruz.	
Sâd, 38:42 Ayağımı yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek <u>soğuk</u> bir su (dedik).	فَعْلَ - يَفْعَلُ
Sad, 38:52 Yanlarında da <u>bakışlarını yalnız</u> (kocalarına) <u>diken</u> (kendileriyle) yaşıt dilberler vardır.	
Rahmân, 55:54 (Orada) Astarları kalın atlasan yataklara yaslanırlar. İki cennetin de devşirmesi yakındır.	
Kıyamet, 75:22 Yüzler var ki o gün <u>ışıl ışıl</u> parlar.	

2.2.1.3. Mezîd Fiillerden Türemiş İsm-i Fâ'illerin Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılması

Mezit fiillerin ism-i fâ'illeri muzârî fiilin müzâraat harfinin atılarak yerine ötreli bir mim harfi getirilmesi ile sondan bir önceki harf esreli yapılmasıyla olur²⁰⁵.

Örnek: مُدْهَامَتَانِ²⁰⁶ yeşilin yoğunluğundan siyahlaşmış, koyu yeşil anlamındadır²⁰⁷.

²⁰⁵ İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s.397.

²⁰⁶ Rahmân, 55:64

²⁰⁷ Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerir et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, thk. 'Abdullah bin 'Abdu'l Muhsin et-Turkî, y.y., Dâru'l-Hicr, XXII, ss.255-257.

يُشْرَهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ (Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için içinde sürekli, ebedi nimetler bulunan cennetler müjdeler.)

Ayette geçen مُّقِيمٌ kelimesi sürekli, ebedi anlamındadır²⁰⁹. Sübût manası taşıdığından dolayı sıfat-ı müşebbehedir.

İbn Mâlik, “Lâzım ism-i fâ’ilden (sülâsî-mezîd) ve sübût manası taşıdığında mute‘addî ism-i fâ’ilden sıfat-ı müşebbehe gelir.” demektedir²¹⁰.

İsm-i fâ’il vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 97)

97. Tablo²¹¹

Anlamı	İsm-i Fâ’il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	İsm-i Fâ’il Vezninde Sıfat-ı Müşebbehe
Doğru karar	مُسْتَقِيمُ الرَّأْيِ	Doğru durum	مُسْتَقِيمُ الْحَالِ
Dövülmüş (Demir)	مُطَّرِقٌ	Orta boylu	مُعْتَدِلُ الْقَامَةِ
Güzel konuşan	مُنْطَلِقُ اللِّسَانِ	Huzurlu kişi	مُطْمَئِنِّ النَّفْسِ
İlımlı huy	مُعْتَدِلُ الْمِزَاجِ	Uzun boylu	مُرْتَفِعُ الْقَامَةِ
İtaatkar	مُعَبَّدُ الْخُلُقِ	Kararlı, hırslı	مُشْتَدُّ الْعَزِيمَةِ
Pantolonlu, şalvarlı	مُسْرَبِلُ الْجِسْمِ	Kafası karışık	مُبْعَثَرُ التَّفْكِيرِ
Elbisesi süslü	مُزَخْرَفُ الثِّيَابِ	Şiiri güzel olmayan	مُعْتَكِلُ الشِّعْرِ
Cömert kişi	مُكْرَّمُ النَّفْسِ	Sözün özü	مُعْرَبِلُ الْكَلَامِ
Cilbablı	مُجَلِّبُ الْجَسَدِ	Konuşması kekeme, kesik kesik olan	مُقَطَّعُ الْحَدِيثِ
Şapka giyinmiş	مُقَلَّنَسُ الرَّأْسِ	Ürünü kötü	مُدْهَوْرُ الْمَتَاعِ
Konumu iyi olmayan	مُحْتَقَرُ الْمَكَائَةِ	Görüşüne itibar edilmeyen	مُتَّجَاهِلُ الرَّأْيِ

²⁰⁸ Tevbe, 9:21.

²⁰⁹ Taberî, *a.g.e.*, XI, s.382.

²¹⁰ İbn ‘Akîl, *al-Müsâ‘id*, II, ss.210, 222.

²¹¹ es-Sabbân, *a.g.e.*, III, ss.5-6.; İbn Hişâm *el-Mesâlik*, III, s.248.; İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, ss.140-141.; Fahreddin Kabâve, *a.g.e.*, s.164-166.

Mezîd ism-i fâ'il vezinlerinde gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 98)

98. Tablo

Ayet ve Meali	Vezni
Tevbe, 9:21 يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ Rableri onlara, kendisinden bir rahmet, rızâ ve içinde sürekli kalacakları ni'meti bol cennetleri müjdeler.	
Yusuf, 12:1 الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ Elif lâf râ. Bunlar <u>apaçık</u> Kitabın âyetleridir.	مُفْعَلٌ
Haşr, 59:9 وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar <u>başarıya</u> erenlerdir.	
Nahl, 16:58 وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ Onlardan birine dişi (kız çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü <u>kapkara</u> kesilir.	
Hâdid, 57:20 ثُمَّ يَهِيحُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا Sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur	مُفْعَلٌ
Zümer, 39:60 وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ Kıyamet günü Allahı yalanlayanların yüzlerini kapkara kesilmiş görürsün.	
Rahmân, 55:64 مُذَهَّمَاتَانِ Yemyeşildirler.	مُفْعَالَةٌ
Bakara, 2:222 إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ Allâh tevbe edenleri sever, <u>temizlenenleri</u> sever.	
Haşr, 59:23 السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيِّمُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ Selâm (eselik veren) mü'min (güvenlik veren), müheymin (kollayıp koruyan), aziz (üstün, gâlib), cebbâr (istediğini zorla yaptıran), <u>mütekebbir</u> (çok yüce)dir.	مُتَفَعَّلٌ

Ayet ve Meali	Vezni
Fatiha, 1:6 Bizi <u>doğru</u> yola ilet.	اهدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
Saffât, 37:117 Onlara <u>açık ifâdeli</u> Kitabı verdik.	وَأَتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينِ
Kamer, 54:38 Sabah erken, onları <u>kararlı</u> bir azâb yakaladı.	وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ
Kehf, 18:45 Allâh, her şeye <u>kâdir</u> dir.	وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا
Lokman, 31:18 Zira Allâh, <u>kendini beğenip</u> övünen kimseyi sevmez.	إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ
Haşr, 59:23 Mukaddestir, selâm (esenlik veren) mü'min (güvenlik veren), müheymin (kollayıp koruyan).	هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّبُ
Gaşiye, 88:22 Onların üzerinde <u>zorlayıcı</u> değilsin.	لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ
Nur, 24:34 Andolsun ki size, <u>açıklayıcı</u> âyetler ... indirdik.	وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ
Ra'd, 13:9 (O), gizliyi ve aşikâreyi bilendir; büyüktür, yücedir.	عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ
Hicr, 15:47 Onların göğüslerindeki kını çıkarıp atmışızdır, hepsi kardeşler olarak divanlar üzerinde karşı karşıya oturur.	وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ

İsm-i fâ'îl ve sıfat-ı müşebbehe arasındaki farklar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.
(Tablo 99)

99. Tablo²¹²

1	Lâzım / Mute'addî	S ²¹³	Lâzım fiilden türetilir. حَسَنٌ، جَمِيلٌ، كَرِيمٌ
		F	Lâzım ve mute'addî fiilden türetilir. كَاتِبٌ، حَاسِبٌ
2	Vezinler	S	Semâ'î ve kıyâsîdir.
		F	Sadece kıyâsîdir.
3	Sübût / Hudûs	S	Sübût ²¹⁴ (devam ve süreklilik) anlamı taşır.
		F	Hudûs ²¹⁵ (yenilenme ve süreksizlik) ifade eder.
4	Muzârî fiile benzerlik	S	Sadece ism-i fâ'îlve ism-i mef'ûl vezninde geldiğinde muzârî fiile hareke ve sükun yönüyle benzerlik gösterir, diğer durumlarda benzerlik göstermez. حَسَنٌ، وَجَمِيلٌ، وَكَرِيمٌ
		F	Hareke ve sükun yönüyle muzârî fiile tam benzerlik gösterir. كَاتِبٌ، حَاسِبٌ
5	Zaman	S	Anlamca şimdiki zamanla birlikte geçmiş ve gelecek zamanı içinde barındırır.
		F	Anlamca geçmiş, gelecek veya şimdiki zamanlardan birini ifade eder.
6	Mansûbun durumu	S	Ma'mûlû temyiz olduğu zaman cümle şeklinde gelmedikçe önüne geçemez. (Olmaz) زَيْدٌ وَجِهَةٌ حَسَنٌ (Olur) زَيْدٌ حَسَنٌ وَجِهَةٌ
		F	Mansûbu mef'ûl bih olduğu için kendi önüne geçebilir. زَيْدٌ أَبَاهُ ضَارِبٌ
7	Fiile muhalefet	S	Fiiline muhalefet ederek, ma'mûlûnü nasb eder. زَيْدٌ حَسَنٌ الْوَجْهَةَ
		F	Fiilinle daima uyumlu bir şekilde merfu'unu ref', mef'ûlunu nasb eder. زَيْدٌ ضَارِبٌ أَبَاهُ
8	Fâ'île / Mef'ûle İzâfet	S	Manevi fâ'iline izâfeti vardır. زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهَةٌ
		F	Mef'ûlüne izâfeti vardır. هَذَا ضَارِبٌ زَيْدٌ

²¹² İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, ss.278-280; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, ss.247-248.

²¹³ S: Sıfat-ı Müşebbehe, F: İsm-i Fâil olarak kısaltılmıştır.

²¹⁴ İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s.396.

²¹⁵ İbn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, s.396.; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, III, s.216.

9	Ma'mûl ile arasında fâsıla	S	Ma'mûlü ile kendi arasına fâsıla giremez. (Olmaz) زَيْدٌ حَسَنٌ فِي الْحَرْبِ وَجْهُهُ
		F	Mamulü ile kendi arasına fâsıla girebilir. زَيْدٌ ضَارِبٌ فِي الدَّارِ أَبُوهُ عَمْرًا
10	Ma'mûlünün Durumu	S	Ma'mûlü sadece sebebidir. زَيْدٌ حَسَنٌ الْوَجْهَ زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ
		F	Ma'mûlü sebebi veya ecnebî olabilir. Sebebî: مَرْرْتُ بِرَجُلٍ ضَارِبٍ أَبَاهُ Ecnebî: مَرْرْتُ بِرَجُلٍ ضَارِبٍ عَمْرًا
11	Muzâf Durumu	S	Zamirinin muzâfı olan ma'mûlüne muzâf olması uygun değildir. (Olmaz) مَرْرْتُ بِحَسَنٍ وَجْهَهُ
		F	Zamirinin muzâfı olan mef'ûlüne muzâf olabilir. مَرْرْتُ بِقَاتِلِ أَبِيهِ
12	Müennes Durumu	S	(ة) ve (ى ء) ile müennes olabilir. شَهْلَاءُ، غَضْبَى، نَدْمَانَةٌ
		F	(ة) ile müennes olur. كَاتِبَةٌ، حَاسِبَةٌ
13	Mecrûruna uyma	S	Mahallen mecrûruna uymaz ²¹⁶ . (Olmaz) هَذَا حَسَنُ الْوَجْهِ وَالْعَيْنِ
		F	Mahallen mecrûruna uyar. هَذَا ضَارِبٌ زَيْدٍ وَعَمْرًا

2.2.2. Mübâlağalı İsm-i Fâ'il

Bazı mübâlağalı ism-i fâ'il vezinleri ism-i fâ'il ve sıfat-ı müşebbehe olarak kullanılırlar²¹⁷.

Sîbeveyhi, bu konuda فَعُولٌ vezninde olan رَسُولٌ (elçi) ve عَجُوزٌ (yaşlı, ihtiyar) kelimeleriyle yine aynı vezinde olan ضَرُوبٌ (Şiddetli- çokça döven) kelimesini kıyaslamış ve aynı paralelde anlam taşımadıklarını belirterek; فَعُولٌ vezninde olmakla birlikte رَسُولٌ ve عَجُوزٌ kelimelerinin mübâlağalı ism-i fâ'il anlamı bildirmediğini ve bu durumun فَعِيلٌ vezninde olmakla birlikte mübâlağalı ism-i fâ'il anlamı bildirmeyen جَلِيسٌ (Dost, arkadaş, yoldaş) ile عَدِيلٌ (denk, akran) kelimeleriyle aynı olduğunu ifade etmiştir²¹⁸. Aynı sayfa içerisinde dipnot ifadesinde mübâlağa ifade eden هَذَا ضَرُوبٌ زَيْدًا

²¹⁶ İbn Ya'îş, a.g.e., VI, s.82.

²¹⁷ Sîbeveyhi, a.g.e., I, s.117.

²¹⁸ Sîbeveyhi, a.g.e., I, s.117.

(Bu, Zeyd'i çok dövendir.) cümlesinde olduğu gibi هَذَا رَسُولٌ زَيْدًا cümlesi kurulamayacağı, çünkü elçi ifadesinin mübâlağa ifade etmediğini ve عَجُوزٌ kelimesinde aynı şekilde olduğundan dolayı fiil ifadesi taşımadığını, mef'ûl olarak nasb edemeyeceğini belirtmiştir²¹⁹.

Ayrıca Sîbeveyhi, أَنْتَ لَهْ جَلِيسٌ cümlesinde bulunan جَلِيسٌ veznindeki جَلِيسٌ kelimesinin ism-i fâ'il olan مُجَالِسٌ gibi te'vîl edilmeyeceğini ancak أَنْتَ وَصِيفٌ لَهْ أَوْ غُلَامٌ لَهْ (Sen Zeyd'in hizmetçisi/kölesi misin?) cümlesinde olduğu gibi isim olabileceğini söylemiştir²²⁰.

İsimlerin ve ism-i fâ'illerin çoğunluğunun fiil yapısında olmalarından dolayı lafzî ve manaca fiile uyumlarının vezinlerde mübâlağa anlamı vereceğini söyleyen Sîbeveyhi isimlerin diğer bir kısmının da lafız ve manaca fiillere benzemediğini, bu tür kelimelerin غُلَامٌ ve عَبْدٌ kelimesi gibi mübâlağa anlamı ifade etmeyeceğini, ismin fiil anlamını فَاعِلٌ-يَفْعَلُ-فَعْلٌ yapısında fâ'il olarak ya da مَفْعُولٌ-يُفْعَلُ-فُعِلَ yapısında mef'ûl olarak içinde bulunduracağını, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl şekillerine uymadığında ise mübâlağa anlamı taşımayacağını ve sadece (mef'ûl olmadığından dolayı) ref' edeceğini söylemiştir²²¹.

Ebu Hayyân, وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا²²² ayetine “Onun sizin üzerinizde şahitliği yeterlidir” anlamını vererek حَسِيبًا kelimesinin مُحَاسِبٌ veya حَاسِبٌ (Kişiyi hesaba çeken) anlamda olduğunu ifade etmiş ve aynı şekilde işteşlik çatısı bildiren جَلِيسٌ (Dost, arkadaş, yoldaş) ile خَلِيطٌ (Karışık, düzensiz) kelimelerinde mübâlağa anlamında değil ism-i fâ'il anlamında olduklarını belirtmiştir²²³.

Ebu Hayyân, فَارْتَدَّ بَصِيرًا²²⁴ ayetinin “Görüşü eskisi gibi sıhhatli şekle döndü.” anlamında olduğunu söylemiş ve فَعِيلٌ veznine mübâlağa olarak anlam verildiğinde ise “Görüşü eskiden olduğundan daha iyi ve sıhhatli şekle döndü.” anlamını vermek gerektiğini belirtmiştir. Burada mübâlağa anlamı taşıyan فَعِيلٌ veznine ism-i fâ'il anlamı taşıyan مُفْعَلٌ veznine göre anlam verilmemesi halinde mananın yerinde olmayacağını vurgulamıştır. Aynı zamanda ayette فَعِيلٌ veznindeki بَصِيرًا kelimesi mübâlağa anlamı taşıyorsa fâ'il olması gerektiğini, ancak burada görme fiilini yerine getiren anlamında

²¹⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.117.

²²⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.117.

²²¹ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.117.

²²² Nisâ', 4:6.

²²³ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, III, s.182.

²²⁴ Yusu'f, 12:96.

ism-i fâ'il anlamı taşıdığını ve ظَرْفٌ kelimesininin ظَرْفٌ fiilinden kıyasla türetilmesi şeklinde türetilmiş olduğunu söylemiştir. بَصِيرًا kelimesininin fâ'il kabul edildiği durumda bile أَلِيمٌ (acı veren) - مُؤْلِمٌ (acı veren) ve سَمِيعٌ (Duyan, işiten) - مَسْمَعٌ (kulak) kelimelerinde olduğu gibi mübâlağa anlamı taşımayacağını belirtmiştir²²⁵.

Yukarıdaki örneklerde de belirtildiği gibi mübâlağalı ism-i fâ'il vezinlerinin fiil merkezli bir mana taşıdığına mübâlağa (صَرُوبٌ gibi) veya ism-i fâ'il (سَمِيعٌ gibi) anlamı taşıdığını, isim odaklı bir mana taşıdığına ise sübût anlamı ifade ederek sıfat-ı müşebbehe (رَسُولٌ، عَجُوزٌ، جَلِيسٌ gibi) olduğu anlaşılmaktadır.

Dilbilimcilerin bu konuda verdiği örneklerin فَعِيلٌ ve فَعُولٌ vezinlerinde toplanması kullanım sıklığı ile alakalıdır. Diğer vezinlerde anlam yönüyle sübût ve isim manası taşıdıklarında sıfat-ı müşebbehe olurlar.

Bu manada mübâlağalı ism-i fâ'ilin kıyâsî vezinlerinden üçü (فَعُولٌ، فَعْلٌ فَعِيلٌ) ile semâ'î vezinlerinden sübût anlamı taşıyanlar sıfat-ı müşebbehe vezinleriyle ortaktır. Mübâlağa anlamı taşımayıp sübût anlamı taşıdıklarında ise isim olarak sıfat-ı müşebbehe kabul edilirler.

Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 100)

100. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Vezni
Güzel	جَمِيلٌ	Çirkin	دَمِيمٌ	فَعِيلٌ
Huzursuz	قَلْبِقٌ	Korkmuş	فَزِعٌ	فَعْلٌ
Sıcak	حَرُورٌ	Ağırbaşlı, saygı değer	وَقُورٌ	فَعُولٌ

Mübâlağalı ism-i fâ'il vezinlerinden sıfat-ı müşebbelerinin fiillerinin lâzım fiil veya tek mef'ûl alan müte'addî fiil olması sıfat-ı müşebbelenin amel etmesi için gereklidir²²⁶.

Sıfat-ı müşebbehe vezinleriyle ortak olan فَعِيلٌ، فَعُولٌ، فَعْلٌ vezinlerine örnek sıfat-ı müşebbehe kıyâsî vezinleri konusu altında verilmiştir. (2.1.1.1., 2.1.1.6., 2.1.1.14.)

²²⁵ Ebu Hayyan, *a.g.e.*, V, s.340.

²²⁶ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s.276.; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, II, s.247.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen sıfat-ı müşebbehe anlamında olmayan kıyâsî ve semâ'î mübâlağalı ism-i fâ'illere örnek aşağıdaki tabloda verimiştir. (Tablo 101)

101. Tablo

Ayet No.	Meal	Mubâlağalı İsm-i Fâ'il	Vezin
Bakara, 2:276	Allah <u>küfür</u> ve günahta <u>ısrar eden</u> hiç kimseyi sevmez.	وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ	فَعَالٌ
Bakara, 2:181	Allah (her şeyi) <u>işitir</u> ve <u>bilir</u> .	إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ	فَعِيلٌ
Nisâ, 4:43	Şüphesiz Allah çok affedici ve çok bağışlayandır.	إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا	فَعُولٌ
Nebe', 78:21	Şüphesiz Cehennem <u>pusuda</u> beklemektedir.	إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا	مِفْعَالٌ
Zuhruf, 43:58	Doğrusu onlar <u>kavgacı</u> bir toplumdur.	بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ	فَعِلٌ
Meryem, 19:41	Gerçekten o <u>çok doğru</u> bir peygamberdi.	إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا	فَعِيلٌ
Rum, 30:38	O halde sen akrabaya <u>yoksula</u> hakkını ver....	فَاتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ	مِفْعِيلٌ
Hümeze, 104:1	Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet edinen herkesin vay haline!	وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ	فُعَلَةٌ
Tâhâ, 20:111	Bütün yüzler diri ve <u>herşeye hakim olan</u> Allah için eğilip boyun büşmüşlerdir.	وَعَنْتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ	فَيْعُولٌ
Sâd, 38:5	..Doğrusu bu <u>tuhaf</u> bir şeydir.	إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ	فُعَالٌ
Nuh, 71:22	Bunlar da büyük hileler, <u>büyük</u> desiseler kurdular.	وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا كَبِيرًا	فُعَالٌ
Kalem, 68:13	<u>Kabadayı</u> hem de bundan sonra birde soysuzlukla damgalanmıştır. kimsedir.	عَثَلٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ	فُعَلٌ
Bakara, 2:125	Biz, Kabe'yi insanlara <u>toplanma mahalli</u> ve güvenli bir yer kıldık.	وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا	مَفْعَلَةٌ

Ayet No.	Meal	Mubâlağalı İsm-i Fâ'îl	Vezin
Nahl, 16:36	...Allah'a kulluk edin. <u>Taguttan</u> sakının....	اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ	فَاعُوتٌ
Tekvîr, 81:16 bir <u>kaybolup</u> bir yanıp etrafı aydınlatan yıldızlara.....	الْجَوَارِ الْكُنَّسِ	فُعَلٌ
Nâs, 114:4	<u>Sinsi</u> vesvese kaynağının şerrinden	مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ	فَعَالٌ
İnsân, 76:13	..orada ne yakıcı sıcak nede <u>dondurucu soğuk</u> görülür.	لَا يَرُونَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا	فَعَالِيلٌ
Haşr, 59:23	O, öyle Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir ilah yoktur. O, mülkün sahibidir, <u>eksiklikten münezzeh</u> tir..	هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ	فُعُولٌ

2.2.3. İsm-i Mef'ûl

2.2.3.1. Sülâsî Fiillerden Türemiş İsm-i Mef'ûllerin Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılması

İbn Mâlik, “Tek mef'ûlle geçişli olan durumlarda ism-i mef'ûl sıfat-ı müşebbehe kapsamındadır.” demektedir²²⁷. İsm-i mef'ûl sübût manası taşıdığında sıfat-ı müşebbehe olur. Sebebî sıfat olduğundan dolayı da ref', nasb ve cer ederek amel eder. Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 102)

102. Tablo

Mecrûr	Mansûb	Merfu'
مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ أَبِيهِ	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ أَبِيهِ	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ أَبِيهِ
مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ الْأَبِ	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ الْأَبِ	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ مَضْرُوبٍ الْأَبِ
Anlamı	Babası dövülen adama uğradım.	

²²⁷ İbn 'Akîl, *el-Müsâ'id*, II, ss.223-224.

İbn ‘Akil : “ İsm-i mef’ûl merfu‘una izâfet edilir diyerek, زيدٌ مَضْرُوبُ الأَبِ ; Zeyd’in babası dövülmüştür, örneğinde مَضْرُوبُ الأَبِ tamlamasını sıfat-ı müşebbehe olarak niteler²²⁸. Sübût anlamı taşıyan ism-i mef’ûl, merfu‘una izâfet edildiğinde sıfat-ı müşebbehe olur.

Örnek²²⁹ : مَعْمُورُ الدَّارِ : oturlan ev مُؤَدَّبُ الخِدَامِ : terbiyeli hizmetçi

İsmi mef’ûl, izâfet olmadığında, bulunduğu konumda sübût anlamı taşırsa sıfat-ı müşebbehe, hudûs anlamı taşırsa ism-i mef’ûl olur. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 103)

103. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Sülâsî Fiili
Geniş, büyük, mutlu	مَبْسُوطٌ	بَسَطَ
Kısa, kısaltılmış, sınırlı	مَقْصُورٌ	قَصَرَ
Uzatılmış, açılmış, çok, bol	مَمْدُودٌ	مَدَدَ
Oturulan, ikamet edilen ,bayındır	مَعْمُورٌ	عَمَرَ
Lanetli, kovulmuş, çirkin, iğrenç,	مَلْعُونٌ	لَعَنَ
Yükseltilmiş, kaldırılmış	مَرْفُوعٌ	رَفَعَ
Vakitli, vakti ayarlanmış	مَوْقُوتٌ	وَقَّتَ
Korunmuş, depolanmış, saklanmış, konserve	مَحْفُوظٌ	حَفِظَ

Türetildiği bâblarla birlikte sülâsî ism-i mef’ûl vezninde gelen sıfat-ı müşebbelere Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 104)

²²⁸ İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s.140.

²²⁹ İbn Ya‘îş, *a.g.e.*, VI, s.83.

104. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Maide, 5:64 Hayır, Allâh'ın <u>iki eli de açıktır</u> , dilediği gibi verir.	
İsra, 17:22 Allâh ile beraber başka bir Tanrı <u>edinme</u> , sonra <u>kınanmış ve yalnız başına bırakılmış</u> olarak oturup kalırsın!	
Tur, 52:4 Ma'mur (<u>bakımlı, şen</u>) Ev (Ka'be).	فَعَلَ - يَفْعَلُ
Rahman, 55:72 Çadırlara <u>kapanmış</u> hûriler.	
Vakı'a 56:30 <u>Uzamış</u> gölge(ler).	
Vakı'a, 56:77-78 O, elbette değerli bir Kur'ân'dır, <u>Saklı</u> bir Kitâptadır.	
A'raf, 7:18 Haydi, sen, <u>yerilmiş</u> ve <u>kovulmuş</u> olarak oradan çık.	
İsra, 17:60 Sana gösterdiğimiz ruyayı ve Kur'ân'da <u>lanetlenmiş</u> ağacı, insanların (imanını) sınama (aracı) yaptık.	
Vakı'a, 56:32,33 Pek çok meyva arasında; <u>tükenmeyen</u> ve <u>yasaklanmayan!</u>	فَعَلَ - يَفْعَلُ
Gaşiye, 88:13 Orada <u>yükseltilmiş</u> tahtlar,	
Gaşiye, 88:14 <u>Konulmuş</u> kadehler,	

Ayet ve Meali	Bâbı
Zümer, 39:67 Halbuki kıyâmet günü yer, tamamen O'nun avucu içindedir, gökler de sağ elinde <u>dürülmüştür</u> .	
Nisa, 4:103 Namaz, mü'minlere <u>vakitli olarak</u> farz kılınmıştır.	فَعَلَ – يَفْعَلُ
Nahl, 16:75 Allâh, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan <u>bir köleyi</u> ... örnek kıldı.	
Fatiha, 1:7 Kendilerine <u>gazabedilmiş</u> olanların ve sapmışların yoluna değil.	
Hicr, 15:4 Biz hiçbir kenti yok etmedik ki, onun mutlaka <u>bilinen</u> bir yazısı olmasın .	فَعَلَ – يَفْعَلُ
Buruc, 85:21,22 Hayır, (Kur'ân, onların dedikleri gibi bir söz <u>değil</u>), o şeref'li bir Kur'ân'dır. <u>Korunan</u> bir levhada(yazılı)dır.	

2.2.3.2. Mezîd Fiillerden Türemiş İsm-i Mef'ûllerin Sıfat-ı Müşebbehe Olarak Kullanılması

Sülâsî fiillerin dışındaki ism-i mef'ûller muzârî fiilin müzarat harfî atılarak yerine ötreli mim harfî getirilmesi ve sondan bir önceki harfin fetha olarak harekelenmesi sonucunda türetilir. İsm-i mef'ûl sübût anlamı taşırsa sıfat-ı müşebbehe kabul edilir.

Bakara suresi, 25. ayette, مُطَهَّرَةٌ, مُطَهَّرَةٌ, cennetteki eşlerin hayız, nifas ve diğer kadın rahatsızlıklarından temiz olduklarını belirtir²³⁰.

Mezîd ism-i mef'ûl vezinlerinde gelen sıfat-ı müşebbelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 105)

²³⁰ Taberî, a.g.e., c.1, s.419.

105. Tablo

Ayet ve Meali	Bâbı
Bakara, 2:25 Onlar için orada <u>tertemiz</u> eşler de vardır ve onlar orada ebedi kalacaklardır.	
Maide, 5:21 Ey kavmim, Allâh'ın size yazdığı (nasibettiği) <u>Kutsal</u> Toprağa girin.	
Sad, 38:50 Kapıları kendilerine <u>açılmış</u> Adn Cennetleri.	(فُعِلَّ-يُفَعَّلُ) مُفَعَّلٌ
Abese, 80:12,13 Dileyen onu düşünüp öğüt alır. (O öğüt) <u>Değer</u> verilen sahifeler içindedir.	
Sad, 38:29 Sana (bu) <u>mübarek</u> Kitabı indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve sâğduyu sâhipleri öğüt alsınlar.	مُفَاعَلٌ

2.2.4. İsm-i Tafdîl

Süreklilik ve devam manalarında taşıyan ism-i tafdîl kalıbı, ism-i fâ'il ve sıfat-ı müşebbehe anlamında kullanılabilir²³¹.

Kur'ân-ı Kerîm'de Necm suresi 32. Ayette geçen أَعْلَمُ (daha iyi bilir) ism-i tafdîl olarak değil, عَالِمٌ ('âlim) manasında ism-i fâ'il olarak gelmiştir²³².

Rum suresi 26. Ayette geçen أَهْوَنُ (daha kolay) ism-i tafdîl olarak değil, هَيْئٌ (kolay) manasında sıfat-ı müşebbehe olarak gelmiştir. Çünkü, Allah için bir şey diğerinden kolay olmaz²³³.

²³¹ İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, c.3, ss.181-183.; es-Sabbân, *a.g.e.*, c.3, s.62.; İbn Ya'îş, *a.g.e.*, c.6, s.91. ; el-Muberrid, *el-Kâmil*, c.2, ss.876- 877.; 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, c.3, s.395.

²³² es-Sabbân, *a.g.e.*, c.3, s.72

²³³ es-Sabbân, *a.g.e.*, c.3, s.72

Sıfat-ı müşebbehenin ism-i tafdîl anlamında kullanıldığı durumlar da vardır: Yusuf suresi 80. ayette geçen **قَالَ كَبِيرُهُمْ** (Onlardan büyük olanı dedi ki) ifadesinde **كَبِير** ism-i tafdîl anlamında büyük olanı manasını ifade eder²³⁴.

İsm-i tafdîl olarak gelen sıfat-ı müşebbehelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 106)

106. Tablo

Ayet ve Meali	
Rum, 30:27	وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ
Yaratmağa başlayan O'dur. Sonra onu çevirip yeniden yapar. Bu O'na kolaydır.	

2.2.5. Câmîd İsimler

Bu kısımda sıfat-ı müşebbeheye delalet eden câmîd isimler, müştak isimlere tevîl edilerek sıfat-ı müşebbehe kabul edilirler. Câmîd isimler, sonuna nisbet yası eklenerek ism-i fâ'îl ve ism-i mef'ûl gibi sıfat olurlar. Sübût anlamı taşırlarsa sıfat-ı müşebbehe kabul edilirler ve vezinleri değişmeden amel ederler²³⁵. Örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 107)

107. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Tadı bal gibi bir içecek içtim.	تَنَاوَلْنَا شَرَابًا عَسَلًا طَعْمُهُ / تَنَاوَلْنَا شَرَابًا عَسَلِيًّا طَعْمُهُ
O kişinin yüzü güzeldir.	فُلَانٌ شَمْسُ الْوَجْهِ / فُلَانٌ حَسَنُ الْوَجْهِ
Bu çocuğun yüzü güzeldir.	هَذِهِ الْفَتَاةُ قَمَرُ الْوَجْهِ / هَذِهِ الْفَتَاةُ قَمَرٌ وَجْهَهَا

²³⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. 'Abdullah b. 'abdu'l Muhsin et-Turkî, Beyrût: Muessesetu'l-Risâle, 2006, XI, s.422.

²³⁵ Abbas Hasan, *a.g.e.*, c.3, ss.284-285.; İbn 'Akîl, *Şerhu 'bni 'Akîl.*, c.2, s.13.

Aynı zamanda aşağıdaki kelimeler süreklilik (sübût) ifade ettiği ve zamanla değişmediği için sıfat-ı müşebbehe anlamı taşırlar²³⁶. Örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 108)

108. Tablo

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe
Anne	أُمُّ	Baba	أَبٌ
Kız çocuğu	إِبْنَةٌ	Erkek çocuğu	إِبْنٌ
Kız çocuğu	بِنْتٌ	Erkek kardeş	أَخٌ
Her kim, hangisi	أَيُّ	Sahip	دُو

Câmid isim olarak gelen sıfat-ı müşebbelere Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 109)

109. Tablo

Ayet ve Meali	
A'raf 7:148	وَأَتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ Mûsâ kavmi, kendisin(in, Rabbi ile mülâkâta gitmesin)den sonra kendilerinin zinet takımlarından yapılmış, böğürmesi olan bir <u>buzağı heykelini</u> benimsediler.
A'raf, 7:160	وَقَطَّعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا Biz onları (Ya'kûb'un oniki oğlundan gelen) oniki <u>torun kabileye</u> ayırdık.
Yusuf, 12:8	إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنَ أَبِينَا إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ Kardeşleri demişlerdi ki: "Yûsuf ve (öz) <u>kardeşi</u> (Bünyamin), <u>babamıza</u> bizden daha sevgilidir. Oysa biz bir cemaatiz. <u>Babamız</u> açık bir yanlışlık içindedir!
Zümer, 39:28	قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ Korunanlar için bunu, <u>pürüzsüz</u> Arapça bir Kur'ân olarak (indirdik).

²³⁶ Fahreddin Kabâve, a.g.e., s.163.

2.2.6. Mastarlar

Mastarlar müfred, müsennâ, cemi‘, müzekker ve müennes olarak tek bir şekilde gelir. Örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 110)

110. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred
رجالٌ عدلٌ Adil adamlar	رجلانٍ عدلٌ Adil iki adam	رجُلٌ عدلٌ Adil bir adam
نسوةٌ عدلٌ Adil kadınlar	إمرأتانٍ عدلٌ Adil iki kadın	إمرأةٌ عدلٌ Adil bir kadın

el-Ferrâ’, Ma’ânî’l-Kur’ân’da, ²³⁷ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا (Sonunda hasta olacaksın..) ayetinde sıfat-ı müşebbehe olarak gelen حَرَضًا mastarıyla ilgili olarak ²³⁸ إِمْرَأَةٌ حَرَضٌ رَجُلٌ حَرَضٌ ، örneklerini vermiş ve müfred, tesniye, cemi‘, müzekker, müennes kullanımlarının aşağıdaki tabloda (Tablo 111) verdiği diğer örneklerde olduğu gibi müfred kullanımıyla aynı olduğunu, ancak tesniye veya cemi‘ kullanımlarının da ²³⁹ أَصِيْفٌ/ضَيْفٌ örneğinde olduğu gibi mümkün olduğunu söylemiştir²³⁸. Sîbeveyhi’de “Sıfat-ı müşebbehe isim halini aldığından dolayı tesniye ve cemi‘ şekli kullanılmaktadır.” diye belirtmiştir²³⁹.

Mastarlarla ilgili örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 111-112)

111. Tablo²⁴⁰

Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe (Mastar)	Anlamı	Sıfat-ı Müşebbehe (Mastar)
Zayıf, yorgun	ضَيْفٌ	Kronik hasta, Aşkından hasta olan	دَنْفٌ
Kolayca ikna edilen	رَضًا	Adil	عَدْلٌ
Geri dönen	عَوْدٌ	Ziyaretçi	زَوْرٌ
Ölüme götüren bir hastalık ²⁴¹	حَرَضًا	Misafir	ضَيْفٌ

²³⁷ Yusuf, 12: 85.

²³⁸ Ferrâ’, a.g.e., II, s.54.

²³⁹ Sîbeveyhi, a.g.e., III, s.401.

²⁴⁰ Ferrâ’, a.g.e., II, s.54.

²⁴¹ es-Sâbûnî, a.g.e., III, s.183.

112. Tablo²⁴²

Anlamı	Cemi'	Sıfat-ı Müşebbehe (Mastar)
Hasta	أَمْرَاضٌ	مَرَضٌ
Meşgul eden, görev	أَشْغَالٌ	شُغْلٌ
Akıllı	عُقُولٌ	عَقْلٌ

Kur'ân-ı Kerîm'de mastar olarak gelen sıfat-ı müşebbehelere örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 113)

113. Tablo

Ayet ve Meali	
Nahl, 16:112 Allâh şöyle bir kenti misal olarak anlattı: <u>Güven</u> , huzûr içinde idi; her yerden rızıkı <u>bol bol</u> kendisine geliyordu.	إِوْضَرَ بَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا
Kehf, 18:40bağ <u>kupkuru</u> bir toprak haline gelir.	فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا
Kehf, 18:9 Bizim <u>şaşılacak</u> âyetlerimizden olduklarını mı sandın?	كَأْتُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا
Meryem, 19:89 Andolsun ki, "Siz pek <u>kötü</u> bir cür'ette bulundunuz!	لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا
Taha, 20:58 Ne senin, ne de bizim caymayacağımız <u>uygun</u> bir yer olsun.	لَا تُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سَوْيًّ
Taha, 20:124 Ama kim beni anmaktan yüz çevirirse, onun için de <u>dar</u> bir geçim var.	وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا
Sebe', 34:16 Onların iki bahçesini <u>buruk yemişli</u> , <u>acı meyvalı</u> ve içinde <u>biraz</u> da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.	وَبَدَّلْنَا هُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ
Cin, 72:6 Doğrusu insanlardan bazı erkekler, cinlerden bazı erkéklere sığınırldı <u>da</u> onların <u>şımarıklığını</u> artırırlardı.	وَأِنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا
Nebe', 78:34 Ve <u>dolu</u> kadeh(ler).	وَكَأْسًا دِهَاقًا

²⁴² Sîbeveyhi, a.g.e., III, s.401.

2.3. Sıfat-ı Müşebbehenin İzâfeti

Sıfat-ı müşebbehe tenvinli veya tenvinsiz olan ma'mûlüne izâfet olması yaygın bir durumdur²⁴³. Muzârî fiille şeklen ve manaca benzemeyen sıfat-ı müşebbehe, fiil için söz konusu olmayan izâfet hali sayesinde fiil ile arasındaki farklılığı daha belirgin bir hale getirir²⁴⁴.

Sıfat-ı müşebbehe ma'mûlüne izâfetinden ötürü ma'rife olmaz²⁴⁵. Çünkü izâfeti nedeniyle başka bir şeyle irtibat kurmamaktadır²⁴⁶.

İzâfet durumunda ma'mûlün ال takılı olması sıfat-ı müşebbehenin ال takılı olmasından daha iyidir. Çünkü ma'mûl ال takılı olduğunda sıfat-ı müşebbehenin ال takılı veya ال takısız olması aynı şeydir. Fakat ism-i fâ'ilde durum farklıdır. Sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlünün ال takılı olarak kullanımı yaygın olduğu gibi sıfat-ı müşebbehenin de ال takılı kullanımı yaygındır. Ancak, ma'mûlün ال takılı olması izâfetin manasının sıfat-ı müşebbede asıl kabul edilen حَسَنٌ وَجْهٌ (Onun yüzü güzeldir.)²⁴⁷ şeklinde olmasını sağladığından anlamca daha güzeldir. Sonuçta, ma'mûlünün ال takılı kullanımları çok olmakla birlikte tenvinli kullanımı da yaygındır²⁴⁸.

حَسَنٌ وَجْهٌ ifadesi بِحَسَنَةِ الْوَجْهِ ifadesine benzetilerek kullanılamaz. Çünkü, ma'mûl kendisinden önceki isim nedeniyle ال takısı almış gibi ma'rife sayılırken هَا zamiri ile de ayrıca ال takılıymış gibi ma'rife yapılması lüzumsuz olacağından bu kullanım kabul görmemektedir²⁴⁹.

Arapçada muzâf sadece muzâfun ileyhe ma'rife olduğunda ال takısı alabilir. Araplar, هَذَا الْحَسَنُ الْوَجْهِ cümlesinde الْحَسَنُ sıfat-ı müşebbesine, ma'rifeye muzâf olduğundan dolayı ال takısı getirerek kullanmışlardır. Çünkü, حَسَنٌ kelimesi muzâf olduğu ma'rife

²⁴³ Sîbeveyhi, *a.g.e*, I, s.194.; 'Abbâs Hasan, *a.g.e.*, III, ss.1-180.; İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, ss.140-141

²⁴⁴ Bkz. dipnot 4.; Sîbeveyhi, *a.g.e*, c.1, ss.194-195.

²⁴⁵ Bkz. Dipnot 2.; Sîbeveyhi, *a.g.e*, I, s.195.

²⁴⁶ Sîbeveyhi, *a.g.e*, I, s.194.

²⁴⁷ İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, III, s.140.

²⁴⁸ Sîbeveyhi, *a.g.e*, I, ss.196-197.

²⁴⁹ Sîbeveyhi, *a.g.e*, I, s.199.

kelime nedeniyle ma‘rife olmaz. Burada ise حَسَنٌ kelimesi ma‘rife olamadığı gibi nekralığını sağlayan tenvin manasını da kaybetmiş durumdadır. Sıfat-ı müşebbehe kendisinin ال takılı olduğu durumlarda nekra ma‘mûlüne muzâf olamaz. Burada ال takısı tenvin yerine geçtiğinden sadece الْحَسَنُ الْوَجْهًا şeklinde kullanımı uygundur. Sıfat-ı müşebbehe de nekra ise حَدِيثُ عَهْدٍ (genç), كَرِيمٌ أَبٍ (Cömert baba) örneklerinde olduğu gibi izâfetlerinde sorun olmaz²⁵⁰.

هذه حَسَنَةُ الْوَجْهِ / هذا حَسَنُ الْوَجْهِ (Bu, güzel yüzlüdür.) cümlesinde sıfat-ı müşebbehe olan (هذا/هذا) öncelikle güzellik sıfatını kendisinden önce gelen isme (هذا/هذا) taşır. Sonrasında ise bu anlam yüzü (الْوَجْه) niteler. Bu durum ism-i fâ‘ilde هذا ضاربُ الرَّجُلِ / هذه ضاربةُ الرَّجُلِ (Bu adamı dövendir.) cümlesinde olduğu gibidir. Ancak, sıfat-ı müşebbehe olan güzel ma‘mûlünü (الْوَجْه) nitelerken ism-i fâ‘il olan döven kişi fâ‘ili (هذه/هذا) nitelemektedir²⁵¹.

İsm-i fâ‘il muzârî fiile benzediği için sıfat olarak etki bakımından en kuvvetli durumdadır. Sıfat-ı müşebbehe de fiile benzeyen ism-i fâ‘ile benzediği için etkisi üçüncü derecededir²⁵².

Örnek:

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنٍ وَجْهٍ: Yüzü güzel adama uğradım.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ سَاكِنٍ مُحَمَّدًا فِي دَارِهِ: Muhammed’in evinde oturan adama uğradım.

مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنٍ زَيْدٍ : Bu durum sıfat-ı müşebbehe fiile benzemediği için

kullanılamaz.

İ‘râbıyla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’de sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlü ile izâfet haline örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 114)

²⁵⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e*, c.1, ss.199-200.

²⁵¹ Sîbeveyhi, *a.g.e*, I, s.195.

²⁵² eş-Şibîlî, *a.g.e.*, s.1073.

114. Tablo

Ayet ve Meali	Mamülün Durumu	Sıfat-1 Müşebbehe		
Bakara, 2:69 رَبِّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعٌ لَوُثَهَا تَسْرُ النَّاطِرِينَ <u>Rengi parlak, sarı bir inektir, bakanlara sevinç verir.</u>	mevsûfun zamirine muzâf	R		
A'râf, 7:167 إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ Muhakkak ki rabbin <u>azabı çabuk görendir.</u> O Gafûr ve Rahimdir.	ال takılı	E		M
Yusuf, 12:80 قَالَ كَبِيرُهُمْ Dedi ki <u>onların büyükleri</u>	zamir	F	N	Ü
Cin, 72:25 قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقْرَبٌ مَّا تُوْعَدُونَ De ki: Size söylenen şey <u>yakın mıdır?</u>	ism-i mevsul	'	E	Z
'Âl-i İmân, 3: 159 وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ Eğer kaba, <u>katı yürekli</u> olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi.	ال takılı	N	K	E
Ahzab, 33:67 وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبْرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلًا Ve dediler ki: "Rabbimiz, biz <u>beylerimize ve büyüklerimize</u> uyduk da bizi yoldan saptırdılar.	zamir	A	R	K
Bakara, 2:172 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Ey inananlar Allah'ın sizlere <u>rızık olarak</u> verdiklerinden yiyin.	ism-i mevsul	S	B	A
Mu'min, 40:3 غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ Günahları bağışlayan,tevbelerini kabul eden ve <u>azabı şiddetli</u> olandır.	ال takılı	C	E	R
Zümer, 39:51 فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا Onlara yaptıklarının <u>kötülükleri</u> erişecektir.	ism-i mevsul	R		
Sad, 38:50 جَنَّاتٍ عِدْنٍ مُمْتِنَةٍ لَهُمْ فِيهَا الْأَبْوَابُ <u>Kapıları</u> kendilerine açılmış Adn cennetleri.	ال takılı	N	E	M
Tegabun, 64:9 وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ Kim Allaha iman eder <u>ve</u> salih amel işlerse Allah onun <u>günahlarını</u> örter.	zamir	A	K	E
Mu'min, 40:45 فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا Allâh onu, onların kurdukları tuzakların <u>kötülüklerinden</u> korudu.	ism-i mevsul	S	B	R
Ahkaf, 46:16 وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ Onların kötülüklerinden geçersiz, cennet halkı arasındadırlar.	zamir	B	A	S
		C		

2.4. Sıfat-ı Müşebbehede Sıfat-Mevsûf İlişkisi

İsm-i fâ‘il, ism-i mef‘ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafđil kendilerinden sonra gelen ism-i nitelediklerinden dolayı sebebi sıfattırlar²⁵³. Sıfat-ı müşebbehe de sebebi sıfat olduğu için amel eder²⁵⁴.

Sıfat mevsûfuna i‘râbta (ref‘, nasb, cer), müfred-müsennâ-cemi‘, ma‘rife-nekra ve müennes-müzekker olarak tamamen uyar²⁵⁵. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 115)

115. Tablo

İ‘rabı	Cümle
Mevsûf (زيد): müzekker, müfred, ma‘rife, mecrûr. Sıfat-ı Müşebbehe (الكريم): müzekker, müfred, ma‘rife, mecrûr.	مَرَرْتُ بِزَيْدِ الْكَرِيمِ Cömert Zeyd’e uğradım.
Mevsûf (بزيدين): müzekker, tesniye, ma‘rife, mecrûr. Sıfat-ı Müşebbehe (الكريمين): müzekker, müsennâ, ma‘rife mecrûr.	مَرَرْتُ بِزَيْدَيْنِ الْكَرِيمَيْنِ İki Cömert Zeyd’e uğradım.
Mevsûf (برجال) : müzekker, cemi‘, nekra, mecrûr. Sıfat-ı Müşebbehe (كُرماء): müzekker, cemi‘, nekra, mahallen mecrûr.	مَرَرْتُ بِرِجَالِ كُرماءَ Cömert adamlara uğradım.

Mevsûfa giden gizli zamir ref‘ olursa mevsûf tamamen sıfata uyar²⁵⁶. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 116)

116. Tablo²⁵⁷

Cemi‘	Müsennâ	Müfred	
الزَّيْدُونَ رِجَالٌ حَسَنُونَ Zeyd’ler iyi kişilerdir.	الزَّيْدَانِ رِجَالَانِ حَسَنَانِ İki Zeyd iyi iki kişidir.	زَيْدٌ رَجُلٌ حَسَنٌ Zeyd iyi bir kişidir	Müzekker
الهِندَاتُ نِسَاءٌ حَسَنَاتٌ Hind’ler iyi kadınlardır.	الهِندَانِ إمْرَأَاتَانِ حَسَنَتَانِ İki Hind iyi iki kadındır.	هِنْدٌ إمْرَأَةٌ حَسَنَةٌ Hind iyi bir kadındır.	Müennes

²⁵³ İbn Ya‘îş, *a.g.e.*, VI, s.82.; İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s.140,195.; el-İşbîlî, *a.g.e.*, ss.1073.

²⁵⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, c.1, ss.204,205. es-Suyûtî, *Hem ‘u’l-Havâmi ‘fi Şerhi Cem ‘il-Cevâmi ‘*,III, s.92.

²⁵⁵ İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s.192.

²⁵⁶ İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s.193.

²⁵⁷ İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, s.193.

Tablodaki örnek cümlelerin gizli zamirleri (هُنَّ ، هي ، هما ، هم) ref^c durumundadırlar. Cümlede açık olarak gelen isim (أُمُّ، أَبٌ) ref^c olursa sıfat-ı müşebbehe müfred olarak mevsûfuna i'râb (ref^c, nasb, cer) ve ma'rife-nekra olarak uyarken kendisinden sonra gelen merfu' açık isme de müennes-müzekker olarak uyar²⁵⁸. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 117)

117. Tablo

Cemi'	Müsennâ	Müfred	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ حَسَنَةٍ أُمَّهُمُ (حَسَنَتُ أُمَّهُمُ)	مَرَرْتُ بِرِجَالَيْنِ حَسَنَتَهُمَا (حَسَنَتُ أُمَّهُمَا)	مَرَرْتُ بِرِجُلٍ حَسَنَةٍ أُمُّهُ (حَسَنَتُ أُمُّهُ)	Müennes
Anneleri iyi adamlara uğradım.	Anneleri iyi olan iki adama uğradım	Annesi iyi adama uğradım.	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ حَسَنٍ آبَاؤُهُمْ (حَسَنُ آبَاؤُهُمْ)	مَرَرْتُ بِأَمْرَتَيْنِ حَسَنِ آبَاؤَهُمَا (حَسَنُ آبَاؤَهُمَا)	مَرَرْتُ بِأَمْرَأَةٍ حَسَنٍ أَبُوهَا (حَسَنُ أَبُوهَا)	Müzekker
Babaları iyi kadınlara uğradım.	Babaları iyi iki kadına uğradım.	Babası iyi kadına uğradım.	

Mastarlar sıfat-ı müşebbehe olduklarında müfred ve müzekker olurlar²⁵⁹. Örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 118)

118. Tablo

Cemi'	Müsennâ	Müfred	
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ عَدْلٍ Adil adamlara uğradım.	مَرَرْتُ بِرِجَالَيْنِ عَدْلٍ Adil iki adama uğradım.	مَرَرْتُ بِرِجُلٍ عَدْلٍ Adil bir adama uğradım	Müzekker
مَرَرْتُ بِنِسَاءٍ عَدْلٍ Adil kadınlara uğradım.	مَرَرْتُ بِأَمْرَتَيْنِ عَدْلٍ Adil iki kadına uğradım.	مَرَرْتُ بِأَمْرَأَةٍ عَدْلٍ Adil kadına uğradım.	Müennes

Burada sıfat asli olarak müennes-müzekker ve müfred-cemi' yönünden mevsûfa uyması gerekirken sadece manaya işaret ettiği için mevsûfuna uymamıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-ı müşebbehe örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.(Tablo 119)

²⁵⁸ İbn 'Akîl, Şerhu'bnî 'Akîl, III, s.193.

²⁵⁹ İbn 'Akîl, Şerhu'bnî 'Akîl, III, s.201.

119. Tablo²⁶⁰

Ayete ve Meali		İ'rabı	
Mu'minûn, 23:15 Sonra siz, bunun ardından <u>öleceksiniz.</u>	ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ	R	M Ü Z E K K E R
Mu'min, 40:65 O Allah ki <u>daima hayatta</u> olandır, Ondan başka ilah yoktur.	هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ	E F	
Rahmân, 55:52 İkisinde de her meyvadan <u>iki çift</u> var.	فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ	'	
Nisâ, 4:142 Namaza kalktıkları zaman da <u>üşene üşene</u> kalkarlar.	وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى	N	
Tâhâ, 20:86 Bunun üzerine Mûsâ, <u>çok kızgın ve üzüntülü</u> bir halde kavmine döndü.	رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا	A S	
Hadîd, 57:28 Size rahmetinden <u>iki pay</u> versin.	يُؤْتِكُمْ كَفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ	B	
Kehf, 18:82 Duvar ise şehirde <u>iki yetim</u> çocuğun idi.	وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ	C	
Nûr, 24:61 Köre güçlük yoktur.	وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ	E R	
Sâd, 38:47 Onlar bizim yanımızda seçkinlerden, <u>hayırlılardandır.</u>	وَأَنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ	R	
Bakara, 2:178 <u>Kadına kadın,</u>	وَالْأُنثَى بِالْأُنثَى	R E	
Nahl, 16:34 Nihâyet yaptıklarının <u>kötülükleri</u> onlara ulaştı.	فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا	F '	
Âl-i İmrân, 3:38 Dedi ki rabbim bana katından <u>iyi</u> bir çocuk ver.	قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً	N A	
Fûrkân, 25:70 Allah onların günahlarını <u>sevaba</u> çevirir.	يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ	S B	
İbrahîm, 14:24 Güzel söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.	كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ	C	
Tahrîm, 66:5 Kendini Allah'a veren, inanan, sebatla ita'at eden eden, tevbe eden, ibâdet eden, oruç tutan dul ve bâkire ..(eşler verir.)	مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا	E R	

محمد عززي، "الصفة المشبهة و مبالغة اسم الفاعل في القرآن الكريم"، جامعة عين شمس كلية البنات للآداب والعلوم والتربية²⁶⁰ قسم اللغة العربية وآدابها ٢٠٠٩. ص. ١١٥-١١٦

2.5. Kur'ân-ı Kerîmde Sıfat-ı Müşebbehe İstatistiği

Kur'ân-ı Kerîm'de sülâsî mücerred bâblardan gelen 406 adet sıfat-ı müşebbehenin 18 sıfat-ı müşebbehe vezinine dağılımı ve yüzde oranları aşağıdaki tablo ve grafiklerde verilmiştir. (Tablo 120-121, Grafik 1-2)

120. Tablo

Sıra No	VEZİN	SAYISI	YÜZDE ORANI %
1	Fa'îlun (فَعِيلٌ) Vezni	145	35,71
2	Fa'lun (فَعْلٌ) Vezni	67	16,50
3	Fi'lun (فِعْلٌ) Vezni	33	8,13
4	Fa'alun (فَعْلٌ) Vezni	31	7,64
5	Ef'alu (أَفْعَلٌ) Vezni	27	6,65
6	Fâ'ilun (فَعْلٌ) Vezni	19	4,68
7	Fey'ılun (فَيَعِيلٌ) Vezni	13	3,20
8	Fa'âlun (فَعَالٌ) Vezni	11	2,71
9	Fu'âlun (فُعَالٌ) Vezni	10	2,46
10	Fu'ulun (فُعْلٌ) Vezni	9	2,22
11	Fi'âlun (فِعَالٌ) Vezni	9	2,22
12	Fa'lân (فَعْلَانٌ) Vezni	8	1,97
13	Fu'lun (فُعْلٌ) Vezni	7	1,72
14	Fa'ûlun (فَعُولٌ) Vezni	6	1,48
15	Fi'alun (فِعْلٌ) Vezni	5	1,23
16	Fu'alun (فُعْلٌ) Vezni	3	0,74
17	Fu'lâ (فُعْلِي) Vezni	2	0,49
18	Fu'âlun (فُعَالٌ) Vezni	1	0,25
		406	100

Kur'ân-ı Kerîm'de فَعِيلٌ vezninden gelen sıfat-ı müşebbehelerin tekrar sayıları da dikkate alınarak 114 sureye dağılımı aşağıdaki tabloda göstermiştir. (Tablo 121)

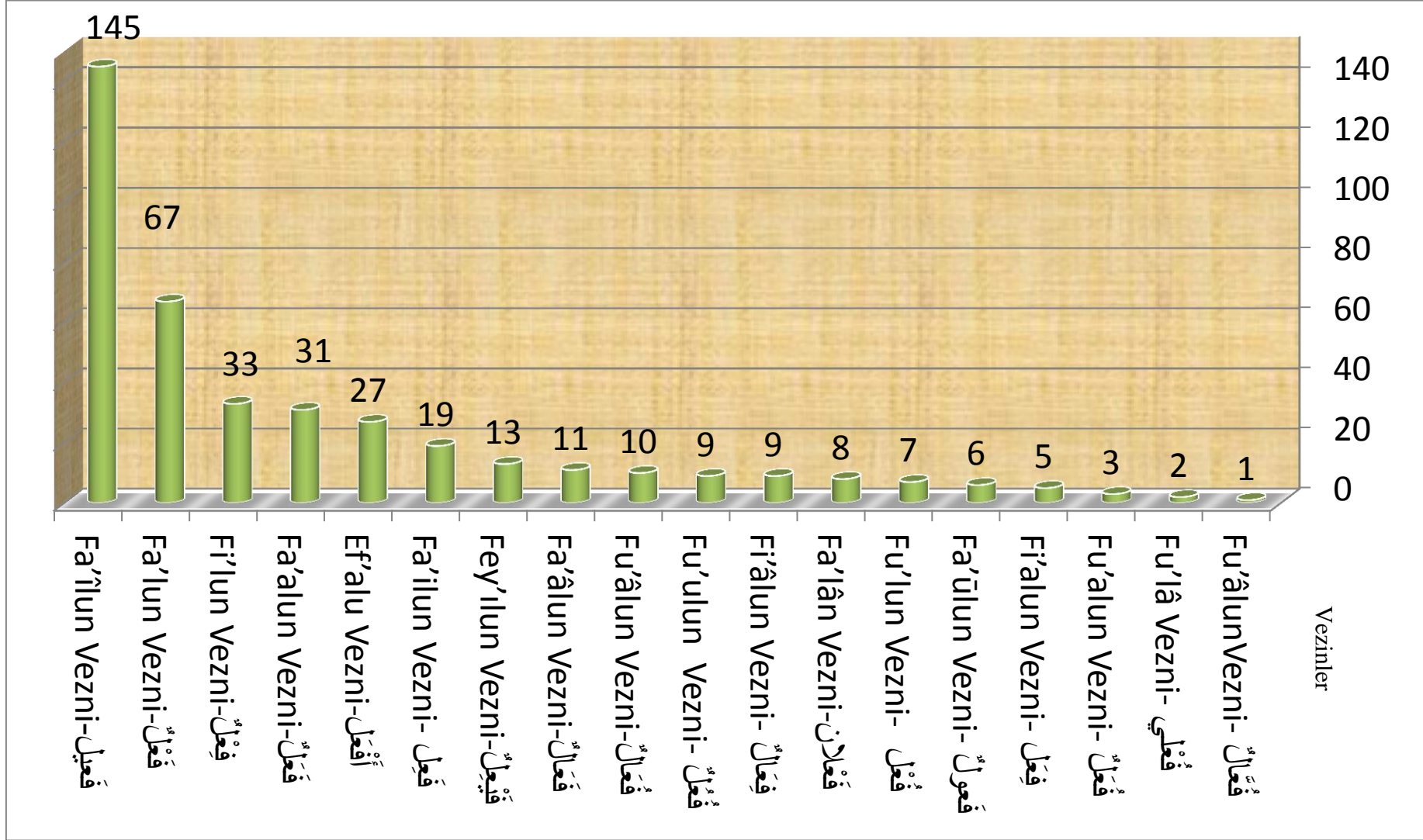
121. Tablo

Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet
1	Fâtiha	-	19	Meryem	34	37	Sâffât	13	55	Rahmân	1
2	Bakara	83	20	Tâ-Hâ	7	38	Sâd	9	56	Vâkia	15
3	Âl-i İmrân	48	21	Enbiyâ	7	39	Zumer	12	57	Hadîd	16
4	Nisâ	120	22	Hac	35	40	Mu'min	13	58	Mücâdele	8
5	Mâide	50	23	Mü'minûn	14	41	Fussilet	14	59	Haşr	11
6	En'âm	37	24	Nûr	22	42	Şûrâ	22	60	Mumtehine	2
7	A'râf	30	25	Furkân	23	43	Zuhruf	10	61	Sâf	5
8	Enfâl	29	26	Şu'arâ	18	44	Duhân	7	62	Cum'a	2
9	Tevbe	37	27	Neml	16	45	Câsiye	2	63	Münâfikûn	2
10	Yunus	26	28	Kasas	13	46	Ahkâf	3	64	Teğabûn	5
11	Hûd	35	29	Ankebût	3	47	Muhammed	2	65	Talâk	3
12	Yusuf	19	30	Rûm	8	48	Fetih	15	66	Tahrîm	9
13	Ra'd	14	31	Lokman	12	49	Hucurât	6	67	Mülk	11
14	İbrahim	19	32	Secde	4	50	Kâf	24	68	Kalem	9
15	Hicr	5	33	Ahzâb	57	51	Zâriyât	6	69	Hâkka	8
16	Nahl	16	34	Sebe'	20	52	Tûr	2	70	Meâric	7
17	İsrâ	47	35	Fâtır	17	53	Necm	3	71	Nuh	2
18	Kehf	10	36	Yâsin	8	54	Kamer	7	72	Cin	3

Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet	Sure No	Sure	Adet
73	Müzzemmil	10	84	İnşikak	2	95	Tîn	-	106	Kureyş	-
74	Müddessir	6	85	Burûc	6	96	‘Alak	-	107	Mâ‘ûn	1
75	Kıyâmet	1	86	Târık	-	97	Kadîr	-	108	Kevser	-
76	İnsan	8	87	A‘lâ	-	98	Beyyine	1	109	Kâfirûn	-
77	Mürselât	5	88	Gâşiye	1	99	Zilzâl	-	110	Nasr	-
78	Nebe’	4	89	Fecr	1	100	Âdiyât	3	111	Tebbet	-
79	Nâziât	1	90	Beled	1	101	Kâri’a	-	112	İhlâs	-
80	‘Abese	1	91	Şems	-	102	Tekâsûr	2	113	Felâk	-
81	Tekvîr	4	92	Leyl	1	103	‘Asr	-	114	Nâs	-
82	İnfitâr	2	93	Duhâ	2	104	Humeze	-			
83	Mutaffifin	1	94	İnşirâh	-	105	Fîl	-			

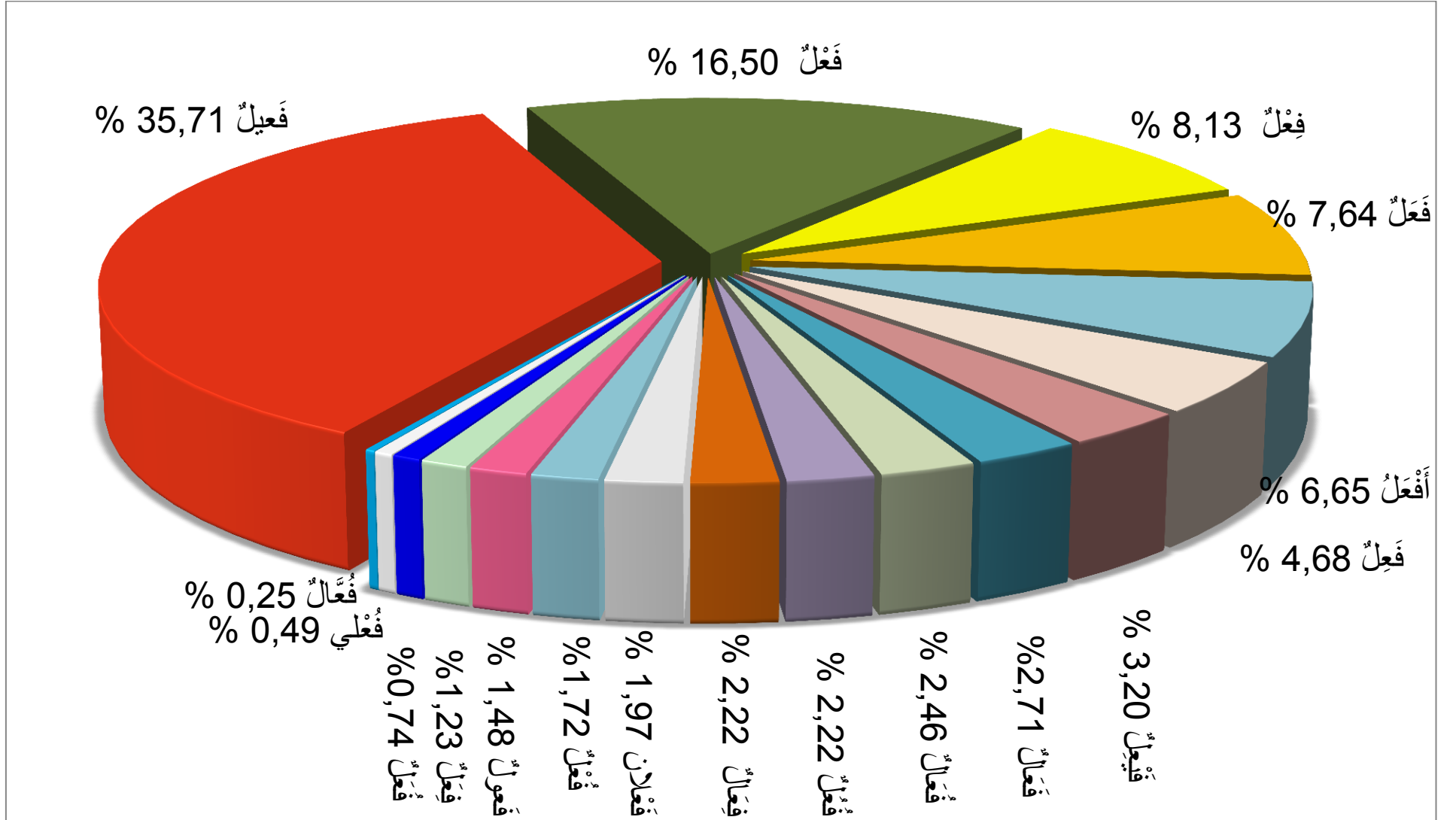
1. Grafik

Tekrarlanma
Sayısı

2.Grafik

Vezeinlerin Yüzde Oranları

III. BÖLÜM

3. SIFAT-I MÜŞEBBEHENİN AMELİ

3.1. Amel Etmesi Yönüyle Sıfat-ı Müşebbehe

Sıfat-ı müşebbehenin “es-Sıfatu’l-müşebbehe bi’smi’l fâ’il el-mute‘addî li-vahid” olarak tanımlanması sıfat-ı müşebbehenin amel yönüyle ism-i fâ’ile benzemesi nedeniyledir²⁶¹.

İsm-i fâ’il her yönüyle muzârî fiile benzediği gibi amel etmesi yönüyle de benzerdir. İsm-i fâ’ilin hudûs anlamıyla olan amelî, fiili lâzım olduğunda sadece fâ’iline, fiili mute‘addî olduğunda ise fâ’il ve mef’ûlüne olur.

Sîbeveyhi, ism-i fâ’il bâbında;

“هذا ضاربٌ زيداً غداً” cümlesi, (Bu, Zeydi yarın dövecek kişidir.) manasında olup, bu şekilde amel etmektedir. “هذا ضاربٌ عبد الله الساعة” cümlesi de (Bu, Abdullah’ı bu saat dövecek kişidir.) anlamındadır.” demiştir²⁶².

Sîbeveyhi diğer bir ifadesinde, “هذا ضاربٌ زيدٍ عمرو” (Bu, Zeyd’i döven/dövecek ‘Amr’dır.) sözünün anlamca “هذا ضاربٌ عمرو” veya “هذا ضاربٌ عمرو” ifadeleriyle aynı olduğunu belirtmiştir²⁶³.

Yine başka bir bölümde ise, “هذا ضاربٌ عبد الله و زيداً” (Bu, Abdullah’ı ve Zeyd’i döven kişidir.) cümlesinin hudûs manası taşımasından dolayı geçici bir anlam ifade etmesi nedeniyle fiilin gizlenmiş olduğunu ve cümlenin “هذا ضاربٌ زيداً” anlamında olduğu belirtmiştir²⁶⁴.

İbn Ya’îş, sıfatın etki gücünü üç aşamada inceleyerek fiile benzemesinden dolayı etki gücü en yüksek olan câri sıfatlardan ism-i fâ’ili ilk sıraya, ism-i mef’ûlü ikinci sıraya almış ardından sıfat-ı müşebbeheyi üçüncü sıraya yerleştirmiştir²⁶⁵.

²⁶¹ İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, s.276.; İbn Hişâm, *Evdahu’l-Mesâlik*, II, s.247.

²⁶² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, c.1, s.164.

²⁶³ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, c.1, s.169.

²⁶⁴ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.172.

²⁶⁵ İbn Ya’îş, *a.g.e.*, c.6, s.82.; eş-Şibîlî, *a.g.e.*, s.1073.

Sıfat-ı müşebbehenin ameliyle ilgili olarak ta Muberrid, هَذَا رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ وَكَثِيرٌ مَالُهُ (Bu yüzü güzel ve malı çok birisidir.) cümlelerinde حَسَنٌ (güzel) sıfat-ı müşebbehesinin kendi fâ'ili olan وَجْهُهُ (yüzü) kelimesini ref' ettiğini, كَثِيرٌ (çok) sıfat-ı müşebbehesinin kendi fâ'ili olan مَالٌ (mal) kelimesini ref' ettiğini, belirtilen cümlelerde güzelliğin yüze ait, çokluğun ise mala ait olduğunu ifade etmiş ve yukarıdaki cümlenin هَذَا رَجُلٌ قَائِمٌ أَبُوهُ (Bu adamın babası ayakta ve kardeşi de yöneticidir.) cümlesiyle aynı şekilde amel ettiğini belirtmiştir²⁶⁶.

İsm-i fâ'il ve diğer müştaklar fiil manasına sahiptirler. Bu nedenle de fiil gibi amel ederler, ancak ism-i tafdil amel etmez. Sıfat-ı müşebbehe, fiil olmadığı gibi fiil anlamı taşıyan fiilimsi gibi de değildir, ancak lâzım fiilden türetililir ve muzârî fiile benzememesine rağmen, ism-i fâ'ile amel yönüyle benzer. Sıfat-ı müşebbehe sübût manasıyla amel eder ve fâ'ilinin dışında bir etki alanı olmadığından kendisinden sonra gelen mansûb isim temyiz olur, mef'ûl olarak değerlendirilmez²⁶⁷.

İsm-i fâ'ilde, lâzım fiilden türetilmiş olma şartıyla sıfat-ı müşebbehe gibi amel eder. Böylece ism-i fâ'il (mevsûfu değil) sebebini ref' eder. هَذَا رَجُلٌ قَائِمٌ أَبُوهُ وَقَاعِدٌ غَلَامُهُ (Bu, babası ayakta olan, oğlu oturan bir adamdır.) Burada fiil kendisiyle direk ilişkili olmayan bir öğeyi (sebebi) niteler²⁶⁸. الْحَسَنُ الْوَجْهُ (yüzü güzel olan) gibi, mute'addî bir fiil olmadan sebebi etkiler. Böylelikle fiil mevsûfunla ilişkilendirilir ve sonrasında fâ'iline muzâf olur. هَذَا رَجُلٌ قَائِمٌ الْآبُ cümlesinde الْحَسَنُ الْوَجْهُ kalıbında olduğu gibi, قَائِمٌ nun merfu' zamiri رَجُلٌ 'e döner. هَذِهِ امْرَأَةٌ قَائِمَةٌ الْآبُ (Babası ayakta olan kadın) قَائِمَةٌ kelimesinin müennes olması, mevsufuyla (kadın) ilgi kurulmasından dolayıdır.

هَذِهِ امْرَأَةٌ ضَامِرٌ الْبَطْنُ (Bu ince belli bir kadındır.) denildiğinde ise ضَامِرٌ بَطْنُهَا kastedilmektedir²⁶⁹.

²⁶⁶ Muberrid, *Muktadab*, IV, s.158.

²⁶⁷ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.82.; Sibeveyhi, *a.g.e.*, I, s.194.

²⁶⁸ Örnekte ism-i fâ'ili (قَائِمٌ), mevsuf olan رجل (adam) kelimesini değil, mevsufla ilişkili olan ve sebep dediğimiz أَبُوهُ (babası) kelimesini ref etmektedir.

²⁶⁹ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.83.

3.1.1. Sıfat-ı Müşebbehenin Amel Şartları

Sîbeveyhi, sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi için gerekli şartlar içerisinde, sebep-i sıfat olmasının zorulu olduğunu ve bunun yanısıra ال takısı ile ma‘rife veya nekra olabileceğini, cümle içerisinde gizli olduğunda amel etmeyeceğini, ma‘mülün önüne geçemeyeceğini ve ma‘mül ile arasına fâsıla giremeyeceğini belirtmiştir²⁷⁰.

es-Suyûtî, sıfat-ı müşebbehe cümle içerisinde gizli olmayıp açık olduğunda, ecnebi sıfat olmayıp sebabî sıfat olduğunda, ma‘mülün önüne geçmediği ve ma‘mül ile aralarına fâsıla girmediği durumlarda amel edeceğini söylemiştir²⁷¹

Sıfat-ı müşebbehenin amelini, ال takısıyla birleşmediği ve ال takısıyla birleştiği durumlarda olmak üzere iki madde altında inceleyeceğiz.

3.1.1.1. Sıfat-ı Müşebbehenin ال Takısıyla Birleşmediği Durumlarda Ameli

Sıfat-ı müşebbehenin ال takısı ile birleşerek ma‘rife olmaması asıldır²⁷². Fiil gibi bir desteğe ihtiyaç duymadan amel eder. Bu durumda sıfat-ı müşebbehe beş şekilde bulunur.

1. Soru cümlesiyle birlikte,

Örnek: هل جاء رجلٌ حسنٌ وجهُهُ (Yüzü güzel bir adam geldi mi?)

2. Mevsûfa bitişik olarak,

Örnek: مررتُ برجلٍ حسنٍ وجهُهُ (Yüzü güzel bir adama uğradım.)

3. Nehiy durumunda,

Örnek: ما شاهدتُ رجلاً فقيراً في هذه المدينة (Bu şehirde fakir bir adam görmedim.)

4. Hal olarak,

Sıfat-ı Müşebbehe hal konumunda ise; sâhibu'l-hâle müfred, müsennâ ve cemi‘, müennes ve müzekker olarak uyar.

Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 122)

²⁷⁰ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, c.1, ss. 194, 204, 205.

²⁷¹ es-Suyûtî, *Hem‘u’l-Havâmi‘ fi Şerhi Cem‘il-Cevâmi‘*, III, s.92.

²⁷² Sîbeveyhi, *a.g.e.*, c.1, s.194.

122. Tablo

Cemi'	Müsennâ	Müfred
رَجَعَ زَيْدُونَ كَرِيمِينَ	رَجَعَ زَيْدَانِ كَرِيمِينَ	رَجَعَ زَيْدٌ كَرِيمًا
رَجَعَتْ فَاطِمَاتُ كَرِيمَاتٍ	رَجَعَتْ فَاطِمَتَانِ كَرِيمَتَيْنِ	رَجَعَتْ فَاطِمَةٌ كَرِيمَةً

5. Haber olarak,

Sıfat-ı müşebbehe haber olarak üç şekilde gelir.

- 1) Mübtedaya haber olarak,
- 2) إِنَّ ve kardeşlerine haber olarak,
- 3) كَانَ ve kardeşlerine haber olarak.

Sıfat-ı Müşebbehe mübtedaya, إِنَّ-كَان ve kardeşlerine haber olursa nâsîh isme veya fiile veya kendisinden önceki mef'ûle, müfred, tesniye, cemi', müennes ve müzekker olarak uyar. Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 123)

123. Tablo

Mef'ûl	Nâsîh Fiil	Nâsîh Harf	Sıfat-ı Müşebbehe
ظَنَنْتُ الْمَرْأَةَ جَمِيلَةً	كَانَ الرَّجُلُ حَسَنًا	إِنَّ الرَّجُلَ حَسَنٌ	الرَّجُلُ حَسَنٌ

Sıfat-ı müşebbehenin ال takılısıyla birleşmeyerek amel ettiği durumlara Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 124)

124. Tablo

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
Enbiya, 21:109 Size va'd olunan, <u>yakın</u> mı? uzak mı?, bilmiyorum.	Soru Cümlesi
Cin, 72:25 De ki: Tehdit edegeldiğiniz (azab) <u>yakın</u> mıdır? yoksa Rabbim onun için uzun bir süremi koyar?, ben bilmem.	

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
Fussilet, 41:16 فَارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ Onların üzerine, o <u>uğursuz</u> günlerde soğuk bir rüzgar gönderdik.	
Cin, 72:16 وَأَلُّوْا اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا Şayet doğru yolda gitselerdi, onları denememiz için onlara <u>bol</u> su verirdik.	Mevsûfa Bitişik
İnsân, 76:26 وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا Gecenin bir kısmında O'na secde et; gecenin <u>uzun</u> bir bölümünde O'nu tesbih et.	
En'âm, 6:59 وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ <u>Yaş</u> ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.	Nefy Cümlesi
Ahzâb, 33:13 وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا Oysa, evleri <u>tehlikede</u> değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı.	
Âl-i İmran, 3:170 فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ Allah'ın lütfundan kendilerine verdikleri ile <u>sevinçlidirler</u> .	
Nisâ, 4:142 وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالِي Onlar namaza kalktıklarında, <u>üşenerek</u> kalkarlar.	
A'râf, 7:143 وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا Mûsâ da <u>baygın</u> düştü.	Hal
A'râf, 7:150 وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي Mûsâ, kavmine <u>kızgın</u> ve <u>üzgün</u> bir halde dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız?"	
İsra, 17:97 نَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمِّيًّا وَبُكْمًا وَصُمًّا Kıyâmet günü onları, yüzü koyun, <u>kör</u> , <u>dilsiz</u> ve <u>sağır</u> bir halde süreriz.	
Taha, 20:124 وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى Kıyâmet günü onu <u>kör olarak</u> (yüce Divâna) süreriz.	

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
Taha, 20:125 قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا Rabbim der, niçin beni kör olarak haşır ettin, oysa ben <u>görür</u> idim.	
Sebe, 34:46 قُلْ إِنَّمَا أَعْظَمُكُمْ بَوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفُرَادَى De ki: "Size bir şeyi öğütleyeyim: 'Allâh için, <u>ikişer ikişer</u> ve teker teker <u>durup düşününüz!</u> "	Hal
Mutaffifin, 83:31 وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ Âilelerine döndükleri zaman da (yaptıklarıyle övünüp) <u>eğlenmeye</u> başlarlardı.	
Bakara, 2:88 وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ "Kalblerimiz, <u>perdelidir</u> ," dediler. Hayır, ama inkârlarından dolayı Allâh onları la'netlemiştir, artık çok az inanırlar.	Mübtedaya Haber
A'râf, 7:108 وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ Ve elini (böğründen) çıkardı, birden o, bakanlar için, <u>bembeyaz</u> parlayan bir şey oldu.	Mübtedaya Haber
Tur 52:28 إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ "Biz bundan önce yalnız O'na yalvarır(bizi korumasını O'ndan niyaz eder)dik. Çünkü <u>iyilik eden</u> , esirgeyen O'dur, O."	
Nisa, 4:43 وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ Eğer <u>hasta</u> ...iseniz	
Nisa, 4:56 إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا Şüphesiz Allâh dâimâ <u>üstündür</u> , hüküm ve hikmet sâhibidir.	
İsra, 17:44 إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا O, <u>halimdir</u> , çok bağışlayandır.	Kan ye Haber
Meryem, 19:64 وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا Senin Rabbin <u>unutkan</u> değildir.	
Ahzâb, 33:69 وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا O, Allah yanında şerefliydi.	

Ayet ve Meali	Durumu (ال takısız)
Bakara, 2:69 Rengi parlak, <u>sarı</u> bir inehtir, bakanlara sevinç verir.	
Maide, 5:4 Çünkü Allâh, <u>hesabı çabuk</u> görendir.	
En'âm, 6:19 Ben sizin ortak koştüğünüz şeylerden kesinlikle <u>uzağım</u> .	
Enfal, 8:52 Şüphesiz Allâh <u>güçlüdür</u> , O'nun cezâsı çetindir.	إن ye Haber
Hud 11:10 O, <u>sevinir</u> , övünür.	
Saffat, 37:89 "Ben <u>hastayım</u> ", dedi.	
Zümer, 39:30 Muhakkak sen de <u>öleceksin</u> , onlar da <u>ölecektir</u> .	
Kalem, 68:45 Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim tuzağım <u>sağlamdır</u> .	
En'am, 6:125 Kimi de saptırmak isterse onun göğsünü, (o kimse) göğe çıkıyormuş gibi <u>dar</u> ve tıkanık yapar.	
Neml, 27:34 Halkının şeref'lerini <u>alçaltırlar</u> , (evet) böyle yaparlar.	Nâsîh Fiile İkinci Mef'ûl
Müzzemmil, 73:17 Peki inkâr ederseniz, çocukları <u>ihtiyarlatan</u> o günden kendinizi nasıl kurtaracaksınız?	

3.1.1.2. Sıfat-ı Müşebbehe ال Takısı İle Birleştiği Durumlarda Ameli

جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أبٍ: Babasının yüzü güzel adam geldi.

مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الحَسَنِ وَجْهَ غُلامِهِ: Oğlunun yüzü güzel adama uğradım.

Sıfat-ı müşebbehenin ال takılısıyla birleşerek amel ettiği durumlara Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 125)

125. Tablo

Ayet ve Meali	Durumu
Yasin, 36:80 الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkartan odur.	ال takılı
Nur, 24:61 لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ A'maya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur.	

3.1.1.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Ameli Açısından İfade Ettiği Zaman

Sıfat-ı müşebbehe, aynı anda anlamca sadece bir zamana hitap eden ism-i fâ'ilden farklı olarak geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanlara aynı anda içinde bulundurur²⁷³. Dilcilerin büyük çoğunluğu, sıfat-ı müşebbehenin şimdiki zamanı kapsamadığında amel edemeyeceği görüşündedir.

İbn Ya'îş, "Sıfat-ı müşebbehenin manası geçmişe işaret ediyorsa, bildirildiğindeki anı kapsamayı şartıyla ancak amel edebilir. Mâzî anlamı bulunsa da, söylendiği anda da devam eden ve varlığını korumakta olan güzellik ve cömertlik te böyledir." demiştir²⁷⁴.

²⁷³ İbn Serrâc, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl (ö.316/928), *el-Usûl fi'n-Nahv*, Hüseyin Fetlâ, I-IV, 3.bs., Beyrût, Müessesetu'l-Risâle, 1996, c.1, s.75.; İbn Ya'îş, , *a.g.e.*, c.6, s.82.; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, c.3, s.248.

²⁷⁴ İbni Ya'îş, *a.g.e.*, c.6, ss.82-83.; İbn Serrâc, *a.g.e.*, c.1,s.133.

Sıfat-ı müşebbehenin amel ederken ifade ettiği zamanla ilgili Kur'ân-ı Kerîm'den örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 126)

126. Tablo

Ayet ve Meali	İrtibatlı Durumu
A'râf, 7:139 Yapmakta oldukları <u>bâtıldır</u> . وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ	Geçmiş Zaman
Tâha, 20:86 Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا	
Kamer, 54:31 Ahılının topladığı <u>cerçöp</u> gibi oluverdiler. فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ	
Mu'minûn, 23:15 Sonra, muhakkak siz, bunun ardından elbette <u>öleceksiniz</u> . ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ	Gelecek Zaman
Zümer, 39:30 Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler. إِنَّكَ مَيِّتٌ وَ إِنَّهُمْ مَيِّتُونَ	
Gâf, 50:21 Her birey, yanında bir sürücü ve <u>bir şahitle</u> beraber gelecek. وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ	
Meryem, 19:64 Senin Rabbin <u>unutkan</u> değildir. وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا	Süreklilik ve Sübût
Mu'min, 40:65 O, <u>daima diridir</u> , O'ndan başka İlah yoktur. هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ	

3.2. Ma‘mûl Yönüyle Sıfat-ı Müşebbehe

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlü konusunda dilbilimciler aşağıdaki görüşleri belirtmişlerdir ²⁷⁵.

1. Kûfeli dilciler sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün nekra veya ma‘rife olabileceğini ancak kesinlikle temyiz olduğu görüşünde olmuşlardır.
2. Basralı dilciler, ma‘mûlün nekra olduğunda temyiz, ma‘rife olduğunda ise mef‘ûle benzetileceği görüşünde olmuşlardır.
3. Bazı dilciler, ma‘mûlün nekra veya ma‘rife olabileceğini, ancak sadece mef‘ûle benzetileceği görüşünde olmuşlardır.
4. Bazı diğer dilciler ise ma‘mûlünün ma‘rife olduğunda mansûb olarak sadece mef‘ûle benzetileceği, ancak nekra olduğunda ise temyiz veya mef‘ûle benzetileceği görüşünde olmuşlardır.

3.2.1. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün Nitelikleri

Dilbilimciler tarafından sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün 36 tarzda kullanılabilirliği tespit edilmiş olup; bunlardan 22’ sinin hasen (uygun kullanım), 6 ’sının zayıf, 4’nün kabîh (uyumsuz kullanım) olarak kullanılabileceğini, ancak diğer mumteni‘ (kabul görmeyen) olan 4’nün kullanımının kesinlikle uygun olmadığı belirtilmiştir²⁷⁶.

el-Ezherî ise sıfat-ı müşebbehenin 14.256 tarzda kullanılabilme potansiyelinden olduğunu, ancak bunların hepsinin kullanımının uygun olmadığını söylemiştir²⁷⁷.

Sıfat-ı Müşebbehenin ma‘mûlünün olabileceği 36 durumundan mumteni‘ olan 4 şekli hariç diğer 32 şekli kullanılabilir durumdadır. Sıfat-ı müşebbehenin izâfeti ۱ takısıyla birleştiği mumteni‘ durumlarda tarif konumunda değildir. Sıfat-ı müşebbehe ۱ takısız olduğunda mumteni‘ kullanımı yoktur²⁷⁸. Belirtilen durumlara ait açıklama ve örnekler aşağıdaki tablolarda verilmiştir²⁷⁹. (Tablo 127-130)

²⁷⁵ el-Esterâbâzî, *Şerhu’l-Razî ‘ale’l-Kâfiye*, III, s.442.

²⁷⁶ İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, c.3, s.249.; Şeyh Halîd b. ‘Abdullah el-Ezherî, *Şerhu’t-Tasrîh ‘ala’t- Tevdîh*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûr, C.3, Beyrût: Dar’u’l-Kutûbu’l-‘İlmiyye, 2000, c.2, ss.52-55, İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl*, c.3, ss.145-146.; Sabbân, *a.g.e.*, c.3, s.2.

²⁷⁷ el-Ezherî, *â.g.e.*, c.2, s.56.

²⁷⁸ İbn ‘Akîl, *Şerhu’bni ‘Akîl*, III, ss.145-146.

²⁷⁹ İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, c.3, s.249.; el-Ezherî, *â.g.e.*, c.2, ss.52-55. İbn ‘Akîl, *Şerhu İbn ‘Akîl*, c.3, ss.145-146.;

Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mülünün hasen olarak kullanıldığı 22 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 127)

127. Tablo

Cümle şeklinde	Ma‘mülü	Sıfat-ı Müşebbehe
حَسَنُ الْوَجْهِ	الْوَجْهُ	حَسَنٌ
حَسَنُ الْوَجْهِ	الْوَجْهِ	
حَسَنٌ وَجْهًا	وَجْهًا	
حَسَنٌ وَجْهَةً ²⁸⁰	وَجْهَةً	
حَسَنٌ وَجْهُ الْأَبِ	وَجْهُ الْأَبِ	
حَسَنٌ وَجْهُ أَبِيهِ	وَجْهُ أَبِيهِ	
حَسَنٌ وَجْهُ أَبِي	وَجْهُ أَبِي	
حَسَنٌ وَجْهُ الْأَبِ	وَجْهُ الْأَبِ	
حَسَنٌ وَجْهِ	وَجْهِ	
حَسَنٌ وَجْهِ أَبِي	وَجْهِ أَبِي	
الْحَسَنُ الْوَجْهُ	الْوَجْهُ	الْحَسَنُ
الْحَسَنُ الْوَجْهُ ²⁸¹	الْوَجْهُ	
الْحَسَنُ الْوَجْهِ	الْوَجْهِ	
الْحَسَنُ وَجْهَهُ	وَجْهَهُ	
الْحَسَنُ وَجْهَهُ	وَجْهَهُ	
الْحَسَنُ وَجْهًا	وَجْهًا	
الْحَسَنُ وَجْهُ الْأَبِ	وَجْهُ الْأَبِ	
الْحَسَنُ وَجْهُ أَبِيهِ	وَجْهُ أَبِيهِ	
الْحَسَنُ وَجْهُ أَبِي	وَجْهُ أَبِي	
الْحَسَنُ وَجْهُ أَبِيهِ	وَجْهُ أَبِيهِ	
الْحَسَنُ وَجْهُ الْأَبِ	وَجْهُ الْأَبِ	
الْحَسَنُ وَجْهُ الْأَبِ	وَجْهُ الْأَبِ	

²⁸⁰ عَرَبِيٌّ جَيِّدٌ (en güzel (asıl) kullanım), Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.194.

²⁸¹ عَرَبِيَّةٌ جَيِّدَةٌ (en güzel (asıl) kullanım), Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.201.

Sıfat-1 müşebbehenin ma'mûlünün zayıf olarak kullanıldığı 6 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 128)

128. Tablo

Cümle şeklinde	Ma'mûlü	Sıfat-1 Müşebbehe
حَسَنٌ الْوَجْهَ	الْوَجْهَ	حَسَنٌ
حَسَنٌ وَجْهَهُ	وَجْهَهُ	
حَسَنٌ وَجْهِهِ	وَجْهِهِ	
حَسَنٌ وَجْهَ الْأَبِ	وَجْهَ الْأَبِ	
حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ	وَجْهَ أَبِيهِ	
حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ	وَجْهَ أَبِيهِ	

Sıfat-1 müşebbehenin ma'mûlünün kabîh olarak kullanıldığı 4 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 129)

129. Tablo

Cümle şeklinde	Ma'mûlü (Kabîh)	Sıfat-1 Müşebbehe
الْحَسَنُ وَجْهَ	وَجْهَ	الْحَسَنُ
الْحَسَنُ وَجْهَ أَبِ	وَجْهَ أَبِ	
حَسَنٌ وَجْهَ	وَجْهَ	حَسَنٌ
حَسَنٌ وَجْهَ أَبِ	وَجْهَ أَبِ	

Sıfat-1 müşebbehenin ma'mûlünün mumteni' olarak kullanıldığı 4 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 130)

130. Tablo

Cümle şeklinde	Ma'mûlü (Mumteni')	Sıfat-1 Müşebbehe
الْحَسَنُ وَجْهَهُ	وَجْهَهُ	الْحَسَنُ
الْحَسَنُ وَجْهَ أَبِيهِ	وَجْهَ أَبِيهِ	
الْحَسَنُ وَجْهَ أَبِ	وَجْهَ أَبِ	
الْحَسَنُ وَجْهَ	وَجْهَ	

3.2.2. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma'mûlünün Cümle İçerisindeki Durumu

Sıfat-ı müşebbehenin sebepî olan ma'mûlû cümle içerisine 6 şekilde gelebilir²⁸². Sıfat-ı müşebbehe ال takısıyla birleştiği ve birleşmediği durumlar değerlendirildiğinde bu sayı 12 ye, merfu', mansûb ve mecrûr olarak değerlendirildiğinde toplam 36 ya çıkar²⁸³.

Sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlünün cümle içerisinde bulunabildiği 6 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 131)

131. Tablo

Sıra No	Sıfat-ı Müşebbehe ve Ma'mûlû
1	ال takısıyla birleştiğinde مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْحَسَنِ الْوَجْهَ مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهَ
2	Muzâf (muzâfun ileyh ال takısıyla birleştiğinde) مَرَرْتُ بِزَيْدِ الْحَسَنِ وَجْهِ الْأَبِ مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ وَجْهِ الْأَبِ
3	Mevsûfun zamirine muzâf مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْحَسَنِ وَجْهَهُ مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ وَجْهَهُ
4	Mevsûf zamirinin muzâfına muzâf مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْحَسَنِ وَجْهَ غُلامِهِ مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ وَجْهَ غُلامِهِ
5	Muzâf (muzâfun ileyh ال takısız) الْحَسَنُ وَجْهَ أَبِي حَسَنٌ وَجْهَ أَبِي
6	Ma'mûlû muzâf olmayıp, nekra olarak الْحَسَنُ وَجْهًا حَسَنٌ وَجْهًا

²⁸² İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, c.3, ss.144-145.; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, c.3, s.249.

²⁸³ İbn 'Akîl, *Şerhu'bnî 'Akîl*, c.3, ss.144-145.

Sıfat-ı müşebbehenin ال takısıyla birleştiğinde ma‘mülünün cümle içerisinde olabileceği 18 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 132)

132. Tablo

Mecrûr	Mansûb	Merfu‘
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجِهَهُ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهًا	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجَّةً
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ الوَجْهَهُ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ الوَجْهَةَ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ الوَجْهَةَ
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَهُ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَهُ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَهُ
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبٍ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبٍ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبٍ
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبِيهِ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبِيهِ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ أَبِيهِ
جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ الْأَبِ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ الْأَبِ	جاءَ الرَّجُلُ الحَسَنُ وَجْهَ الْأَبِ

Sıfat-ı müşebbehenin ال takısıyla birleşmediğinde ma‘mülünün cümle içerisinde olabileceği 18 duruma örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 133)

133. Tablo

Mecrûr	Mansûb	Merfu‘
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَهُ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهًا	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجَّةً
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ الوَجْهَهُ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ الوَجْهَةَ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ الوَجْهَةَ
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَهُ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَهُ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَهُ
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبٍ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبٍ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبٍ
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ أَبِيهِ
جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ الْأَبِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ الْأَبِ	جاءَ رَجُلٌ حَسَنٌ وَجْهَ الْأَبِ

3.2.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Ma‘mûlünün İ‘râb Durumu

İbn Hâcîb : Sıfat-ı müşebbehenin ال takılısıyla birleşebileceğini veya ال takısız olabileceğini, ma‘mûlünün ال takılısıyla birleşerek veya ال takısız olarak 6 şekilde muzâf olabileceğini ve bu durumların merfu’, mansûb ve mecrûr ayrı ayrı 18 şekilde olabileceğini belirtir²⁸⁴. Sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlû 3 şekilde i‘râb olur²⁸⁵.

3.2.3.1. Merfu‘ Durumunda

3.2.3.1.1. Açık İsim Olduğunda

Ma‘mûl, açık isim olarak ref‘ durumunda ise sıfat-ı müşebbehe i‘râb yönüyle ve nekra - ma‘rife olarak mevsûfuna uyar, daima müfred gelerek kendisinden sonra gelen ma‘mûlüne müennes veya müzekker olarak uyar²⁸⁶.

Bu konuda örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 134)

134. Tablo

Cemi‘	Müsennâ	Müfred
مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْكَرِيمِ أَبُوهُمْ	مَرَرْتُ بِالرَّجُلَيْنِ الْكَرِيمِ أَبُوهُمَا	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْكَرِيمِ أَبُوهُ
مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْكَرِيمَةِ أُمَّهُمْ	مَرَرْتُ بِالرَّجُلَيْنِ الْكَرِيمَةِ أُمَّهُمَا	مَرَرْتُ بِالرَّجُلِ الْكَرِيمَةِ أُمَّهُ
مَرَرْتُ بِرِجَالِ كَرِيمٍ أَبُوهُمْ	مَرَرْتُ بِرِجَالَيْنِ كَرِيمٍ أَبُوهُمَا	مَرَرْتُ بِرِجُلٍ كَرِيمٍ أَبُوهُ
مَرَرْتُ بِرِجَالٍ كَرِيمَةٍ أُمَّهُمْ	مَرَرْتُ بِرِجُلَيْنِ كَرِيمَةٍ أُمَّهُمَا	مَرَرْتُ بِرِجُلٍ كَرِيمَةٍ أُمَّهُ

²⁸⁴ Yusuf Hasan Ömer, *a.g.e.*, III, s.434

²⁸⁵ İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, *a.g.e.*, III, s.249; İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s.280.; İbn Ya‘îş, VI, s.84.; İbn Serrâc, *a.g.e.*, I, ss.132-133.

²⁸⁶ İbn ‘Akîl, *Şerhu ‘bni ‘Akîl*, III, s.194.

Şerhu'l-Eşmûni'nin şerhinde es-Sabbân, ma'mûl, zahir isim olarak ref' durumunda olduğunda 3 ihtimalin olduğunu belirtir²⁸⁷.

1. مَرَرْتُ بِمَرْأَةٍ حَسَنِ الْوَجْهِ : Sıfat-1 müşebbenin zamiri olsaydı, mevsûf gibi müennes takdir edilecekti. Bu nedenle zamir takdir edilmez. Kur'ân-ı Kerîm'de örneği yoktur.

2. مَرَرْتُ بِمَرْأَةٍ حَسَنَةِ الْوَجْهِ : الْوَجْهُ, sıfat-1 müşebbenin fâ'ili değildir. Fâ'il olsaydı vasfi müennes olup ona uyardı. Kur'ân-ı Kerîm'de örneği yoktur.

3. مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهِ : الْوَجْهُ, sıfat-1 müşebbenin fâ'ilidir, vasfi müzekker olarak ona uyumştur. Bedel olarak هُو zamiri takdir edilir. مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهِ şeklinde olur. Bu konuda Kur'ân-ı Kerîm'den örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek: إِنَّهَا بَقْرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعٌ لَوْنُهَا²⁸⁸ (O, rengi parlak, sarı bir inektir.)

فَاعٍ, sıfat-1 müşebbenin fâ'ili veya takdiri هُو olan zamire bedel olarak gelir.

Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-1 müşebbenin ma'mûlünün açık isim olarak merfu' durumunda bulunduğu örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 135)

135. Tablo

Ayet ve Meali	
Bakara, 2:69	قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقْرَةٌ صَفْرَاءٌ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ "O, diyor ki: Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir" dedi.

3.2.3.1.2. Ma'mûl Gizli Zamir Olduğunda

Sıfat-1 müşebbenin ma'mûlu gizli zamir ise, sıfattaki gizli zamir mevsûfuna uyduğundan, sıfat-1 müşebbehe de i'râb, ma'rife-nekra, müfred, tesniye, cemi' müennes, müzekker olarak mevsûfuna uyar²⁸⁹. Örnek aşağıdaki tablolarda verilmiştir. (Tablo 136-137)

²⁸⁷ es-Sabbân, a.g.e., III, ss.3-22.

²⁸⁸ Bakara, 2:69

²⁸⁹ İbn 'Akîl, Şerhu'bni 'Akîl, III, s.194.

136. Tablo (ال Takılı)

Cemi'	Müsennâ	Müfred
مَرَرْتُ بِالرِّجَالِ الْحَسَنِينَ	مَرَرْتُ بِالرِّجَالِينِ الْحَسَنِينَ	مَرَرْتُ بِالرِّجُلِ الْحَسَنِ
شَاهَدْتُ الرِّجَالِينِ الْحَسَنِينَ	شَاهَدْتُ الرِّجَالِينِ الْحَسَنِينَ	شَاهَدْتُ الرِّجُلَ الْحَسَنَ
جَاءَ الرِّجَالُ الْحَسُونُ	جَاءَ الرِّجَالانِ الْحَسَانِ	جَاءَ الرِّجُلُ الْحَسَنُ
مَرَرْتُ بِالطَّالِبَاتِ الْجَمِيلَاتِ	مَرَرْتُ بِالطَّالِبَتَيْنِ الْجَمِيلَتَيْنِ	مَرَرْتُ بِالطَّالِبَةِ الْجَمِيلَةِ
شَاهَدْتُ الطَّالِبَاتِ الْجَمِيلَاتِ	شَاهَدْتُ الطَّالِبَتَيْنِ الْجَمِيلَتَيْنِ	شَاهَدْتُ الطَّالِبَةَ الْجَمِيلَةَ
جَاءَتْ الطَّالِبَاتُ الْجَمِيلَاتُ	جَاءَتْ الطَّالِبَتَانِ الْجَمِيلَتَانِ	جَاءَتْ الطَّالِبَةُ الْجَمِيلَةُ

137. Tablo (ال Takısız)

Cemi'	Müsennâ	Müfred
مَرَرْتُ بِرِجَالِ حَسَنِينَ	مَرَرْتُ بِرِجَالِينِ حَسَنِينَ	مَرَرْتُ بِرِجُلِ حَسَنِ
شَاهَدْتُ رِجَالًا حَسَنِينَ	شَاهَدْتُ رِجَالِينِ حَسَنِينَ	شَاهَدْتُ رِجُلًا حَسَنًا
جَاءَ رِجَالٌ حَسُونُ	جَاءَ رِجَالانِ الْحَسَانِ	جَاءَ رِجُلٌ حَسَنٌ
مَرَرْتُ بِطَالِبَاتِ جَمِيلَاتِ	مَرَرْتُ بِطَالِبَتَيْنِ جَمِيلَتَيْنِ	مَرَرْتُ بِطَالِبَةِ جَمِيلَةٍ
شَاهَدْتُ طَالِبَاتِ جَمِيلَاتِ	شَاهَدْتُ طَالِبَتَيْنِ جَمِيلَتَيْنِ	شَاهَدْتُ طَالِبَةَ جَمِيلَةٍ
جَاءَتْ طَالِبَاتُ جَمِيلَاتِ	جَاءَتْ طَالِبَتَانِ جَمِيلَتَانِ	جَاءَتْ طَالِبَةُ جَمِيلَةٍ

Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlünün gizli zamir olarak merfu' olduğu durumlara örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 138)

138. Tablo

Ayet ve Meali	Sıfat-1 Müşebbehe		
Kamer, 54:26. Yarın onlar, yalancı, <u>küstahın</u> kim olduğunu bilecekler.	R E F ,	M A ,	
Hud, 11:66. İşte Rabbin öyle <u>güçlü</u> , öyle gâliptir.		R İ F E	M
Nur, 24:25. O gün Allâh, onlara <u>hak</u> ettikleri cezâlarını tam verir.	N		
Yasin, 36:39. Aya da konaklar tâyin ettik. Nihâyet o, hurma salkımının sapına benzer bir hâle geldi.	C E R		Ü Z
Kaf, 50:3 Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (tekrar bedene döneceğiz)? Bu, <u>uzak</u> bir dönüşür.	R E F ,		E
Kamer, 54:25. Zikir, aramızdan ona mı bırakıldı? Hayır o, yalancı <u>küstahın</u> biridir!			K K
Nisa, 4:60. Şeytân da onları <u>iyice</u> saptırmak istiyor.	N A S B	N E K R A	E R
Müzzemmil 73:5 Doğrusu biz, senin üzerine <u>ağır</u> bir söz bırakacağız.			
İmran, 3:37 Rabbi onu <u>güzel bir şekilde</u> kabul buyurdu.	C E R		
Sebe, 34:52 Ona inandık" demektedirler, ama <u>uzak</u> yerden (tâ dünyâdan imanı) nasıl alabilinler?			

Ayet ve Meali	Sıfat-1 Müşebbehe		
Yasin, 36:33. وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيِّتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ Ölü toprak, onlar için bir âyettir, (ölüleri nasıl dirilteceğimize işârettir): Biz onu dirilttik, ondan dâne çıkardık da ondan yiyorlar.	R E F ,	M A ,	
Nahl, 16:125 ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ Hikmetle ve <u>güzel</u> öğütlerle Rabbinin yoluna çağır.	C E R	İ F E	
Ankebut, 29:35 وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ Andolsun biz, aklını kullanan bir toplum için ondan, (harâb ettiğimiz o ülkeden) <u>açık</u> bir işâret bırakmışsınız.			M
Ahzab, 33:21 لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ Andolsun Allâh'ın Elçisinde, (uyulacak) en <u>güzel</u> bir örnek vardır.	R E F ,		Ü E
Necm, 53:22 تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَى O halde bu <u>insafsızca</u> bir taksim!		N	N
Bakara, 2:245 فِيضَاعْفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً Allâh da ona <u>kat kat fazlasıyla</u> (verdiğini) ödesin! Allâh (rızkı) kısar da, açar da.		E	N
Duhan, 44:54 كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ Ayrıca onları, iri <u>gözlü</u> hûrilerle de evlendirmişsinizdir.	N A S B	K R A	E S
Rahman, 55:76 مُتَّكِنِينَ عَلَى رُفْرِ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ (Cennettekiler) <u>Yeşil</u> yastıklara ve hârikulâde güzel işlemeli döşeklere yaslanırlar.			
İbrahim, 14:26 وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ <u>Kötü</u> sözün durumu da gövdesi yerin üstünden koparılmış, sâbit olmayan <u>kötü</u> bir ağaca benzer.	C E R		
Kehf, 18:86 وَجَدَهَا تَعْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ Nihâyet güneşin battığı yere ulaşıncı onu <u>kara balçıklı</u> bir gözede batar buldu.			

3.2.3.2. Nasb Durumu

Sıfat-ı müşebbehe, lâzım fiilden türetildiği için ref' durumu dışında amel etmeyeceği için ma'mûlünün de merfu' olması gerekir; ancak bu durumun aşıldığını ve ma'mûlün ref' olması gerekirken nasb edildiğini görmekteyiz. Bu durumda ise sıfat-ı müşebbehenin ameli tek mef'ûl olarak geçişli olan ism-i fâ'ilin ameline benzemektedir²⁹⁰. Ancak, ism-i fâ'il gibi amel etmemektedir²⁹¹.

İbn Serrâc, زيدٌ كريمٌ، زيدٌ حسنٌ (Zeyd güzeldir.- Zeyd cömerttir.) cümlelerini örnek vererek, زيدٌ حسنٌ ün يحسنُ-حسنٌ ve زيدٌ كريمٌ ün يكرمُ-كرمٌ fiillerinden türetildiğini ve lâzım fiil olduklarından dolayı ma'mûllerini gerçekte nasb edemeyeceklerini, زيدٌ ضاربٌ و قاتلٌ cümlesinde ise ضاربٌ-ضربٌ قاتلٌ، müte'addî fiillerden türetildiğini ve gerçekten ma'mûllerini nasb ettiklerini söyler. زيدٌ حسنٌ الوجهُ cümle örneğinde ise Zeyd'in, yüzüne bir şey yapıp yapmadığı hakkında bir bilgi belirtilmemekte olup, cümlenin aslının زيدٌ حسنٌ وجهُهُ şeklinde olması gerektiğini açıklar²⁹².

İbn 'Akîl, زيدٌ حسنٌ الوجهُ (Zeyd, güzel yüzlüdür.) cümlesini örnek vererek; sıfat-ı müşebbehenin, müte'addî ism-i fâ'il gibi nasb ve ref' ederek amel ettiğini belirtir. Bu cümlede زيدٌ حسنٌ merfu' olduğundan ضاربٌ gibi ism-i fâ'ile benzetilir ve bu şekilde amel eder²⁹³.

Neticede, dilbilimcilerin genel görüşü sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlünü gerçekten nasb etmeyeceği, ancak mef'ûle benzer şekilde nasb edileceği yönündedir.

İbn Hişâm'ın desteklediği ve es-Sabbân, İbn Serrâc, İbn Ya'îş' in karşı durdukları görüşe göre sıfat-ı müşebbehe, ma'mûlünü nasb ettiğinde üç durum söz konusudur²⁹⁴. Bu durumlar aşağıda belirtilmiştir.

مررتُ بزيدٍ حسنٍ الوجهُ (Yüzü güzel Zeyd'e uğradım.) Cümlesinde olduğu gibi ma'mûl ma'rife ise, زيدٌ حسنٌ mef'ûle benzer, zamir حسنٌ ün içinde gizlidir.

²⁹⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, s.276.; İbn Hişâm, *el-Mesâlik*, II, s.247.

²⁹¹ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.82.; Sibeveyhi, *a.g.e.*, I, s.194.

²⁹² İbn Serrâc, *a.g.e.*, I, s.131.; İbn Ya'îş, VI, s.84.; Sabbân, *a.g.e.*, III, ss.3-22.

²⁹³ İbn 'Akîl, *Şerhu'bni 'Akîl*, III, s.142.

²⁹⁴ es-Sabbân, *a.g.e.*, III, ss.3-22. İbn Serrâc, *a.g.e.*, I, s.134.; İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.84.

مَرَرْتُ بِزَيْدِ الْحَسَنِ وَجْهًا (Yüzce güzel olan Zeyd'e uğradım.) Cümlesinde olduğu gibi ma'mûl nekra ise,

a) وَجْهًا ma'rife olduğu şekilde mef'ûle benzer.

b) وَجْهًا nekra olduğundan dolayı temyiz olur. Zaten fiilin fâ'ili lâzım olduğundan ma'mûlu etkilemez.

Kur'ân-ı Kerîm'de sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlünün mansûb örneği yoktur.

3.2.3.3. Cer Durumu²⁹⁵

er-Razî, مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهِ (Yüzü güzel adama uğradım) örnek cümlesinde olduğu gibi sıfat-ı müşebbehenin izâfetinin fâ'iline olduğunu belirtir²⁹⁶.

Sîbeveyhi, صَدِيقُكَ كَرِيمٌ الْحَسْبِ (Arkadaşın cömert bir yapıya sahiptir.) cümlesinde olduğu gibi sıfat-ı müşebbehenin izâfetinin ma'mûlüne olduğunu ve ma'mûlun genelde izâfetle cer durumunda olduğunu ifade ederek manaca fiile benzemeyen sıfat-ı müşebbehenin şekil olarak ta fiile benzemediğini belirtmektedir²⁹⁷.

Müberraîd, "هَذَا رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ" cümlesinde, الْوَجْهِ muzâfun ileyh konumunda olmasına rağmen حَسَنُ kelimesini ma'rife yapmaz, çünkü asıl olan tenvidir, demektedir²⁹⁸.

İbn Serrâc, "Şayet, حَسَنُ الْوَجْهِ dersin, ال takılı ma'mûlüne muzâf olmasına rağmen حَسَنُ kelimesi ma'rife olmaz, manası nekra olur. Bu nedenle muzâf konumunda olan sıfat-ı müşebbehe de ال takısı alarak ma'rife olur. Ancak, الْحَسَنُ الْوَجْهِ isim tamlaması olmasına rağmen الْعَلَامُ الرَّجُلِ şeklinde isim tamlaması yapılamaz.", "مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهِ" denildiğinde ise burada حَسَنُ الْوَجْهِ nekra tarafından nitelendiğinden dolayı nekra olur" demiştir²⁹⁹.

İbn Ya'îş, "Sıfat-ı müşebbehe kendi arasında ayrılır. حَسَنًا, mâzî fiilden alınmış ve gerçekleşmiş bir durumdur, buna rağmen مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهِ örneğinde olduğu gibi, ma'mûlüne izâfet olduğunda ma'rife olmaz." demiştir³⁰⁰.

²⁹⁵ İbn Serrâc, *a.g.e.*, I, s.132.; İbn Ya'îş, *a.g.e.*, VI, s.84.

²⁹⁶ er-Razî, Şerhu'l-Kâfiye, I, s.987.

²⁹⁷ Sîbeveyhi, *a.g.e.*, I, s.194.

²⁹⁸ Müberraîd, Muktabad, c.4, s.158.

²⁹⁹ İbn Serrâc, *a.g.e.*, c.1, ss.132-133.

³⁰⁰ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, c.6, s.82.

Belirtilen görüşlerin değerlendirilmesi sonucunda lafzî izâfet olan sıfat-ı müşebbehenin zahir isme veya zamire muzâf olmasından ötürü ma‘rife olmadığı ortadadır ve ma‘rife olması için لـ takısıyla birleşmesi gerekir.

Kur‘ân-ı Kerîm’de sıfat-ı müşebbehenin ma‘mûlünün mecrûr durumunda bulunduğu örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. (Tablo 139)

139. Tablo

Ayet ve Meali	Durumu
Bakara, 2:172 يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ Ey inananlar, <u>size verdiğimiz rızıkların iyilerinden</u> yeyin,	
Âl-i İmân, 3:193 بِنَا فَاعْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّفْنَا مَعَ الْأَبْرَارِ Rabbimiz, bizim günâhlarımızı <u>bağışla</u> , kötülüklerimizi ört, canımızı iyilerle beraber al .	
Mâide, 5:2 إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ Çünkü Allâh'ın <u>azâbı</u> çetindir	
Mâide, 5:4 إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Allâh, <u>hesabı</u> çabuk görendir.	
Rad, 13:13 وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ Allâh'ın <u>tuzağı</u> (cezâsı) pek çetindir.	Mecrûr
Nur, 24:39 وَوَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ فَوْقَاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ Yanında Allâh'ı bulur; Allâh onun hesabını tam görür, O, <u>hesabı</u> çabuk görendir.	
Ena'm, 27:165 إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ Rabbin, <u>cezâsı</u> çabuk olandır ve O, bağışlayandır, esirgeyendir.	
Ahzab, 33:67 وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبْرَاءَنَا فَأَصَلُّوْنَا السَّبِيلَا Ve dediler ki: Rabbimiz, biz beylerimize ve büyüklere <u>uyduk</u> da bizi yoldan saptırdılar.	
Sâffât, 37:48 وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ Yanlarında da, <u>yalnız kendilerine göz dikmiş iri gözlü eşler</u> vardır.	
Mu'min, 40:3 غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ O günahları bağışlayan,tevbeleri kabul eden, <u>azabı</u> şiddetli olandır.	

SONUÇ

Sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâ'îl gibi müştak bir isim olup, amel etmesi ve tesniye, cemi', müzekker, müennes olması yönüyle ism-i fâ'île benzer. Ortak vezinleri olmasına rağmen temelde vezinleri şekil yönüyle birbirinden farklıdır. Bu nedenle sıfat-ı müşebbehe konusu ism-i fâ'ilden bağımsız olarak ele alınması gerekli bir konudur.

Sıfat-ı müşebbehe renkleri aslen, görünen kusur ve hastalıklar da kısmen kıyâsî olarak ef'ale- fa'lâ vezninden türer. Bunların haricinde sıfat-ı müşebbehe aslen semâ'îdir. Ancak yaygın olarak kullanılan sıfat-ı müşebbehe vezinleri kıyâsî olarak kabul edilmiştir.

Sıfat-ı müşebbehenin lâzım (geçişsiz) fiillerden türemesi esastır. Ancak sübût manası taşıyan mute'addî fiillerden de semâ'î olarak sıfat-ı müşebbehe gelir.

Sıfat-ı müşebbehe mevsûfuna sübût manası vererek sürekli niteleme yaparken diğer türetilmiş sıfatlar (ism-i fâ'îl, ism-i mef'ûl, mubâlağalı ism-i fâ'îl, ism-i tafdîl) ve mastar hudûs manası vererek geçici olarak niteleme yaparlar. Ancak bu yapılar sübût manası taşıdıklarında vezinlerini değiştirmeden sıfat-ı müşebbehe anlamı kazanırlar.

Sıfat-ı müşebbehe vezinlerinde sübût manası anlam yönüyle değişiklik göstermekte olup; أَعْوَرُ (kör) örneğinde olduğu gibi ef'ale vezninde mevsûfda sürekli sübût manası varken عَضْبَانُ (kızgın) örneğinde olduğu gibi fa'lân vezninde mevsûfdaki sübût manası geçicidir. Fa'îl vezni ise bir yandan طَوِيلٌ (uzun) ve فَصِيرٌ (kısa) örneklerinde olduğu gibi kesin bir sübût manası taşıırken, diğer taraftan كَرِيمٌ (cömert) ve بَخِيلٌ (cimri) örneklerinde olduğu gibi zamanla değişik gösterebilir nitelikte bir anlam taşımaktadır.

Sıfat-ı müşebbehe amel eder, fâ'îl alır, ancak mef'ûl almaz. Kendinden sonra gelen mansûb ismin mef'ûle benzer bir şekil (şibh bi mef'ûl), temyiz veya bedel olduğu hakkında farklı görüşler vardır.

Mubâlağalı ism-i fâ'îl vezinleri ضَرُوبٌ (çok döven) örneğinde olduğu gibi fiil merkezli bir mana taşıdıklarında mubâlağa anlamı ifade ederler, رَسُولٌ (elçi) ve جَلِيسٌ (arkadaş) örneklerinde olduğu gibi isim odaklı bir mana taşıdıklarında ise sübût anlamı kazanarak sıfat-ı müşebbehe olurlar. Diletilerin bu konuda verdiği örneklerin فَعِيلٌ ve فَعُولٌ vezinlerinde toplanması kullanım sıklığı ile alakalıdır. Diğer vezinler de anlam yönüyle sübût ve isim manası taşıdıklarında sıfat-ı müşebbehe olurlar. Ayrıca bu vezinlerden

سَمِيعٌ (işiten) örneğinde olduğu gibi ism-i fâ‘il anlamı taşıyan kelimelerde türemiştir. Bu çerçevede sıfat-ı müşebbehenin, müştaklarla olan vezin, amel ve anlam ilişkisinin etraflıca ele alınacağı bir doktora çalışmasına ihtiyaç olduğu açıktır.

Arap dilinde tespit ettiğimiz 20 sıfat-ı müşebbehe vezninden Kur’ân-ı Kerîm’de geçen 18 vezin vardır. Kur’ân-ı Kerîm’de bu vezinlerden gelen 406 adet kıyâsî sıfat-ı müşebbehe örneği olup, bunlar müfred, müsennâ, cemi‘, müzekker, müennes, ma‘rife ve nekra olarak bulunmaktadır.

Kur’ân-ı Kerîm’de bulunan 18 adet sıfat-ı müşebbehe vezni, bu vezinlerden gelen sıfat-ı müşebbehe sayıları ve vezinlerin kullanım yüzdeleri aşağıda verilmiştir.

No	Vezin	Adeti	% Oranı	No	Vezin	Adeti	% Oranı
1	فَعِيلٌ	145	35,71	10	فُعْلٌ	9	2,22
2	فَعْلٌ	67	16,50	11	فِعَالٌ	9	2,22
3	فِعْلٌ	33	8,13	12	فَعْلَانٌ	8	1,97
4	فَعْلٌ	31	7,64	13	فُعْلٌ	7	1,72
5	أَفْعَلٌ	27	6,65	14	فَعُولٌ	6	1,48
6	فَعِلٌ	19	4,68	15	فِعْلٌ	5	1,23
7	فَيَعِيلٌ	13	3,20	16	فُعْلٌ	3	0,74
8	فِعَالٌ	11	2,71	17	فُعْلِيٌّ	2	0,49
9	فُعَالٌ	10	2,46	18	فُعَالٌ	1	0,25

Kur’ân-ı Kerîm’de geçmeyen Arap dilinde bulununan iki sıfat-ı müşebbehe vezni ise: فَيَعِيلٌ ve فِعْلٌ dür.

KAYNAKÇA

ALP, Musa ve DOĞAN, Ahmet, *Arap Dilinde Çoğullar Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Matbacılık,ty.

BEŞİR, Yahya Mısrî, *Şerhur-Râzî li Kâfiyeti'l-Hâcib*, I-II, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's -Su'udiyye: Dâr'ul-Hicr, 1996.

EL-CURCÂNÎ, Ebu Bekr, 'Abdulğâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed (ö.471/1078), *Delâilu'l-İ'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, 5. bs., Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2004.

_____ *El-'Avâmîl el-Mie en-Nahviyye fî Usûl 'İlmi'l-'Ârabiyye - Şerhu eş-Şeyh Hâlid el-Ezherî el-Curcânî*, thk. el-Bedrâvî Zehrân, 2. bs.,yy., Dâru'l-Ma'ârif, ty.

ÇANGA, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerîm Lügati*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.

EBÛ HAYYÂN, Muhammed b. Yusûf el-Endûlîsî (ö.745/1345), *Tefsîru'l-Bahru'l-Muhît*, thk. 'Âdil Ahmed ve 'Ali Muhammed Mu'avvid, I-VIII, Beyrut: Daru'l-Kutûbi'l-İ'lmiyye, 1993.

EL-ENDELÛSÎ, Cemâluddîn Muhammed b. 'Abdullah b. 'Abdullah et-Tâî el-Ceyyânî (ö.h.672), *Şerhu't-Teshîl lib'ni Mâlik*, thk. 'Abdurrahmân Seyyid ve Muhammed b. Bedevî'l-Maktûn, y.y., Dâr'ul-Hicr, 1990.

EL-EZHERÎ, Şeyh Halîd b. 'Abdullah (ö.h.905), *Şerhu't-Tasrîh 'ala't- Tevdîh*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûn es-Sûr, I-III, Beyrût: Dâru'l-Kutûbi'l-'İlmiyye, 2000.

EL-FÂKİHÎ, Cemâluddîn 'Abdullah b. Ahmed b. 'Ali, *Mucîbu'n-Neda ilâ Şerhi Katrin-Nedâ*, thk. İbrahim Cemil Muhammed İbrahim, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Mektebetu'l-Mütenebbî, 2007.

EL-FERRÂ', Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd (ö.207/822), *Ma'ânî'l-Kur'ân*, I-III, 3.bs., Beyrût: 'Âlimu'l-Kutub, 1983.

EL-GALÂYİNÎ, Mustafa (ö.h.1364), *Câmi'u'd-Durûs el-'Arabiyye*, I-III, 30. bs., Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1994.

GOLDZİHER, Ignace, *Klasik Arap Literatürü*, Çev. Azmi Yüksel ve Rahmi ER, Ankara: İmaj Yayınları, 1993.

GÜNDÜZÖZ, Soner, *Arapçada Kelime Türetimi*, Samsun: Din ve Bilim Kitapları, 2005.

_____ "*Sîbeveyh'te Kelime Yapısı*", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002)

EL-HÂFİZÎ, Hasan b. Muhammed b. İbrahim, *Şerhu'r-Râzî li Kâfiyeti'l-Hâcib*, I-II, el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'udiyye: Dâru'l-Hicr, 1993.

EL-HAMALÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed (ö.h.1315), *Şeze'l-'Arfi fi Fenni's-Sarf*, thk. Mumammed b. 'Abdulmu'tî, Beyrût: Dâru'l-Keyân, t.y.

HASAN, Abbâs, *en-Nahvu'l-Vâfi*, I-IV, 3. bs., Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1974.

EL-HATÎB, 'Abdu'l-Latif Muhammed, *el-Mustaksâ fi 'İlmi'l Tasrîf*, Kuveyt: Dâru'l-Urûbe, 2003.

İBN 'AKÎL, Bahâuddîn 'Abdullah el-'Akîlî el-Mısırî el-Hemedânî (ö.769/1367), *Şerhub'ni 'Akîl 'alâ Elfiyye*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, I-IV, 20. bs., Kâhire: Daru't-Turâs, 1980.

_____ *Şerhu'l-Teshîl lib'ni 'Akîl el-Müsâ'id 'alâ Teshîl el-Fevâid*, thk. Muhammed Kâmil Berekât I-IV, Şam: Dâru'l-Fikr, 1980.

İBN CİNNÎ, Ebu'l-Feth Osman (ö.392/1001), *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali Neccâr, I-III, Mısır: el-Mektebetu'l-'İlmiyye, 1952.

İBN HİŞÂM, Ebu Muhammed 'Abdullah Cemâluddîn b. Yusûf b. Ahmed b. 'Abdullah el-Ensârî el-Mısırî (ö.761/1360), *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, 11. bs. Mısır: Mektebetu'l-'Âra, 1963.

_____ *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb fi Ma'rifeti Kelâmi'l-'Arab*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd, Kâhire: Dâru't-Talâih, ty.

_____ *Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyyeti'bni Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, I-IV, Beyrut, el-Mektebetu'l-'Asriyye, ty.

_____ *Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye fi 'İlmi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, thk. Hâdi Nehr, I-II, 'Ammân: Dâru'l-Yâzurî, 2007.

EL-ESTERÂBÂZÎ , eş-Şeyh Razîyuddîn b. el-Hasan (ö.688/1287), *Şerh Şâfiyetu'bni'l-Hâcib*, thk. Muhammed Nuri Hasan vd., I-IV, Beyrût: Dâru'l-Kutûbi'l-'İlmiyye, 1982.

_____ *Şerhu'l-Razî'ale'l-Kâfiye*, thk. Yusuf Hasan Ömer, I-IV, 2.bs., Bingazi: Bingazi Üniv., 1996.

Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Mektep Yayınları, 2010.

EL-İSFEHÂNÎ, Ragıb, *Müfredât*, trc. Abdalbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim (ö.276/889), *Edebu'l-Kâtib*, thk. Muhammed ed-Dâlî, Beyrut:Muessesetu'r-Risâle, t.y.

İBN MÂLİK, Cemaluddîn Ebu 'Abdullah Muhammed b. 'Abdullah (ö.672/1271), *Şerhu'l-Kâfiyetu'l-Şâfiye*, thk. Abdulmen'am Ahmed Harîrî, I-IV, Mekketu'l-Mükerreme: Dâru'l-Me'mun Li't-Turâs, 1986.

İBN MANZÛR, *Lisânu'l-'Arab*, Beyrût:Dârû'l-Sâder, I-XV, ty.

İBN SERRÂC, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl (ö.316/928), *el-Usûl fi'n-Nahv*, Hüseyin Fetlâ, I-IV, 3.bs., Beyrût, Müessesetu'l-Risâle, 1996.

İBN YA'ÎŞ (ö.643/1245-6), İbn 'Ali, *Şerhu'l-Mufasssal*, İdâretu'l-Tıbbâ'atu'l-Munîra, I-X, Mısır, ty.

EL-İS'ARDÎ, Şeyh Halil b. el-Mella Huseyni (ö.h.1259), *el-Kâfiyetu'l-Kubrâ fi 'İlmi'l-Nahv*, der. Muhammed Halîl Çiçek, thk. İlyas Kaplan, Beyrût:Dârû'l-Sâder, 2007.

İŞLER, Emrullah ve ÖZAY, İbrahim, *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük*, 2. bs., Ankara: Fecr Yayınları, 2010.

KABÂVE, Fahreddin, *Tasrîfu'l-Esmâ ve'l-Ef'âl*, 2. bs., Beyrut:Mektebetu'l-Ma'ârif, 1988.

EL-KURTÛBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö.671/1272-3), *el-Câmî' li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk.'Abdullah b. 'Abdulmuhsin et-Turkî, I-XXIV, Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 2006.

KURT, Şaban, *Kur'ân-ı Kerîm Sözcüklerini Bulma Kılavuzu*, İstanbul: Çağrı yayınları, 2009.

EL-MEKKÛDÎ, Ebu Zeyd 'Abdurrahmân b. 'Ali b. Sâlih, *Şerhu'l-Mekkûdî 'alâ Elfiyye b. Mâ'lik*, thk. Fâtîme Râşid el-Râcihî, Kuveyt: Câmî'atu'l-Kuveyt, 1993.

EL-MUBERRÎD, Ebu 'Abbâs Muhammed b. Yezîd(285/898), *el-Kâmil*, thk. Muhammed Ahmed ed-Dâlî, I-IV, 2.bs., Mısır: Medresetu'r-Risâle, 1992.

_____ *Muktadab*, thk. Muhammed Abdu'l- Hâlık Azîme, I-IV, Mısır: Kahire, Vakıflar Bakanlığı, 1994.

MUHAMMED ESED, 'Abdulkerim, *el-Hâşiyetu'l-'Âsriyyeti 'alâ Şerhi's-Şuzûri'z-Zeheb*, I-V, Beyrut: Daru'l-Eşvâf, 1995.

MUKÂTİL b. Süleyman(ö.h. 150), *Kur'ân Terimleri Sözlüğü(el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm)*, İstanbul: İşaret Yayınları,2004.

MUSTAFA, İbrâhim, Ahmed Hasan Ziyad, *el-Mu'cem el-Vasît*, II, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990.

MUTAÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.

ÖZTÜRK, Abdulvehhab, *Ansiklopedik Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü*, İstanbul: Şamil Yayınları, 1995.

ES-SABBÂN, Muhammed b. 'Ali (ö.h.1206), *Hâşiyetu's-Sabbân Şerhu'l-Eşmûni 'alâ Elfiyyetib'ni Mâlik*, thk. Tâha 'Abdurrâûf Sa'îd, I-IV, yy., el-Mektebetu't-Tevfikîyye, ty.

ES-SÂBÛNÎ, Muhammed 'Ali, *Safvetü't- Tefâsîr*, trc. Nedim Yılmaz ve Sadreddin Gümüş, I-VII, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1993.

ES-SEKKÂKÎ, Ebu Ya'kûb Yusuf b. Ebi Bekr Muhammed b. 'Ali (ö.626/1229), *Miftâhu'l-'Ulûm*, 2. bs., Beyrût: Dâru'l-Kutûbu'l-İlmiyye, 1987.

SÎBEVEYHÎ, Ebu Bişr, 'Amr b. Osman b. Kanber (ö.180/796), *el-Kitab*, thk. 'Abdu's-Selâm Muhammed Harun, I-V, Bulak, Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 1982.

SÖNMEZ, İlhami, “*Kur’ân-ı Kerîm’deki Örnekler Çerçevesinde Arap Gramerinde Sıfat-ı Müşebbeheler ve Mübâlağalı İsm-i Fâ’iller*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selcuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011)

ES-SUYÛTÎ, Celâluddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö.911/1505), *el-İtkân fi ‘Ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Merkezu’d-Dirâsati’l-Kur’âniyye, I-VII, el-Memleketu’l-‘Arabiyyetu’s-Su‘udiyye: Mektebetu’l-Melik Fahd, ty.

_____ *Hem’u’l-Havâmi’ fi Şerhi Cem’il-Cevâmi’*, thk. Ahmed Şemseddîn, I-IV, Beyrut: Dâru’l-Kutûbu’l-‘İlmiyye, 1998.

_____ *el-Muzhir fi ‘Ulûmi’l-‘Arabiyye ve Envâihâ*, Muhammed Ahmed Cârû’l-Mevlâ bike vd., I-II, 3.bs., Kâhire: Daru’t-Turâs, 2008.

EL-İŞBÎLÎ, İbn Ebu’l-Rebî‘ ‘Ubeydullah b. Ahmed b. ‘Ubeydullah el-Kuirâşî (ö.h.788), *el-Basît fi Şerhi Cumeli’l-Zeccâcî*, thk. ‘Iyyâd b. ‘İdu’s-Sebîfî, I-II, Beyrût, Dâru’l-Garbu’l-İslâmî, 1986.

ET-TABERÎ, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr (ö.310/922-3), *Tefsîru’t-Taberî*, thk. ‘Abdullah b. ‘Abdu’l-Muhsin et-Turkî, I-XXVI, y.y., Dâru’l-Hicr, ty.

EL-‘UKBERÎ, Ebu’l-Begâi Abdullah b. el-Hüseyn (ö.616/1219), *et-Tıbyân fi İ’râb el-Kur’ân*, thk. Sa’d Kurrîm el-Fakîyyu, I-II, y.y., Dâru’l-Yâkîn, 2001.

EZ-ZEMAŞERÎ, Ebu Kâsım Muhammed b. Ömer (ö.538/1143-4), *el-Mufasssal fi ‘İlmi’l-‘Arabiyye*, thk. Muhammed Bedreddin Ebu Feras en-Na’sâni el-Halebî, 2. bs., Beyrut: Daru’l-Cîl,y.y.

_____ *el-Keşşâf*, thk. ‘Âdil Ahmed ve ‘Ali Muhammed Mu’avvid, I-V, Riyâd: Mektebetu’l-Abîkân, 1998.

<http://corpus.quran.com> internet sitesi, Mart-Ağustos 2011.

محمد عزيز “الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ وَ مُبَالَغَةُ اسْمِ الْفَاعِلِ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ”، جامعة عين شمس كلية البنات للآداب والعلوم والتربية قسم اللغة العربية وآدابها ٢٠٠٩ .

، زياد سلطي نهار مستريحي “الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ”، جامعة اليرموك كلية الآداب قسم اللغة العربية ، ٢٠٠٣